

Ministerul Educației al Republicii Moldova

К. С. Кожухар, Т. Г. Суфтіна

КАЛІНКА

Підручник з української мови
та читання для 2 класу

Știința, 2015

CZU 811.161.2+821.161.2.09 (075.2)
K 58

Elaborat în baza curriculumului disciplinar în vigoare și aprobat prin Ordinul ministrului educației (nr. 560 din 12 iunie 2015). Editat din mijloacele financiare bugetare.

Comisia de evaluare: *Ludmila Rokiškaia*, prof. școlar, gr. did. superior, Liceul Teoretic „I. Neciu-Levițkii”, Chișinău; *Svetlana Podlesnaia*, prof. școlar, gr. did. unu, Liceul Teoretic „K. Popovici”, com. Nihoreni, Rîșcani; *Ana Krîjanovskaia*, prof. școlar, gr. did. unu, Liceul Teoretic „V. Suhomlinskii”, Edineț

În această ediție sînt incluse opere ale scriitorilor români traduse de I. Țarinnii, A. Miastkivskii, T. Kolomiț, P. Zasenکو, V. Vozniuk, unele texte din revistele „Maleatko”, „Barvinok” și din anuarul „Kalendarik-doșcolearik”.

Redactor științific: *Katerina Kojuhar*, doctor în pedagogie, conferențiar
Recenzent: *Ludmila Petihina*, înv., Liceul Teoretic „P. Movilă”, Chișinău

Coordonator: *Ala Nikitcenko*

Responsabil de ediție: *Valentina Ribalchina*

Corector: *Tatiana Bolgar*

Redactor tehnic: *Nina Duduciuc*

Pictor: *Ana Evtușenko*

Machetare computerizată și procesare imagini: *Ion Livădari, Anatol Andrițchi*

Copertă și concepție grafică: *Andrei Ichim*

Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința,

str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova;

tel.: (+373 22) 73-96-16, fax: (+373 22) 73-96-27;

e-mail: prini@stiinta.asm.md; prini_stiinta@yahoo.com;

www.stiinta.asm.md

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Întreprinderii Editoriale-Poligrafice Știința.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Кожухар К.С.

Калинка: Підручник з української мови та читання для 2 класу / К.С.Кожухар, Т.Г.Суфтіна; Min. Educației al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2015 (Tipografia „BALACRON” SRL). – 208 p.

ISBN 978-9975-67-982-4

811.161.2+821.161.2.09 (075.2)

© *Katerina Kojuhar, Tamila Suftina*. 2011, 2015

© Desene: *Ana Evtușenko*. 2011

© Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința. 2011, 2015

ISBN 978-9975-67-982-4

ЗМІСТ

Час до школи

Пригадаймо, чого навчилися в 1-му класі

§ 1. Звуки мовлення і букви	6
Першого вересня. (Б. Чалий)	6
До школи. (Р. Роляник).....	7
Завтра до школи. (В. Драгунський)	9
Малий школярик. (М. Підгірянка)	10
Вилікувався. (І. Січовик)	12
Кошеня. (П. Воронько).....	12
§ 2. Склад. Перенос слів із рядка в рядок	14
Кордон. (Л. Вахніна)	14
Які ж ви щасливі! (В. Сухомлинський)	17
§ 3. Слово. Речення	19
Добрий Василько. (О. Буцень)	19
Вигідний годинник. (За С. Авдєєнком).....	22
Золота хвилина. (М. Чепурна)	25

Найдзвінкіше слово рідне

§ 4. Усне й писемне мовлення. Мова і мовлення	27
Рідна мова. (В. Терен)	27
П'ять братів. (К. Малицька)	30
Вчить сестриця букваря. (М. Стельмах)	30
Найдзвінкіше слово. (М. Сингаївський)	32
Рідне слово. (Д. Білоус)	32
Вірний друг. (В. Чубенко)	33
§ 5. Звертання	34
Напучування сільського вчителя. (І. Малкович)	34
Найдорощий плід. (Казка)	37
§ 6. Слова ввічливості	40
Рідна мова. (В. Гринько)	40

Спасибі. (В. Хомченко)	40
Хто не каже „добрий день!” (Б. Шрубенко)	43

Пропливає осінь на хмаринці сірій Текст. Речення

§ 7. Текст. Будова тексту. Типи текстів	46
Осінь настає. (Б. Чалий)	46
Рання осінь. (Д. Чередниченко)	47
Золоті стрічки. (За В. Сухомлинським)	49
Осінні клени. (Г. Бойко)	49
На лісовій дорозі. (За В. Пархоменком)	52
Осінь. (З. Федоровська)	53
Мелодія каштанів. (Т. Мезенцева)	55
Айстра. (Н. Кир'ян).....	56
Осінь у лісі. (Є. Шморгун)	58
Доріжка. (Є. Шморгун)	58
Лисичка-сестричка. (За К. Ушинським)	59
Підростає швиденько. (Г. Сафонова)	60
§ 8. Речення	61
П'ять дубків. (В. Сухомлинський).....	61
У лісі. (О. Донченко)	64
Відлітають журавлі. (В. Сухомлинський)	67
Чому веселиками зветься журавлі. (Г. Паламарчук)	67
Надходить осінь. (За О. Копиленком)	69
§ 9. Головні і другорядні члени речення	72
Ластівки прощаються з рідним краєм. (В. Сухомлинський)	72
Листопад. (Г. Бойко)	75
Хто це такий? (Ю. Старостенко).....	76

Бджоли і муха. (За К. Ушинським)	79
Вербова розмова. (А. Камінчук)	80
§ 10. Закріплення	80

Ой снігу, снігу білого насипала зима. Слово

§ 11. Слова, що означають назви предметів (іменники)	82
Перший сніг. (К. Перелісна)	82
Зима. (О. Шалар)	83
Сніг. (За О. Пчілкою)	85
Хлопчик хотів приголубити сніжинку. (В. Сухомлинський)	86
Гугуце. (С. Вангелі)	87
Зима. (Н. Забіла)	88

§ 12. Велика буква в іменах людей, кличках тварин, назвах країн, міст, річок	90
Тут усе є. (О. Єфімов)	90
Книга зими. (За В. Біанкі)	93
Сліди. (В. Скомаровський)	93
Свято Миколая. (Г. Черінь)	96
Ой хто, хто Миколая любить. (Народна пісня)	96
Зайці. (Є. Гуцало)	98
Подумали санчата. (В. Довжик)	100
Снігова баба. (М. Підгірянка)	101

§ 13. Слова, які означають дії предметів (дієслова)	103
Ходить, ходить зима гаєм... (М. Підгірянка)	103
Пряля. (Л. Костенко)	104
Взимку. (За М. Коцюбинським).....	105
Синичка. (П. Панч)	107
Годівнички. (А. Камінчук)	108
Взимку. (І. Блажкевич)	110
Подбай про природу. (За О. Купріним)	110
Горобець. (За В. Тереном).....	111
Щедрівочка. (А. М'ястківський)	112
Ой сивая та зозуленька. (Щедрівка)	114
Щедрівка. (С. Жупанин)	114
Ялинка. (За С. Носанем)	116
Ялинка. (О. Олесь)	116

Пісня про ялинку. (І. Нехода).....	118
Новорічна ялинка. (М. Рильський)	119
На колядку. (В. Гринько)	121
Коляд, коляд, колядниця	121
Рідні красвиди. (Д. Чередниченко)	123

Казка-вигадка, та в ній щось повчальне розумій. Слово

§ 14. Слова, які виражають ознаки предметів (прикметники)	126
Курочка ряба і лисиця. (Ю. Ярмиш)	126
Ворона й рак. (О. Пчілка)	130
Лисичка-сестричка і вовк. (О. Пчілка).....	132
Кіт і миша. (І. Крип'якевич)	134
Про бабу, внучку та Жучку. (Українська народна казка)	136
Лисичка і Рак. (І. Франко)	138
Вовк та козенята	140
§ 15. Прийменник	142
Лисичка і журавель. (І. Франко) ...	142
Хліб і золото. (Українська народна казка)	145
Цікава казочка. (О. Пчілка)	147

Отака у нас сім'я! Споріднені слова

§ 16. Споріднені (спільнокореневі) слова. Корінь слова	149
Зимовий вечір. (Л. Компанієць).....	149
Родовідне дерево. (Д. Чередниченко)	151
Сім. (В. Гринько)	152
Все починається з мами. (А. Костецький)	154
В тебе, травичко, також є мати. (Г. Вієру)	154
Якщо ти сильний і мужній ... (За В. Сухомлинським)	156
Все не так. (А. Костецький)	157
Той ще не музика, хто в дудку дме. (А. Григорук)	158
Любий, добрий наш дідусю. (Р. Завадович)	160

Сім'я у нас одна. (За В. Осеевою).....	161
Працьовита в нас сім'я. (Л. Компанієць)	162

**До мого вікна підійшла весна
Звуки і букви. Склад. Наголос**

§ 17. Голосні і приголосні звуки. Наголошені і ненаголошені голосні	163
Чому Снігова Баба втекла. (В. Струтинський)	163
Дід Мороз і Весна. (П. Воронько)	166
Який це місяць? (А. Назаренко)	166
Весна і мама. (І. Жиленко)	168
Весна. (Д. Павличко)	170
Петрусь і подарунки. (За Є. Башенко)	171
Бабуся нездужає. (О. Орач)	172

§ 18. Ненаголошені голосні звуки [е], [и]. Позначення їх на письмі	174
Тарас Шевченко. (Д. Красицький)	174
Вранці. (Т. Шевченко).....	177
Зоре моя вечірняя. (Т. Шевченко) ..	177
Пролісок. (М. Познанська)	178
Берізонька. (Л. Забаїта)	179

§ 19. Дзвінки і глухі приголосні звуки	180
Весна у лісі. (О. Копиленко)	180

Сади цвітуть. (О. Копиленко)	183
Весело було. (А. М'ястківський)	184

§ 20. Тверді і м'які приголосні звуки	185
Серце матері. (За П. Ходченком)	185
Хитрий витівник – м'який знак. (Л. Біленька)	187
Поросятко спохватилось. (Г. Вієру)	188
Лічилка. (В. Коломієць)	188
На добраніч. (Д. Чередниченко).....	189
Настав Великдень. (А. М'ястківський)	190
Христос воскрес! (Л. Глібов)	191
Калинка. (Г. Демченко)	193
Весняна сівба	196

§ 21. Апостроф	197
А в городеньку зілля. (М. Чумарна)	197
Соловейкова сім'я	198
Пташина сім'я	199

Все трудом славиться!

§ 22. Повторення вивченого за рік	200
Сорока-білобока. (Н. Забіла)	200
Смітник. (В. Сухомлинський)	202
Працьовита дівчинка. (М. Підгірянка)	204
Айстри. (О. Буцень)	205
Я навчаюся у тата. (П. Осадчук)	206

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

Межа уроку

Поміркуй!

Спарені уроки

До твого словничка

Зверни увагу!

Домашнє завдання

ЧАС ДО ШКОЛИ

Пригадаймо, чого навчилися в 1-му класі

§1. Звуки мовлення і букви

1.

Прочитай виразно вірш.

Першого вересня

Скочив з ліжка Гриць: – Матусю!
Чуєш – дзвоник. Час до школи!
Побіжу, бо запізнюся, –
я ж не спізнювався ніколи.

– То не дзвоник дзвонить, синку, –
цвіркунець в кутку співає.

Ти поспи іще годинку,
ще й семи немає!

Каже хлопчик: – Пізно буде. –
Та й на вулицю. А в місті
навіть всі дорослі люди
йдуть усміхнені, врочисті.

* * *

Вже видзвонюють трамваї,
сонцем вулиці залиті.
Хлопчик в школу поспішає,
найщасливіший у світі.

А. хàèèé

1. З яким настроєм ішов хлопчик до школи?
2. А з яким настроєм ти прийшов до школи?
3. Прочитайте вірш в особах.

2. Опрацюй самостійно!

До школи

Останній день канікул,
Мов свічка догорів.
Готуйтеся до праці,
Маленькі школярі.

Ідіть завжди до школи
Веселі, не сумні,
Шукайте щастя, долі
В науці, у знанні.

Д. Дієуї èè

1. Чого бажає автор школярам?

3. Прочитай і відгадай загадку.

**Люди їх з дитинства знають,
Дружать з ними так давно!
На папері засівають,
Як добірнее зерно.**

(ê, á, ó, è, â)

А. Оâđâĩ

- У виділених словах вимов усі звуки. Які з них голосні, які – приголосні? Як ти це визначив?

4. Прочитай алфавіт. Пригадай порядок букв і їх назви.

Алфавіт			
А а Аа	Ж ж Жж	М м Мм	Ф ф Фф
Б б Бб	З з Зз	Н н Нн	Х х Хх
В в Вв	И и Ии	О о Оо	Ц ц Цц
Г г Гг	І і Іі	П п Пп	Ч ч Чч
Ґ ґ Ґґ	Ї ї Її	Р р Рр	Ш ш Шш
Д д Дд	Й й Йй	С с Сс	Щ щ Щщ
Е е Ее	К к Кк	Т т Тт	Ь ь ь
Є є Єє	Л л Лл	У у Уу	Ю ю Юю
			Я я Яя

- Яка буква не позначає звука?
- Запиши в рядок перший стовпчик великих і малих букв.

5. Прочитай і порівняй слова. Якими звуками відрізняється кожне наступне слово від попереднього?

Каса – коса – роса – руса – рука – ручка – річка.
Рід – дід – лід – ліз – ліс – лис – лось.

- Пригадай, як вимовляються дзвінки приголосні в кінці складу і слова.

6. Яким словам відповідає звукова модель ■●■ ?

Із поданих складів утвори і запиши слова.

ма	то	шко	ка
ї	ма	лі	то
та	ла	книж	ла

бересень

- У словах другого стовпчика підкресли букви, що позначають приголосні звуки.

7.

Заміни один із звуків, щоб утворити нові слова.

Зразок. Сам-сам-сім.

Рай – ... – Дуб – ... – . Лук – ... –

- Запиши. Підкресли букви, якими відрізняються слова.

8.

Прочитай оповідання В. Драгунського.

Вілшня

Завтра до школи

Я довго грався у дворі. Коли це мама визирнула у вікно й покликала:

– Денисе! Йди вечеряти!

Я пішов додому, швидко повечеряв і став роздягатися.

Тато запитав:

– А чого це ти вже вкладаєшся спати?

Я сказав:

– Бо завтра до школи.

Я лежав у ліжку й намагався заснути. Та сон не йшов. Я думав, що ось незабаром вивчу всі літери від А до Я, а потім вивчу всі склади. І так через півроку ми підемо з татом гуляти. Я спочатку мовчатиму, а потім подивлюся на вивіску і раптом скажу:

– Яйця, масло, молоко.

Тато скаже:

– Що, зголоднів?

А я скажу:

– Та ні, просто прочитав.

Он, на вивісці написано.

Тут тато скаже:

– Ого! Сам прочитав?

Я скажу:

– Еге.

Тоді тато скаже:

– *А́бæá î ðèòì îî éòè îî áòèèò³ ç î èñüî áí îî ð
è ðæè îî ð.*

Візира́нути – тут: дивитися, виглядаючи звідки-небудь.

Намага́тися – робити що-небудь, докладаючи зусиль.

Незаба́ром – через деякий час, невдовзі, трохи згодом.

1. Чому хлопчик так рано вкладався спати?
2. Про що думав він перед сном?
3. Розкажи про те, якими були для тебе перші дні в першому класі.
4. Прочитайте розмову тата з сином в особах.

9.

Опрацюй самостійно!

Малий школярик

Гей, нема то так нікому,
Як школярику малому:
Він не журиться ніколи,
Взяв книжечки – і до школи!
А в тій книжці малюночки,
А в тій книжці співаночки,
І наука, і забава,
Бо та книжечка цікава.
Бо та книжечка – рідненька,
Тулить її до серденька,
Сторінки все оглядає,
Вірші радісно читає...

î . î ³ää³ðýî èà

Жури́тися – сумувати.

Тули́ти – притискати, прикладати.

Пильнува́ти – доглядати, дбати.

1. Чому не журиться школярик? Що його розважає?
2. А чому він пригортає книжку до серця?

10. Перепиши виділене речення з тексту "Завтра до школи".

- Як ти розумієш його зміст?
- У кожному слові назви букви, що позначають голосні звуки. Які букви позначають два звуки?

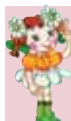

Пригадай, чим приголосні звуки відрізняються від голосних. Якими літерами вони позначаються?

11. Прочитай вірш Ф. Фетисова.

Учать мами: *дèáéó* – плавають,
звіра – бігать, *і òèöü* – літять.
А дітей навчає *â÷èòâëü*
все уміть, *áâãäîî* знать.

- Спиши. У виділених словах назви букви, що позначають приголосні звуки. Що позначає буква *ь*?

Пам'ятайте! Літера *Û* позначає сполучення двох звуків [*Ø÷*].

12.

Пригадай і запиши три слова з літерою *щ*. Склади звукову модель одного із слів.

13.

Прочитай прислів'я. Поясни їхній зміст.

Ніколи не кажи:

"Не *âî ðp*", а кажи: "*î ðâ÷òñy*".

У дитинстві вивчене –
Ûî на камені висічене.

- Спиши. У виділених словах вимов усі звуки. Якими буквами вони позначаються?

14. Прочитай вірш І. Січовика.

Вилікувався

Не впізнають Толю мама,
тато і *áàáóñü*:
вперше він *í ðî êèíí óâñü* рано,
âì èâñü, î äüâíí óâñü,
яблуньки полив в садочку,
квіти й помідори.

– Що це *ñêîçëîñü*, синочку,
ти, бува, не хворий?

– Ні, *ì àòóñü*, – утирає
син щасливо лоба, –
це від мене лінь тікає,
як ота хвороба!

1. Як ти гадаєш, чому Толю ніхто не впізнав?
2. Від якої "хвороби" "вилікувався" хлопчик? Яким чином?

15. **Опрацюй самостійно!**

Кошеня

Засмутилось кошеня –
Треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмиць,
Що у нього хвіст болить.
Довго думав баранець
І промовив, як мудрець:
"Це хвороба не проста,
Треба різати хвоста".
Кошеня кричить:
"Ніколи!
Краще я піду до школи!"

Ї . Âí ðî ï êèí

1. Чому засмутилося кошеня?

2. Чи не зустрівач ти таких "кошенят" серед дітей?

16.

Прочитай вголос виділені слова з вірша І. Січовика "Вилікувався". Вимовляй м'яко звук [с'].

- Знайди у вірші ще два слова з м'якими приголосними. Зроби висновок, як позначається м'якість приголосних звуків на письмі.

17.

Прочитай пари слів. Зверни увагу на вимову твердих і м'яких приголосних звуків.

Сад – сядь, галка – галька, стан – стань, дим – дім, лити – літо.

- Спиши. Букви, що позначають тверді приголосні звуки, підкресли однією рисою, м'які – двома.

18.

Прочитай і відгадай загадки.

У затінку моїм
мене ти в спеку вихваляєш,
а літери лиш перестав –
і *ö³ëëé* ліс спиляєш.

(è, ë, ï, à, ê)

З "П" на лобі виступає,
З "К" він мишу враз піймає.

(i, ï, ò, ê)

- У виділеному слові вимов м'які приголосні звуки. Який із них завжди м'який?
- У яких ще словах загадок заховся цей звук?

19.

Прочитай, чітко і правильно вимовляючи приголосні звуки. Які з них дзвінкі, а які – глухі?

Горіх, горобчик, ґава, голубка, чиж, костогриз, ґанок, кішка, діжка.

- Спиши. Підкресли букви, що позначають дзвінкі приголосні звуки.
- З будь-якими двома словами склади речення.

20.

Прочитай виразно вірш П. Воронька “Кошеня”.

- Спиши перші чотири рядки. Підкресли букви, що позначають приголосні звуки.

§2. Склад. Перенос слів із рядка в рядок

1.

Прочитай оповідання.

Кордон

– Сашко, дай, будь ласка, гумку, – звертається Наталя до свого сусіда по парті.

– Це моя!

Наталя бере в руки пенал.

– Це мій! – вириває пенал Сашко.

Дівчинка кладе свій портфель на парту.

– Ти чого на мою половину полізла?! – кричить він. Схопив крейду і – р-раз! – на блискучій поверхні – біла риска.

– Сюди не лізь, – наказав, – це кордон.

І повелося: кожного ранку Сашко малював той кордон. “Аж поки не попросить, щоб відсадили, – так думав собі. – Не буду з дівчиськом сидіти”.

Черкнув крейдою і того дня.

Потім відсунув Наталині книжкі й зошити за кордон і став витягувати свої речі. Відкрив пенал, а ручки немає. Де ж вона поділася? Нишпорить у парті – немає. Поліз під парту – може, впала. Ні, немає.

А Наталя тим часом узяла свою запасну ручку та й поклала на парту – хитро так, на самісінький “кордон”.

Побачив Сашко ручку, взяв та й пише...

Викликала вчителька Наталю до дошки, а Сашко ж тим часом потихеньку-потихеньку – і витер крейду.

Повертається Наталя на місце – чиста парта.

Є. Агаїті

Повелóся – увійшло в звичай, стало звичним.

Нішпорити – шукати, заглядаючи скрізь, розшукувати.

1. Як ти вважаєш, чи гарно поведився Сашко?
2. Як вчинила Наталя?
3. Коли Сашко зрозумів свою помилку?
4. Що допомогло хлопчикові стати кращим?

Прислів'я

Людину прикрашають добрі діла.

Що посієш, те й пожнеш.

З нечесної справи добра не буде.

2.

Поясни, як ти розумієш зміст прочитаних прислів'їв.

- Запиши те прислів'я, яке найбільшою мірою відповідає змістові тексту “Кордон”.
- Визнач, скільки складів у слові *нечесної*.

Пригадай, як треба переносити слова з рядка в рядок. Чи можна поділити для переносу всі слова першого речення з тексту “Кордон”? Чому?

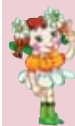
Слова з рядка в рядок переносяться по складах:
дè-ñéà або *дèñ-éà*.

Не переносяться слова з одного складу: *äáí ü, á³í*.

Склад з однієї букви не залишається в рядку і не переносяться в наступний рядок: *ì îÿ, îé³-ââöü*.

3.

Знайди у прочитаному тексті Л. Вахніної три слова, що позначають шкільне приладдя. Поділи їх для переносу.

Увага! Букви *é* та *ü* при переносі слів не можна відривати від попередньої букви: *крей-да*, *маль-ва*, *ма-льва*.

4.

Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Ось наша рідна школа. Кожного року приходять сюди маленькі діти. А виходять звідси уже дорослими людьми. Ми ніколи не забудемо тебе, рідна школо!

- Виділені слова поділи для переносу.
- Скільки звуків і скільки букв у слові *маленькі*?

5.

Прочитай уважно слова.

Іван, Ваня, день, ранок, школярі, учень, байка.

- Які з них не можна переносити? Запиши їх у першому рядку.
- Потім записуй і діли для переносу всі інші слова.

6.

Прочитай і відгадай загадку-недомовку М. Підгірянки.

хèñòáí üé³ віконця Діточки довкола.
ñì ³рòüñÿ до *ñîí öÿ*. Наша люба
(*èà Øéî*)

- Спиши загадку, допиши відгадку. Виділені слова поділи рисками для переносу.
- Який звук позначає буква *я* у слові *сонця*?
- У яких ще словах буква *я* позначає цей самий звук?

7. Прочитай.

Які ж ви щасливі!

*Ñÿî âî âî*³ до школи вперше прийшли малюки.

Завтра їм починати *í àâ÷àí í ÿ*, а сьогодні їх привели матері, щоб *í îçí àéîî èðè* з учителем. Матері пішли додому. Діти залишилися з учителем на зеленій галявині, під високою липою.

Ласкаві, привітні очі дивляться в чорні, сірі, сині, блакитні очі своїх вихованців. Діти усміхаються.

– Діти, чи ви бачили, як задовго до світанку сходить ранкова зоря? – запитав Іван Пилипович, і його лагідна усмішка викликала в малюків таку ж теплу усмішку.

– Ні, не бачили, – відповіли діти.

– А бачили ви, як соловейко п'є росу?

– Ні, не бачили...

– А як джміль чистить крильця – перед тим, як злетіти з квітки, в якій він спав уночі?

– Не бачили...

– А чи бачили ви, як весела комашка – сонечко – в теплий зимовий день спросоння виглядає з-під кори, чи не настала весна?

– Не бачили...

– Які ви щасливі, діти... – сказав Іван Пилипович.

– **Щасливі, бо ви побачите багато прекрасного.**

Â. Ñóõîî èèí ñÿèèé

Спросоння – не зовсім прокинувшись.

1. Чому вчитель сказав дітям, що вони щасливі?
2. Чого ще не бачили першокласники? А чого не бачили ви?
3. Прочитай виділене речення. Чи передає воно основну думку оповідання?

8.

Запиши у зошит виділені курсивом слова із тексту „Які ж ви щасливі!”. Спробуй поділити їх для переносу.

Пригадай правила переносу слів з буквосполученнями *йо,ьо* та подвоєними буквами, що позначають подовжені приголосні звуки.

Сполучення букв *éî, üî* при переносі розривати не можна: *đà-éî í, áà-äüî-đëé*.

Слова з подвоєними буквами можна переносити так: *æèò-òÿ, æè-òòÿ*.

9.

Прочитай вірш Я. Щоголіва.

На траві й квітках росинка,
Шелестіння й гомін гілки,
Щебетання й пісня пташки.
Скрип жука, гудіння бджілки.

- Яка картина постала в твоїй уяві?
- Вимов слова з подовженими м'якими приголосними звуками. Поділи їх рисками для переносу.

Увага! Буквосполучення *äç, äæ*, що позначають один звук, при переносі не розриваються: *çà-äçââí ³ëè* або *çàäçââ-í ³ëè*.

10.

Підготуйся до виразного читання віршика. Як ти читатимеш буквосполучення *дз*? Чому?

Дзьобнув хлібця горобець,
дзьоб обтер об стовбурець.
Аа́ддаа́і́ейе́èè і́îáçüîáââ, –
по бруківці пострибав.

- Спиши. Виділені слова поділи для переносу.
- У словах першого рядка вірша назви м'які приголосні звуки, а в словах другого рядка – тверді приголосні.

11.

Чи бачив ти горобчика? Пригадай і опиши, який він. Вибирай із дужок тільки ті слова, які допоможуть тобі правильно описати цього птаха.

Горобчик (великий, маленький). Пір'ячко у нього (сіреньке, блакитне). Оченята у горобчика (кругленькі, мов намистинки, продовгуваті).

12.

Прочитай і відгадай загадку.

Скільки буде?

Он грибочки у *ââéî ÷ êó*
в капелюшечках *ñòî ÿòü*.
Два грибочки, три грибочки...
№ê³ëüêèè разом буде? (...)

- Запиши загадку і відгадку. Як можна поділити для переносу виділені слова?

§ 3. Слово. Речення

1.

Прочитай оповідання.

Добрий Василько

I

Була у Василька сестра Наталя. Зібралась вона якось іти до школи і раптом згадала: забула олівці купити. А в неї сьогодні урок малювання.

– Васильку, – сказала вона братові, – позич мені свої олівці. Я тобі після школи віддам.

Надувся Василько, видно, що не хоче давати.

– Чуєш, я ж до школи спізнюся!

– А я не знаю, де вони.

– От скупий, – спалахнула Наталя.

– Та вони ж у шухляді лежать!

Поліз Василько в стіл, довго там рився, нарешті знайшов олівці і каже:

– На, тільки не загуби.

Схопила їх Наталя, вкинула у портфель і побігла на вулицю.

II

Повернулась Наталя зі школи додому і бачить: стоїть Василько посеред кімнати, задоволений і жує пиріжок.

– Що, обіду не дочекаєшся? – спитала його Наталя.

– Ні, – каже Василько. – Це я бабусі сказав, що позичив тобі олівці. А вона дала мені пиріжок.

Трохи згодом прийшла з роботи мама. Підбіг Василько до неї і розказав, що позичив Наталі олівці. А сам у мамину сумку заглядає.

Дала мама Василькові цукерку.

Поки стрибав Василько по кімнаті на одній ніжці, цукерка й розтанула в роті. Зітхнув він і подався знову до сестри:

– Може, тобі чогось треба? Я дам, мені не шкода.

– Коли було б не шкода, то нікому б не хвалився, – сердито сказала Наталя...

І. Абоїл'ї

Ра́птом – враз, зненацька.

Надúвся – тут: насупився, став незадоволеним, похмурим.

Спалахну́ла – тут: розгнівалася.

1. Чи сподобався тобі Василько? Чи справді він добрий? Чому?
2. Що б ти порадив Василькові?
3. Придумай заголовок до кожної частини тексту.

2.

Прочитай прислів'я. Поміркуй, які з них найбільшою мірою відповідають змісту оповідання "Добрий Василько".

Як "на", то чує, а як "дай", то глухий.

Не хвали сам себе, нехай тебе інші похвалять.

У нього й серед зими не розживешся льоду.

Мир та лад – великий клад.

- Спиши третє прислів'я. Із скількох слів воно складається?
- Пригадай, з чого складається речення.
- Як пишуться слова в реченні?
- Зроби висновок, для чого нам слугує речення.

3.

Прочитай слова.

Добрий, щедрий, малий, хитрун, хвалько, скупий, сердитий.

- Випиши тільки ті слова, якими можна схарактеризувати Василька. Поділи їх для переносу.

4.

Дай письмові відповіді на питання.

Як звати твою маму?

В якому місті чи селі ти живеш?

- Як пишеться перше слово в реченні?
- Які ще слова ти написав з великої літери? Чому?

5.

Прочитай віршик і гарненько порахуй разом з поетом А. Зарудним.

У Матвійка
братів двійко
й сестричка Оленка.

А в Оленки
братів скільки?
Рахуйте гарненько!

- Порахував? А яка у тебе сім'я? Розкажи.
- Скільки у вірші речень?
- Які розділові знаки стоять у кінці кожного речення?
- Як треба читати речення зі знаком оклику?

6. Прочитай. Чи згоден ти з висловленими думками?

Щаслива та хата, де живе дружна родина. Тут люблять, шанують один одного. Тут кожен прагне допомогти іншому і ділом, і ласкавим словом.

- Розкажи, як ти ставишся до членів твоєї родини.
- Спиши. У першому реченні назви слова-предмети.

7. Хочеш дізнатися, яка історія трапилася з Костею і Танею? Прочитай оповідання "Вигідний годинник".

Вигідний годинник

I

Цього року Костя став першокласником. І все було б добре, якби не домашні завдання. Годину сидить за столом, другу, а в зошиті лише один рядок написаний. Дивиться Костя у вікно, а там дорогу видно, перехожих, машини. Або стелю розглядає.

Всюди Кості цікаво, лише не у власному зошиті. Скільки не сиди – уроки самі не вивчаються. Набридло мамі щоразу про це нагадувати синові. Поставила на стіл будильник. Пояснила, за скільки хвилин треба виконати вправу. І завела дзвінок. Здалося раптом Кості, що годинник, мов живий, хитро підморгував йому. І все швидше і швидше зацокав і чорними стрілками, мов вусами, заворушив. Тільки Костя від несподіванки опам'ятався, а будильник вже й задзвенів.

Зайшла мама, докірливо похитала головою:
– Он сусідська Таня вже давно на вулиці...

II

Якось Костя зайшов до Тані в гості й побачив на стіні великий годинник.

“Ось чому вона швидко вчить уроки! – подумав хлопчик. – Стрілки на великому годиннику ходять повільніше. Коли б мені такий, я б завжди встигав”.

– Таню! – не втерпів він. – Можна взяти твій годинник, поки домашнє завдання приготую?

– Цей годинник не можна чіпати. Він мусить висіти на стіні, інакше зупиниться. Хочеш, приходь до мене. Разом будемо уроки вчити...

І от Костя сів з одного боку стола, Таня – з другого.

Виконав Костя одну вправу, потім другу. Так непомітно всі домашні завдання підготував. Глянув на годинник і не повірив, що так швидко впорався.

Щодня Костя ходив до Тані вчити уроки. Якось прийшов, а годинника на стіні немає.

– У ремонті, – пояснила дівчинка. – Але ти не хвилюйся, у нас інший є. – І показала будильник, точнісінько такий, як у Кості.

Хлопець занепокоївся, що знову не буде встигати. Доки писав, на будильник не дивився. Боявся. Все ж упорався з уроками вчасно. Аж сам здивувався. То, може, справа не в тому, великий годинник чи малий?

Çà Ñ. Àãã°°í êîì

Докірливо – осудливо, незадоволено.

Впорався – встиг все виконати.

Занепокоївся – захвилювався.

1. Чому Костя не встигав виконувати домашнє завдання?
2. Як мама намагалася допомогти синуві? Що з цього вийшло?
3. А чому Таня швидко вчила уроки?
4. Чи сподобалась тобі Таня? Чим?
5. Який годинник допоміг Кості виконувати уроки?
6. Зроби висновок – справа в годиннику чи в чомусь іншому. В чому?

8.

У лівому стовпчику початок прислів'їв. Знайди їх кінець у правому.

Поспішай не язиком,		а вже відпочити сів.
Той, хто ціну часу знає,		а ділом.
Ще нічого не зробив,		швидко цілі досягає.

- Поміркуй, яке із прислів'їв варто було б запам'ятати Кості.
- Запиши це прислів'я по пам'яті і поясни його зміст.

9.

Чи вмієш ти організувати свою роботу вдома? Прочитай мудрі поради, доповнивши речення потрібними за змістом словами. Якщо виникнуть труднощі, звертайся до довідки.

Перш ніж починати виконувати домашнє завдання, акуратно й зручно розмісти навчальне...

завдання

Прибери зі столу всі зайві... (іграшки, олівці, їжу).
Вимкни радіо і

Подивись на ... і визнач, скільки часу тобі потрібно на виконання цього завдання.

Аіâ³äèà: годинник, телевізор, речі, приладдя.

- Випиши слова з подовженими м'якими приголосними звуками. Як вони позначаються на письмі?

10.

Прочитай і відгадай загадку.

Всіх уранці піднімає,
хоч у нього й рук немає.

- Запиши загадку й відгадку до неї.
- Скільки слів "захвалося" у слові *піднімає*? Переможе той, хто за 1 хвилину "знайде" найбільше слів.

11.

Із розсипаних слів склади і запиши речення.

тижні У днів сім.
хвилин має 60 Година.
одній В 60 хвилині секунд.

одинадцять

чотирнадцять

- У яких словах першого речення є однаковий голосний звук?

12.

Прочитай виразно вірш.

Золота хвилина

У великій книзі на столі
прочитала по складах Марина:
“Найдорожча всюди на землі
золота хвилина”.

Ось Марина в матері пита:
– Що таке хвилина золота? –
Мама доню ніжно цілувала,
усміхнулась і отак сказала:
– Із хвилинок золотих, дитя,
все людське складається життя.

А тому їх марнувать не треба:
за хвилину хтось злетить у небо,
хтось ялинку чи кленок посадить,
щось корисне другові порадить.

І від цього так душі приємно,
бо живеш на світі недаремно.
Тож і ти, як виростеш, в житті
не марнуй хвилини золоті.

І . х а ї о д ї а

Марнува́ти – даремно, без користі витратити час, га́яти час.

1. Як ти розумієш вислів “золота хвилина”? Поясни.
2. Як мама радить доні ставитись до хвилинок? Чому?

Прислів'я

Час – це велике багатство людини.
Ніщо так не виховує людину як час.
Раніше встанеш – більше діла зробиш.

13. Прочитай та відгадай загадку-недомовку.

Щоб не спізнились на урок,
нам голос подає

- Запиши. Зроби звуко-буквений аналіз слова-відгадки.

14. Прочитай. Установи межі речень.

У нашому класі багато квітів вони милують око
свіжістю і красою ми самі їх доглядаємо а ви любите
квіти.

- Спиши, оформляючи відповідно до правил початок і кінець кожного речення.

15. Чи кожна група слів є реченням? Чому?

Нам батьки і вчителі

Нам батьки і вчителі хочуть щастя на землі.

16. Прочитай. Чи зв'язані слова, що в дужках, з іншими словами в реченні?

Діти поспішають до (школа). Вони приготували
дарунки для (клас). Оксана принесла гербарій різних
(рослини). Тарас зібрав листівки про міста (Україна).

- Спиши, вживаючи слова, що в дужках, у потрібній формі.

17. Розглянь малюнки. Склади і запиши за ними речення.

Аіа³аеа: підмітати, підлога, ганчірка, порошок,
прати, білизна.

Найдзвінкіше слово рідне

§ 4. Усне й писемне мовлення. Мова і мовлення

- 1. Підготуйся до виразного читання віршів.

Мову рідну, слово рідне
має, дітки, кожний в світі:
з деревом говорить вітер,
з квіткою говорить квітка.
З пташкою щєбече пташка,
тиха річечка – з озерцем.
Мову знати цю неважко,
коли хоче того серце.

А. Ѐа̀і а́ ÷о̀е

1. Про що йдеться у вірши? Пофантазуй, про що між собою говорять дерева і вітер, квіти, пташки.
2. Які мови є рідними для народів Республіки Молдова?

Рідна мова

Як-то гарно, любі діти,
у вікно вам виглядати?
В ньому все: тополі, квіти,
Шлях і сонце біля хати.
На оте вікно ранкове,
що голівки ваші гріє,
схожа наша рідна мова,
цілий світ вона відкріє.

А. Оа̀да́і

1. З чим порівнює мову кожного народу поет? Чому?
2. Поміркуй, як мова відкриває нам світ.
3. Розкажи, чого ти навчився, про що дізнався завдяки рідній мові.

2. Прочитай уважно вислови. Як ти їх розумієш?

Слово народилося в праці, як пісня. **Завдяки слову ми розуміємо один одного.** Без слова не було б ні письменності, ні літератури, ні пісні.

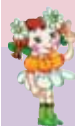
2. *Öpř à*

- Зроби висновок, для чого людям потрібна мова.
- Спиши виділене речення. Чи є у ньому слова, які не можна поділити для переносу?

3. Прочитай виразно вірш Г. Вієру.

Жить тобі в ясну годину,
Ī îâî – ñâÿòîñòà ì îÿ.
 Будеш ти – і я не згину,
Ī îâî – â³÷íîñòà ì îÿ!

- З якими словами звертається поет до рідної мови? Про що це свідчить?
- Перепиши вірш. Підкресли слова, які не можна перенести з рядка в рядок.

У кожного народу своя мова.

Çà âîî îî îâî ð óñî îâî ³ î èñîî í îâî ì îâëâî í ÿ ëpæè ñî ³ëëóðòÿñÿ ì ³æ ñîâî ð.

4. Продовж речення, додавши до нього ще два слова-ознаки, які характеризують мову.

Для кожного народу його мова найкраща
Āîâ³äëà: найулюбленіша, чужа, найніжніша.

- Яке слово в довідці зайве?
- Які народи ти знаєш? Якими мовами вони розмовляють?

5. Спиши прислів'я. Як ти розумієш його зміст?

Мова – душа народу.

- Назви всі дзвінки приголосні звуки.

6. Усміхнімось!

Першокласник Андрійко, повернувшись зі школи, заявив:

- Я до школи більше не піду.
- Чому? – запитала бабуся.
- Бо там треба читати і писати, а я не вмію; а розмовляти я вмію, та на уроках не дозволяють.

- У першому реченні назви слова-предмети. Поясни вживання великої літери.

7. Прочитай і відгадай загадку. Правильно вимовляй усі звуки.

Коли *хочеш* ти читати,
то мене повинен знати. (*á, à, â, ê, ù, ò*)
А коли мене не знаєш,
то *нічого* не вгадаєш.

- Спиши загадку, допиши відгадку. У виділених словах підкресли тверді приголосні звуки.

8. Прочитай початок казки.

Жив на світі мудрий Чоловік. Він придумав літери. Вирізав їх із березової кори, поклав до козубка і думає: “Ось піду завтра до людей. Навчу їх читати і писати. Тільки літери треба розмістити так, щоб легко було вчитися читати і писати”.

Розкладає літери: А, Б, В... Всі літери лежать спокійно, чекають своєї черги. Тільки Я не може стерпіти. Все сунеться Мудрому Чоловікові в руки: “А я куди? А я куди?”...

çà Á. Ñóóîî èèí ñüèèí

Козубók – кошик, корзинка.

- Як ти гадаєш, навіщо людям букви?
- Як би ти закінчив казку?

9. Прочитай казку – загадку.

П'ять братів

П'ять братів прийшли до школи. Були ще маленькі. Треба було їм писати, але перо видалося важким. Перший брат каже: “Почекай, братику, я тобі допоможу”.

Підняли перо вдвох. Але невдовзі стали гукати: “Впаде перо! Впаде! Ми не можемо його тримати!” Тоді третій брат обізвався: “Я вам допоможу!”

Тепер вже тримали перо міцно, але водночас ще гукали: “Хай нас хто-небудь підпирає, будемо писати”.

Тоді четвертий і п'ятий братики обіцяли, що будуть їх підпирати, як вони будуть писати.

І підпирали. Писалося братикам добре. Один брат би нічого не вдіяв, а всім укупі добре пішло.

Що це воно таке? Вгадайте, любі діти, які це братики писали аж уп'ятьох одним пером?

Є. і аєєоїеа

Гукати – кликати.

1. Чи сподобалася тобі казка? Чому?
2. Перекажи казку своїми словами.

10. **Опрацюй самостійно!**

Вчить сестриця букваря

Розумнішає сестричка –	А мене скубе за чуба.
Наша біла рукавичка.	Як прийшло веселе літо,
Не кричить, сміється любо,	Я сестричку став учити:

Букваря узяв у руки,
Показав їй перші букви.
І сестриця каже: “А” –
Тямить щось уже вона!
Ї . Њдәёїї дб

Тямить – розуміє.

1. Як ставиться хлопчик до своєї сестрички? З чого це видно?

11.

Розглянь малюнки. Дай письмові відповіді на питання.

- Що робить учителька? Що робить хлопчик? А дівчатка?
- Хто з них користується усним, а хто – писемним мовленням?

Коли ми говоримо і слухаємо, ми користуємось **усним мовленням**. А коли читаємо і пишемо – **писемним**.

12.

Подумай і розкажи про свою найулюбленішу книгу. Яким мовленням – усним чи писемним – ти скористаєшся?

13.

Усміхнімось! Прочитайте в особах смішинку-веселинку.

- Мамо, дай мені ручку, я робитиму уроки.
- А чому ти не хочеш писати своєю?
- Та моя ж помилки робить!
- Яку пораду ти дав би цьому учневі?
- Запиши її у зошит за зразком:

*помилка
помилка*

Щоб не робити помилки, треба...

14.

Спиши приказки. Слова-дії підкресли.

Слово до слова – зложиться мова.
Умій сказати, умій і змовчати.

15.

Прочитай виразно вірші.

Найдзвінкіше слово

Наче з поля чи з лугівки –
у розповні літа
чую голос перепілки
з чебреців чи жита.
То говорить поле хлібне,
луг, трава шовкова...
**Найдзвінкіше слово рідне,
найрідніша мова.**

І . Їєї аа;аїїеєе

- Чи ти чув, як “говорить” хлібне поле, луг, шовкова травиця? Про що вони хотіли б розповісти?
- Яке слово найдзвінкіше? Чому?

Рідне слово

Як прислів'я чудове,
йде від роду до роду,
що народ – зодчий мови,
мова – зодчий народу.
Ти постаєш в ясній обнові,
як пісня, линеш, рідне слово.
Ти наше диво калинове,
кохана материнська мово!

А. Аз'єї ої

Зодчий – творець.

- Як треба розуміти слова “народ – зодчий мови”?
- Один із віршів вивчи напам'ять.

16. **Опрацюй самостійно!** Відгадай загадку!

Вірний друг

Із картону піджачок,
а під ним листочками
сотня білих сорочок,
вишитих рядочками.
По рядочку ти іди
(можна з передишкою) –
і не знатимеш біди,
як подружиш з ...

А. *хóаáí еî*

1. Про які такі вишиті сорочки говорить поет?
2. Що дає людині дружба з книжкою?
3. Подумай, чому В. Чубенко називає книжку вірним другом.

17.

Як ставишся ти до рідної мови? Дай відповідь спочатку усно, а потім письмово (одним реченням).

18.

Прочитай вірш А. Каніщенка. До чого він нас закликає?

Вивчайте мову українську –
дзвінкоголосу, ніжну, чарівну, *український*
прекрасну, милу і чудову.
Як материнську пісню колискову.

- Якими словами-ознаками характеризує поет українську мову?

19.

Для кожного предмета, дії, ознаки у кожній мові є своє слово. Щоб переконатися в цьому, розгляньте малюнок і дайте відповіді на питання українською, румунською і російською мовами.

Які предмети (хто? що?) зображено на малюнку?

Які вони (за розміром, за кольором)?

Що вони роблять чи що з ними можна зробити?

20. Відгадай загадку.

Довгов'язий Тимішко
біжить по вузькій доріжці.

Його сліди –
твої труди.

(*ë, î, ³, ü, ö, â, â*)

- Здогадався, про якого Тимішка йдеться? Спиши загадку, допиши відгадку.
- Назви м'який приголосний звук у слові *його*. У яких ще словах він “заховався”?

21.

Прочитай незакінчені речення. Доповни їх потрібними за змістом словами і запиши.

У школі ми вивчаємо рідну Наша рідна мова –
... . Ми пишаємося *ñâî ³r ... î îâîr*.

§ 5. Звертання

1.

Прочитай спочатку вірш пошепки і подумай, як його треба читати вголос. У якому темпі (швидко чи не дуже)? Яким голосом (гучним чи спокійним, ласкавим)?

Напучування сільського вчителя

Хай це, можливо, і не найсуттєвіше,
ти, дитино,

покликана захищати своїми

долоньками

крихітну свічечку

букви “ї”,

а також,

витягнувшись на пальчиках,
 оберігати місячний серпик
 букви “є”,
 що зрізаний з неба
 разом із ниточкою.
 Бо кажуть, дитино,
 що мова наша – солов’їна.
 Правильно кажуть.
 Але затям собі,
 що колись
 можуть настати і такі часи,
 коли нашої мови
 не буде пам’ятати
 навіть найменший соловейко.
 Тому не можна покладатися
 тільки на солов’їв,
 дитино.

з. І àëêîâè-

Напучування – поради.

Затям – запам’ятай.

Покладатися – сподіватися.

1. З чим порівнює поет букви і і є? Згадався, чому?
2. До чого нас закликає автор?
3. Від чого застерігає?
4. Як ти гадаєш, чому не можна покладатися тільки на солов’їв?

2.

Знайди у вірші І. Малковича речення, в якому йдеться про те, яка наша мова. Запиши його.

- До кого у реченні звертається поет? Підкресли це слово.
- А тепер ще раз уголос прочитай виписане тобою речення. Чи виділяєш ти паузами слово-звертання в усному мовленні? А як звертання виділяється на письмі?
- Чи є ще у прочитаному вірші речення із звертанням?

Слово-звертання виділяємо в усному мовленні інтонацією, а на письмі комами або знаком оклику.

3.

Прочитай. Чи є в рядках вірша звертання?

Спитай себе, дитино, хто ти є,
І в серці обізветься рідна мова;
І в голосі ясним ім'я твоє
Просяє, наче зірка світанкова.

А. І ааєє÷єї

- Спиши перші два рядки, звертання підкресли.

Учімося звертатися!

Матусю! Татку! Брату! Сетричко! Бабусю!
Дідуню! Тітонько! Дядечку! Віро Михайлівно!

4.

Прочитай. До кого звертається автор? Як він називає свою маму? Зверни увагу, як звертання виділяється на письмі.

Мамо, ми зігріваємося і втішаємося біля тебе.
Ти ведеш нас, матусю, у широкий світ. Твій голос,
матінко, мов заповіт. Вклоняюсь тобі, дорога нене!
Ти завжди в моєму серці, рідненька!

- Спиши, звертання підкресли.

5.

Розглянь малюнок. Подумай, а що б ти хотів сказати любій матусі? Склади і запиши 2–3 речення. Не забувай виділяти слова-звертання відповідними розділовими знаками.

6.

Познайомтеся з болгарською народною казкою.

Найдорожчий плід (Ėàçéà)

Було у батька три сини. Якось він покликав їх до себе в кімнату та ї каже:

– Даю вам кожному гаманець золотих. Ідіть собі по світу та шукайте найдорожчий плід. Хто його принесе мені, дістане половину мого багатства.

Узяли три сини гроші та ї рушили на три сторони світу шукати найдорожчий плід.

По трьох роках мандрів усі троє повернулися додому.

– Ну як, – запитав батько найстаршого сина, – приніс ти мені найдорожчий плід?

А той йому:

– Найдорожчий плід, тату, це той, який найсолодший. Отож я купив тобі винограду. З усіх плодів, що родить наша земля, виноград – найсолодший.

– Добре, синку, – каже батько, – гарний плід мені приніс. А що скажеш ти? – питає він середнього сина.

– Я думаю, тату, що найдорожчий плід той, який найважче дістати. Тому пішов я в теплі краї і придбав плоди, що у нас не родять. Купив тобі кокосових горіхів, апельсинів, фініків, бананів та ще деяких рідкісних плодів, усього потроху. Ось вони: вибери собі найкращий.

– І твої плоди, синку, гарні, – каже батько.

А тоді питає найменшого:

– А що ти приніс мені, синку? Чому повернувся з порожніми руками?

– Справді, тату, я повернувся з порожніми руками. Але гроші, що ти дав мені, я не змарнував. Я, тату, пішов учитися. Цілих три роки вчителі та книги

вчили мене. Плодів, що я здобув, не видно, бо вони в серці й розумі моему. Гадаю, татку, що це також дорожчі плоди.

Дуже зрадів батько, зачувши ті слова.

– Ти приніс мені найдорожчі плоди, синку! Ти заслужив винагороду. Бо ж немає плодів, дорожчих за ті, що їх дає людині знання.

Змарнува́в – даремно потратив.

1. Нащо батько покликав до себе синів? Що він їм сказав?
2. Що приніс із мандрів найстарший син?
3. Як виконав завдання середній син?
4. Яких плодів надбав найменший син? Знайдіть у тексті речення, в якому про це йдеться.
5. Чому батько найдужче зрадів плодам найменшого сина?
6. Які слова батька могли б стати прислів'ям? Чи правильне судження, що саме в цих словах міститься головна думка прочитаного твору?

7.

Знайди у прочитаній казці речення із звертанням. Як звертання виділяється в усному і писемному мовленні?

- Два речення запиши.
- Ще раз перечитайте кінцівку казки. Розіграйте діалог між найменшим сином і батьком. Подумайте, як вони можуть звертатися один до одного.

8.

Пригадай, із якої пісеньки ці слова:

Сиди, кицю, тута,
А я знайду прута...

- Пригадав пісеньку? Якими словами вона починається? Чи є у її першому реченні звертання?
- Спиши. Звертання підкресли.

9.

А зараз вивчимо ще одну українську народну пісеньку „Леле, бабо, леле, діду”.

Леле, бабо, леле, діду,
Леле, коваленку,
Заграй мені на скрипочку
Стиха, помаленьку.

знання

- До кого звертаються у пісеньці?
- Спиши. Виділяй комами слова-звертання.

10. Склади і запиши речення із "розсипаних" слів.

класі, у, Ми, другому, вчимося.
дає, Школа, знання, нам.
школо, тобі, Спасибі.

- У якому реченні міститься звертання? Як ти його виділив на письмі?
- Усно добери заголовок до складеного тексту.

11. Прочитай виразно вірш Г. Чорнобицької.

Дай знання нам, школо-мати,
найсильнішу зброю в руки.
Вчи нас зло перемагати
і в душі повік тримати
світло правди і науки.

- Як діти звертаються до школи? Чому?
- Спиши. Поясни, чому слова *школо-мати* виділені комами.
- Слова *знання* та *науки* поділи для переносу.

12. Прочитай віршик О. Гаєцької, знайди слово-звертання. Які розділові знаки пропущено у вірші?

Купи мені матусенько
книжечку чудову,
щоби краще я пізнала
українську мову.

- Спиши, вставляючи пропущені розділові знаки.
- Яким словам вірша відповідають моделі

§ 6. Слова ввічливості

1.

Прочитай виразно вірш.

Рідна мова

Сію дитині в серденьку ласку,
Сійся-родися ніжне “будь ласка”,
Вдячне “спасибі”, “вибач” тремтливе,
Слово у серці – як зернятко в ниві.
“Доброго ранку!”, “Світлої днини!” –
Щедро даруй ти людям, дитино!
Мова барвиста, мова багата,
Рідна і тепла, як батьківська хата.

Â. Āđēī ūēî

Тремтливе – вимовлене з хвилюванням.

1. Як ти гадаєш, чи випадково поетеса порівнює слово з зернятком в ниві? Що виростає із зернин? А із слів?
2. Яка наша мова? Дай відповідь рядками вірша.
3. Які ніжні, вдячні і тремтливі слова радить дарувати людям В. Гринько? Як називаються ці слова?
4. Вивчи вірш напам'ять.

2.

Прочитай оповідання В. Хомченка. Подумай, чому воно так називається. Чи можна до нього дібрати іншу назву? Яку?

Спасибі

Прийшла Надійка зі школи й сказала:
– Бабусю, приший мені ґудзика. Від пальта відірвався.
– Неси, внучко, голку з ниткою.
Принесла Надійка голку, нитку і віддала бабусі.
– Ой, мої очі погано бачать. Втягни нитку в голку.

Дівчинка втягнула.

– А тепер візьми ґудзик, приклади його ось сюди. Проколи голкою в дірочку. Так, правильно. Тепер у другу.

Надійка робила так, як радила бабуся, і не помітила, як пришила ґудзика.

– Спасибі тобі, бабусю, – сказала Надійка.

– За що? Ти ж сама все зробила?

– А за науку.

1. Про що Надійка попросила бабусю?

2. Чи допомогла бабуся онучці?

3. За що дякувала Надійка бабусі? Яке “чарівне” слово вона їй сказала?

4. Як ти вважаєш, чи може назвати себе вихованою людина, яка не дякує, не вітається, не просить прощення?

3. Прочитай.

– Доброго ранку! Здрастуйте! Добрий день! – вітаються люди один з одним.

– До побачення! Прощавайте! – кажуть діти, йдучи додому зі школи.

– Дякую, спасибі, – щиро промовляють за зроблену послугу.

– Вибачте, пробачте, перепрошую, – мовите, коли когось образите.

– Будь ласка, – промовляєте, звертаючись з проханням.

- Які слова ввічливості ми вживаємо, коли вітаємося, прощаємося, дякуємо, вибачаємося, просимо?

4. Прочитай і запам'ятай.

Вітаючись, українці говорять:

Доброго ранку!
Добридень!
Доброго дня!
Доброго вечора!
Привіт!

Прощаючись один з одним, кажуть:

До побачення!
На все добре!
Добраніч!
На добраніч!

5. Склади й запиши прислів'я. Як ти розумієш їх зміст?

Добре слово краще
Одне приємне слово –
Якщо ввічливо попросиш,

завжди *ääöõü*.
за цукор і мед.
наче *ñää* цвіте.

- Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

6. Прочитай.

До нашого автобуса
Метелик залетів.
Нікого не питаючи,
На перше місце сів...

Нечемний ти, метелику,
Недобре так робить!
Як хочеш з нами їхати,
То треба заплатить.

- А як ти поводишся у транспорті?
- Випиши речення із звертанням.
- Придумай невеличку казочку про пригоди метелика. Які слова ввічливості ти використаєш в ній?

метелик

7. Прочитай. Розмісти речення так, щоб вийшов текст. Добери до нього заголовок. Запиши.

Зайшла у тролейбус старенька бабуся.

Бабуся подякувала Петрикові й сіла.
Петрик схопився з місця.
Їхав Петрик з мамою тролейбусом.

8.

Сьогодні ми познайомимося з веселим їжачком.

Хто не каже “добрий день!”

Йшов-котивсь через лісок,
наче м’ячик, їжачок.
На голки грибки низав,
“Добрий день” усім казав.
І куниця, й борсучок,
І синиця, і шпачок,
І проворний лис рудий,
І журавлик молодий –
всі звірята і пташки
з ним вітались залюбки.
Але хто це там, скажіть,
ген за кущиком стоїть?
Притаївся – і мовчок...
Підкотився їжачок
І до нього: “Добрий день!”
Тільки той – анітелень.

Зажурився їжачок,
носом ткнув між гілочок
і сказав: “Ти дивний звір,
та невічливий, повір!”
А як добре роздививсь,
сміхом весело заливсь:
– Це ж не звір,
а просто пень.
Пень не скаже:
“Добрий день!”

А. Одобаіі еі

Анітелень – мовчить, нічого не каже.

1. Чи сподобався тобі їжачок? Чому?
2. Якого "дивного звіра" зустрів їжачок? Що його спантеличило?
3. Чи є серед твоїх знайомих невічливі діти? Якщо є – порадь їм прочитати цей вірш.

Прислів'я

Мудрим *і збоді* не *аді аєаїу*, а навчився.

Чого Івась не навчився, того й Іван не буде знати.

9.

Барвінок і Ромашка підготували для вас, любі другокласники, поради "Будь чемним".

Куди б ти не прийшов: у школу, в гості, в *оїдài îáb* – вітайся першим.

Якщо ти йдеш зі старшими, і вони з ким-небудь вітаються, ти повинен вітатися також.

- Чи завжди ти вітаєшся?
- Які слова ввічливості ти при цьому вживаєш?

10.

Працюємо колективно !

Уявіть, що ви потрапили до лісової школи. За партами сидять звірята – білочки, зайченята, ведмежа... Біля дошки – Мудра Сова. Розподіліть ролі і пограйтеся в лісову школу. Виконайте такі завдання:

- Складіть і запишіть речення зі словами *будь ласка, дякую, перепрошую*.
- Зробіть звуко-буквений аналіз слова *їжачок*.

11.

Попрацюємо в парах! Уявіть, що ви познайомилися з хлопчиком чи дівчинкою з іншої школи. Розіграйте діалог.

- Добрий день!
- Привіт!
- Скажи, будь ласка, як тебе звати.

- Моє ім'я Тарас. А тебе як звуть?
 - Я – Оксана.
 - А як ім'я та по батькові вашої вчительки?
 - Олена Йосипівна.
 - А як звати вашу вчительку?
 - Софія Борисівна.
 - До побачення, Тарасику.
 - На все добре, до зустрічі, Оксано.
- За поданим зразком складіть і розіграйте діалог, запитавши, у якому класі навчається хлопчик чи дівчинка, чим захоплюється.

12. Прочитай речення. Хто і де їх вживає?

- Дайте, будь ласка, конверт і марку.
 - Будь ласка, допоможіть мені знайти вірші Платона Воронька.
 - Тут моя зупинка. Дякую.
 - Перепрошую, о котрій годині від'їжджає автобус на Дубосари?
 - Будьте уважними на уроці, діти. Працюйте сумлінно.
- Знайди і запиши речення із звертанням.
 - Які звуки позначають букви я і ю у слові дякую. Скільки у ньому складів? Як його поділити для переносу?

13.

Пограймо у гру "Хто хоче стати мільйонером". Із трьох варіантів відповідей вибери і запиши правильні.

Столиця Молдови – місто (Бельці, Унгени, Кишинів).

Місто України – місто (Київ, Одеса, Чернівці).
Київ *пòîçòï* на річці (Дністер, Прут, Дніпро).

- Склади звуко-буквені моделі виділених слів. Які приголосні звуки в них дзвінкі?

ПРОПЛИВАЄ ОСІНЬ НА ХМАРИНЦІ СІРІЙ

Текст. Речення

§ 7. Текст. Будова тексту. Типи текстів

1.

Прочитай виразно вірш.

Осінь настає...

Ніби притомилось сонечко привітне,
у траві пожовклій молочай не квітне.
Облетіло літо листячком із клена,
лиш ялинка в лісі сонячно-зелена.
Журавлі курличуть: “Летимо у вирій!”
Пропливає осінь на хмаринці сірій...
А. хàëëë

1. Як ти розумієш слово *настає*? Чому після нього стоїть три крапки?

2. Які прикмети свідчать про прихід осені?
3. На якій хмаринці пропливає осінь?
4. Поміркуй, чому на сірій? Пригадай, які хмарини влітку.

2.

Чи знаєш ти, що серпень синьоокий? Якщо ні, то прочитай про це в оповіданні.

Рання осінь

... Ще не осінь. Але вже серпень – кінець літа. Ти виходиш рано-рано надвір і раптом ловиш себе на думці: ще ж таки літо. Ніби нічого навколо не змінилося. А осінь дає вже про себе знати. То новими тонами в кольорі, то прохолодним подихом.

Синьоокий серпень. Синьоокий – бо петрові батоги цвітуть, і верес, і айстри. А озера, ставки і річки! Навіть очі од прозорого неба синіють...

Притихло поле. Прислухається до себе, до пташок і дерев. Натрудилося за літо. Уродило добрий урожай. Людям оддало. Перепочиває. А через день-два, дивись, і зелені барви на стерні з'являться. Поле не любить гуляти. Трудиться поле. Трудиться сад...

А. *xãðããĩ è÷ãĩ êĩ*

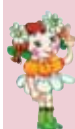
1. Як автор описав серпень? А як озера, ставки?
2. Що діється восени з полем?
3. Чому серпень синьоокий?
4. Розкажи, як би ти зобразив осінь.

3.

Ти прочитав два твори. Про що говориться у вірші Б. Чалого?

- Про що ти дізнався з твору Д. Чередниченка?

Речення, розміщені у певній послідовності і зв'язані за змістом, утворюють текст. До тексту можна дібрати заголовок.

4. Прочитай.

Восени жовтіє листя.
Хлопчик ловив рибу.
На гілці співає пташка.
Діти замерзли.

Прийшла осінь. Різ-
ними барвами горять
осики, дикі груші. На
ліщині дозріли горіхи.
Лісовим мешканцям
настав час заготовляти
на зиму харчі.

Çà Ā. ĭ àdōîî áí êîî

- У якому стовпчику речення зв'язані між собою за змістом, а в якому – ні?
- До якого з них можна дібрати заголовок?

5. Прочитай. Запиши речення в такому порядку, щоб отримати текст. Добери заголовок.

Павлик відплив далеко від берега. Він стрибнув у воду і допоміг Павликові пливти до берега. Діти купалися в річці. Це побачив Ігор. Він змучився і почав тонути.

6. Зі слів кожного рядка побудуй речення. Чи утворився текст? Добери до нього заголовок.

Читання, закінчився, урок.
Перерва, велика, почалася.
На, учні, вийшли, усі, подвір'я.
Василько, Тільки, залишились, у, Мар'янка, класі, та.
Сьогодні, чергові, вони.

читання

7. Поділи текст на речення.

Як хороше в лісі восени скільки тут грибів он майнула білка куди вона зникла де її дупло.

- Про що розповідається в тексті?
- Спиши, розстав розділові знаки. Поясни їх вживання.

8.

Прочитай виразно прозовий текст і вірш. Поміркуй, що їх об'єднує.

Золоті стрічки

Ростуть над ставком дві берези.
Стрункі, високі, білокорі. Опустили
берези зелені коси. Виє вітер,
розчісує їх. Тихо шелестять ніжні
листочки. То вони про щось роз-
мовляють.

Однієї ночі стало холодно. На траві
заблищали білі кристалики льоду.
Прийшла до беріз осінь. Принесла
їм золотисті стрічки. Вплели бере-
зи стрічки у свої коси.

Зійшло сонце і розтопило хо-
лодні кристалики. Подивилося на
берези і не впізнало їх – у зелених
косах золоті стрічки. Сміється
сонечко, а берези сумують.

За А. Ніколієв

1. Де ростуть берези? Які вони?
2. Що сталося однієї ночі?
3. Чому сонечко не впізнало берізок?
4. Чому берізки засумували?

Осінні клени

Стоять осінні клени
У барвах золотих
І дивляться на мене,
А я дивлюсь на них.

Ось листячко упало...
Нагнувсь я до листка:
Він жовтий і трипалий,
Мов лапка гусака.

А. Аїєв

1. З чим порівнює автор листок клена?
2. Вивчи вірш напам'ять.

9.

Прочитай текст.

Сонце трудилося все літо. Напувало цілющим промінням виноград, яблука, груші, айву. Налилися медовим соком фрукти. Чекають людських рук.

Прийшла пора збирати багатий урожай.

Зачин**Головна частина****Кінцівка**

1. Про що розповідається у тексті?
2. Яку назву можна до нього дібрати?
3. Про що йдеться у першій частині тексту?
4. Як розгортає висловлену думку друга частина тексту?
5. Для чого слугує заключна частина?

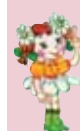
Міркуймо разом! У першій частині стисло повідомляється, про що чи про кого йдеться у тексті (що робило сонце? трудилося...). Це *çà÷èí*.

Наступні речення розгортають думку, висловлену у зачині (що діється з фруктами). Це *îńí îâí à ÷àñòèí à*.

Остання частина завершує текст. Це *é³í ö³âèà*, або *çàèëp÷í à ÷àñòèí à*.

Зробіть висновок, яку будову має текст, тобто з яких частин він складається.

У тексті є *í î ÷ à ò î è*, або *ç à ÷ è í*, *î ñ í î â í à ÷ à ñ ò è í à* і *é³í ö³âèà*. Кожна частина починається з нового рядка – абзацу.

10.

Прочитай текст. Визнач у ньому зачин, основну частину і кінцівку.

До лісу прийшли учні другого класу.

У лісі тихо. Тільки *ââðð³â'ÿ* дерев про щось гомонять між собою.

Хлопчики збирали соснові шишки і жолуді. А які красиві листочки зібрали дівчатка для гербарія!

Весело було в лісі.

- Усно постав питання до кожної частини.
- Запиши основну частину тексту.
- Поясни правопис виділеного слова.

11.

Ще раз перечитай текст попередньої вправи. Вибери заголовок, який, на твою думку, найкраще відповідає змісту прочитаного тексту.

Учні другого класу
У лісі
Гербарій

осінь

- Про що б ти розповів у двох інших текстах?
- Склади невеликий текст (3–4 речення) за однією із тем (на вибір). Будуючи висловлювання, виділяй у ньому три частини.

12.

Повернись до тексту В. Сухомлинського "Золоті стрічки". З яких частин він складається?

- Запиши речення-кінцівку тексту.
- Назви у словах речення м'які приголосні звуки. Якими буквами вони позначаються?

13.

Прочитай.

Лиш ялинка зелена серед лісу стоїть. Пожовкле листя падає з дерев. Настала осінь.

- Чи можна сказати, що це текст? Чому?
- Розташуй речення у такій послідовності, щоб вийшло зв'язне висловлювання. Запиши його. Добери заголовок.
- Чи можна продовжити розповідь? Склади і запиши ще 2–3 речення про осінь у лісі.

14.

Відгадай загадку!

Дивний звірок:
Круглий, мов клубок,
Голки стирчать –
спробуй узять.

15.

Прочитай текст.

На лісовій дорозі

Увечері поверталися ми з полювання. Їхали повільно густим лісом. Світло фар вихоплювало з темряви чорні стовбури дубів, білі струнки берізки. Під колеса лягав килим опалого листа.

Раптом водій загальмував: попереду лежав якийсь темний клубок.

Я вийшов з машини. виявилось, що це був їжак, увесь обліплений листям. Злякавшись світла та шуму мотора, він завмер на дорозі. *В і абєєєаіу³ оїдеі оа çá³дудеі*. Воно тут же засопіло, ворухнулося і боляче вкололо долоню. Тоді я покотив його по листю, і клубочок зробився ще пухкішим.

Дорога була вільна, і ми поїхали далі. А я подумав, що їжачок ніс на своїх голках постіль. Він готувався до зими. Скоро десь під корінням дерева засне до весни.

çà Ä. İ аббіі аі еіі

1. Що трапилось на лісовій дорозі?
2. Як поведився їжачок?
3. До чого готувалося звірятко?

16.

Опрацюй самостійно!

- Прочитай виразно вірш. Які слова допомагають уявити осінь як живу істоту?

Осінь

... Осінь на узліссі
Фарби розбавляла,
Пензликом легенько
Листя фарбувала.

Вже руда ліщина,
Пожовтіли клени.
В пурпурі осіннім
Тільки дуб зелений.

Утішає ясен:
– Не сумуй за літом!
Геть усі діброви
В золото одіто.

С. Оаіі ді аііеа

1. Що робила осінь на узліссі?
2. В які кольори вона розфарбувала ліс?

17.

Ти прочитав загадку і текст "На лісовій дорозі". Поміркуй, в якому із текстів описується їжачок (який він?), а в якому розповідається, що з ним трапилось.

Текст, у якому про щось чи про когось розпо-
відається, повідомляється – це **текст-розповідь**.

До нього ми можемо поставити питання *Щі
ді аеєє? щі пдаєі ні?*

У **тексті-описі** описується, змальовується щось
чи хтось. До нього ми можемо поставити
питання *їеєє? їеа? їеа? їе?*

18.

Прочитай. Добери заголовок.

Борі і Дімі подарували їжака. Діти дуже любили його. Настала осінь. Їжак раптом зник. Хлоп'ята бігали, шукали їжака, але все даремно. Садівник розповів дітям, що їжак вирив собі ямку, натягав до неї трави і заснув до весни. Якщо їжака розбудити,

він захворіє. Діти послухали садівника і терпляче чекали весни.

Çà ĩ . Àèèġàġġ

- Визнач частини тексту.
- Які питання ти поставиш до кожної частини?
- Зроби висновок, який це текст – опис чи розповідь.

19. Відгадай загадку.

Колючий клубочок
прибіг у садочок,
спинивсь, постояв –
і мишу спіймав.

- Згадай все, що ти знаєш про їжачка і дай спочатку усні, а потім письмові відповіді на питання.

1. Де живуть їжачки? 2. Чим вони харчуються?
3. Як зимують?

- Чи вийшов у тебе текст? Який він за типом?

20. Перепиши із тексту “На лісовій дорозі” виділене речення. Склади і запиши опис їжачка, добираючи потрібні слова із довідки.

Воно було ... кольору. Мордочка витягнута.
Оченята, мов ... Уся спинка вкрита ... голками.

Їжачкові не страшний ніякий звір.

Аїâ³ăèà: темно-сірого, білого; намистинки, фари;
гострими, тупими.

21. Прочитай. Перестав абзаци так, щоб вийшла зв’язна розповідь.

Зайчик замість відповіді тільки зітхнув.

Відповів їжак:

– Правда, але мої колючки рятують мене від зубів собаки і вовка. Чи служить і тобі так добре твоя сіренька шкурка?

Сіренький гладенький зайчик сказав їжачкові:

– Який у тебе некрасивий колючий одяг!
Зустрілися якось зайчик і їжачок.

- Це текст-опис чи розповідь?
- Яку назву ти до нього добереш?
- Запиши основну частину тексту.

22. Усміхнімось!

Їжакова обнова

Їжак до свят пошив халат
з **листоків** дубових.
Приміряв десять разів підряд,
і став як рєшетто халат
від голок їжакових.

- Який це текст за типом – опис чи розповідь? Доведи.
- Спиши. Добери до виділеного слова перевірене.

23. Прочитай уважно тексти.

Мелодія каштанів

Літо осені у вічі
Синім вересом глядить,
В сад рожеву айстру кличе
І метеликом летить.
Тепле сонечко ласкаве –
У левкоях, нагідках...

Ще берізки кучеряві
У зелених фартушках!..
І поволі літо тане,
Срібляний почувши звук.
І мелодія каштанів
Дзвінко падає на брук.

Ò. Ì âçâí ôâââ

Вéрес – рослина, яка цвіте синіми квітами.

Брук – вимощена камінням чи іншим твердим матеріалом частина вулиці або дорога.

1. Як ти гадаєш, чому поетеса порівнює прихід осені з польотом метелика?
2. А про яку таку мелодію каштанів говориться у вірші?

Айстра

Айстра схожа на яскраву зірочку. Зацвітає вона в серпні.

Існує легенда, що айстра – це зірка, яка задивилася з неба на красуню-землю і полетіла до людей.

Ці квіти різнокольорові: білі, сині, червоні, фіолетові, жовті... Як зірки на небі.

Айстри – улюблені всіма осінні квіти. Не випадково на святі першого дзвоника найбільше букетів з айстр.

Г. Ед'юї

1. На що схожа айстра?
2. Коли вона зацвітає?
3. Якого кольору бувають айстри?
4. Перекажи легенду своїми словами.

червоний

24. Дай письмові відповіді на перші три питання до тексту "Айстра".

- Чи вийшло у тебе зв'язне висловлювання?
- Що це – опис чи розповідь?
- Добери до складеного тексту свій заголовок.

25. Прочитай легенду. Добери до неї заголовок.

Жили на світі хлопчик і дівчинка. Життя їх було веселим і безтурботним, бо поруч була мама.

Та несподівано занедужала і злягла матуся. Більше вона не підвелася, померла. Зостались діти сиротами. Щодня ходили вони на могилу, плакали, благали матір вернутися до них.

Одного разу, побиваючись за матусею, побачили діти на могилі запашну квітку. Вони повірили, що то мати з'явилась до них в образі квітки і назвали її материнкою.

- Із скількох частин складається текст? Як називається кожна частина?
- Постав питання до кожної частини тексту.
- Чи правильно, що прочитаний текст – розповідь? Чому?

26.

Прочитай текст. Поміркуй, який із запропонованих заголовків найбільш точно відповідає змістові тексту.

Заголовки

Â ě³ñ³

Ñî ééèà

Ñî ðààæí ÿ

ãî ñî î äèí ÿ

Цікаво восени в лісі.

Ось пролетіла сойка і сіла на пеньок.
Вона принесла в дзьобі жолудь.
Почала його ховати під коріння.

От тобі і сойка! Справжня господиня!

- Визнач тип тексту. Доведи, що не помиляєшся.
- Запиши головну частину тексту.
- Поділи для переносу слова *пеньок* і *дзьобі*.

27.

Прочитай.

У річці купає свої довгі коси стара верба. А чи знаєш ти про її найголовнішу таємницю?

Чого і коли кричить сойка? Як дбають про своїх діток птахи і звірі?

Таких питань безліч.

А відповіді на них знайдеш, якщо читатимеш книжки про природу та будеш уважним і спостережливим.

¿ç èàèèá äàðÿ

- На які питання з тексту ти знаєш відповіді?
- Які книжки про природу ти читав?
- Запиши перше речення.
- За поданим початком придумай невеличку казочку “Таємниця старої верби” (2–3 речення).
- Запиши складений текст.

28.

Підготуйся до читання текстів Є. Шморгуна. Подумай, з якою інтонацією треба читати кожен із них.

Осінь у лісі

Приходжу до знайомого лісу і вражено зупиняюся:
– О!..

І немає слів, щоб висловити захоплення.

А ліс і собі шелестить. Дерева, стомившись протягом весни і літа, тягнуться наввипередки до сонця, раптом зупинилися, опустили руки, оглядають одне одного, дивуються з власної краси:

– О!..

Тиша-тиша.

Тут звідкілясь об'явився невсида-вітерець:
шш-шуг!.. Та дуби на нього невдоволено зашикали:
“Тш-ш-ш!.. Тш-ш-ш!..”

І вітерець слухняно принишк, притулившись до стовбура уже безлистої осики.

Доріжка

Набурмосився сивий дощ та й не просвітляє. І ця доріжка в парку аж до самого краю тиха й безлюдна.

А дарма! Бо якраз тепер доріжка найбільш показна, саме зараз настав її зоряний час: на ній лапато розпласталися мокрі кленові зорі. Так і відлискують щирим золотом та багрянцем на невідбіленому полотні ґрунтівки.

Ступаю по такій зірчастій...

Чи ж то по доріжці ступаю?

Чи ж то не сама царівна Осінь тягне шлейф свого плаття із жовтня в листопад?

1. Що об'єднує прочитані тексти?
2. Про що з захопленням розповідає автор у першому тексті?
3. Про що йдеться у другому?

4. Які слова допомогли письменнику зобразити дерева, вітер, дощ як живі істоти?
5. Про яке золото говориться у другому тексті?
6. Розкажи про свої враження від осіннього парку чи лісу.
7. Як ти гадаєш, чому письменник називає Осінь царівною?
8. Намалюй вдома, якою ти собі уявляєш царівну Осінь.

29. Відгадай загадку, яку склала для тебе Т. Коломієць.

Руда, руда рудиця В неї шуба найпишніша,
Рудим хутром гордиться. В неї вдача – найхитріша.

- Відгадав? Які ознаки звірка використала в загадці поетеса?
- Чи говориться в загадці про те, де живе лисичка, чим вона живиться? Розкажи, а потім запиши.

30. Прочитай.

Лисичка-сестричка

У лисички *сбáîí üêè* гострі, мордочка *òîí áí üêà*. Вушка в неї на маківці, хвостик *âî âââí üêèé*, кожушок *òáî ëáí üêèè*. Добре лисичка прибрана: шерсть пухнаста, золотиста. На грудях у неї жилет, а на шиї *á³ëáí üêèè* комірць.

Ходить лисиця тихесенько, до землі пригинається, ніби вклоняється.

çà È. Øøèí ñüèè

- Дай письмові відповіді на питання.
1. Яка у лисички мордочка? Зубки? Хвостик?
 2. Як лисичка прибрана?
 3. Як вона ходить?
- Зроби висновок, який це текст за типом.
 - Який м'який приголосний звук є у всіх виділених словах?

31. Розглянь серію малюнків. Придумай кошенятам клички і склади зв'язну розповідь. Придумай до неї назву. Запиши заключну частину тексту.

32. Розглянь малюнок і склади свій текст-опис.

1. Якого розміру кошеня?
2. Яке в нього хутро?
3. Який хвостик?
4. Які оченята?

- Складений текст запиши.

33. Прочитай вірш Г. Сафонової.

Підростає швиденько

Приніс учора татко
Сіреньке цуценятко.
Воно із нами грається
і зовсім не кусається.
– На молочка, маленьке,
та підростає швиденько!

- Про що цей вірш?
- Опиши цуценятко (усно).
- Знайди і запиши речення із звертанням.

34. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

У цей день Миколка на уроках був неуважний. З голови не виходило вранці побачене цуценя: мокре, замерзле і голодне.

Після уроків Миколка першим вибіг із класу. Хлопець уже не роздумував. Узяв цуценя на руки й поніс додому. Як мама сприйме нового жителя їхньої квартири?

Çà l . l óçè÷áí êí

- Чому Миколка був неуважним на уроках?
- Як ти вважаєш, чи правильно вчинив хлопчик?
- А що б ти зробив на його місці?
- Придумай і запиши свою кінцівку до прочитаного тексту (2–3 речення).

35.

Продовж і запиши речення, добираючи потрібні слова з тексту вправи 34.

Цуценя було...

- Склади і запиши речення про Миколку. Вибери із довідки тільки ті слова, які характеризують хлопчика.

Áîá³äêà: чуйний, жорстокий, злий, добрий.

§ 8. Речення

1.

Прочитай текст. Не забувай виділяти кожне речення зниженням голосу і паузою.

П'ять дубків

Два першокласники, Дмитрик і Сергійко, ходили з учителем до лісу. Учитель викопав їм по три маленьких дубочки і сказав:

– Несіть додому, посадіть коло хати.

Приніс Дмитрик дубки. Викопав одну ямку, посадив дубок. Узяв другий, подивився на нього, і здалося Дмитрику, що корінці у дубочка дуже кволі.

Викинув другий дубок на вулицю.

Подивився на третій дубок. Здалося Дмитрикові, що гілочки у нього слабенькі. Викинув Дмитрик і третій дубок на вулицю.

А Сергійко посадив свої три дубки, вийшов на вулицю і побачив два інші, що лежали у канаві. Підняв їх Сергійко, посадив поруч з трьома дубками.

Поливає Сергійко дубки, ростуть вони, зеленіють.

А Дмитрик забув про свій дубок. Засохло маленьке деревце.

А. Њооїі еєі пїєєє

1. Яке завдання дав учитель хлопчикам?
2. Як Дмитрик і Сергійко справились із завданням?
3. Котрий із хлопчиків тобі сподобався? Чому?
4. Придумай іншу кінцівку до оповідання.
5. Який це текст за типом?

2. Опрацюй самостійно!

Дуб в зеленім картузі
Не вклоняється грозі.
Руки високо підняв,
Блискавицю обійняв.

ї . Ёїđїёй

- Які слова використав автор, щоб зобразити дуба як живу істоту?

3. Перечитай кінцівку тексту "П'ять дубків".

- Скільки тут речень? Про що говориться у кожному реченні?

4. Зістав дві групи слів.

- Яка з них висловлює закінчену думку?

узлісся росла могутній на дубом
На узліссі ріс могутній дуб.

Зроби висновок, яка група слів є реченням. Чому?

Речення виражає закінчену думку.

Слова в реченні зв'язані між собою.

5. Зміни слова, що в дужках, так, щоб вийшли речення.

Листопад... Дерева простягли вгору до (сизий) неба
(оголений) віти.

Тільки дуб розкинув (широкий) гілля і не скинув
свого вбрання.

Так і держатиме він своє (чудовий) вбрання до
самої весни.

çà Ī. Êîî èëáĭ êîî

- Чи є у тексті речення, в якому закінчена думка виражена одним словом?
- Запиши останнє речення. Поясни написання слів з ненаголошеним звуком [e]. Чи є в тексті ще такі слова?

6. Прочитай і поміркуй, які групи слів є реченням.

Посади

Посади дерево.

Цим ти залишиш добра пам'ять на земля.

Цим ти залишиш добру пам'ять на землі.

Про це говорить народна мудрість.

Про це мудрість.

- Спиши тільки речення. Про що йдеться в кожному з них?
- Склади звукову модель слова *пам'ять*.

7.

Прочитай текст.

У лісі (Ñêî ðî ÷ âí î)

Улянка повільно глянула навколо й наче вперше помітила, що ліс її любий уже прибрався в нову чарівну одержу.

Як же хороше засвітилися очі в дівчинки, як глибоко вдихнула вона осіннє терпке повітря! Здрастуйте, сестри-берізки, вас не впізнати сьогодні! Чи ви це, мої білокори?..

Прислухалась Улянка. Тільки струмок у тиші дзюрчить.

Довго б отак сидіти із заплющеними очима та слухати, коли ж це дві сороки прилетіли й застрекотали на дубі: “Чи скорро, старра, буррю стріччати? Чи скоро, старра?” А друга: “Не старра я, сестро! Не старра!”

Жолудь зірвався, застукав на гілках, сердито забубонів: “Буду бити вас обох, білобокi! Буду бити вас обох, білобокi!”

Î ñü òè ýeà, îñíü ó ë³ñ³!

Улянка підвелася, підхопила книжки і, перейшовши через струмок по сухій деревині, звернула із стежки. Вона пішла навпростець, продираючись крізь ліщину, зриваючи інколи золотавий горіх, який траплявся під руку.

Осіннє лагідне сонце востаннє пригрівало старі липи. Через просіку перелітала довга сива волосінь і, зачепившись за гілку, зненацька блиснула срібною струною.

Î. Äîí ÷ âí êî

Сива волосінь – тут: павутиння.

1. Чим вразив Улянку її любий ліс?
2. Як зверталася дівчинка до берізок? Знайди ці речення у тексті і прочитай їх.
3. Про що стрекотали сороки?
4. Що бубонів жолудь? Відшукай слова жолудя у тексті і скажи, за допомогою якого звука автор передав його бубоніння.
5. Розкажи, якою ти уявляєш собі Улянку. Чи подобається вона тобі? Чим?

Народні прикмети

На дубі вродило багато жолудів – до лютої зими.
У жовтні грім – зима без снігу.

8. Опрацюй самостійно!

У хліві корівка спить.
В вуликах сплять бджоли.
Спить дорога за селом.
Ліс заснув і поле.

А. Аєâêñ°°âà

восени

- Яка картина постала в твоїй уяві?

9.

Прочитай виразно текст. Виділяй інтонацією кінець кожного речення.

Хороше в лісі восени! Повітря прозоре й свіже.
Дерева скидають на землю позолочене сонцем листя.

- Скільки речень у тексті? Про що розповідається в кожному з них?
- Яке речення ти прочитав з особливою інтонацією?
- Який розділовий знак стоїть в кінці цього речення?

За метою висловлювання розрізняють **розповідні, питальні та спонукальні** речення.

Речення, в якому про щось розповідається або повідомляється, називається **розповідним**.

У кінці розповідного речення ставиться крапка. Якщо розповідне речення вимовляється з особливим почуттям: із захопленням, радістю, то в кінці таких речень ставиться знак оклику (!). Це **окличні** речення. Наприклад: Осінь. Прийшла красуня-осінь!

10. Повернись до тексту О. Донченка "У лісі". Знайди у ньому окличні речення.

- З якою інтонацією їх треба читати?
 - Проекспериментуй!
1. Випиши виділене речення із тексту.
 2. А тепер запиши це саме речення і постав у кінці крапку. Що змінилось?

11. Прочитай. Поділи текст на речення.

Під кущем заховався гриб боровик на його шапці примостився другий ото красень.

- Запиши, виділяючи правильно початок і кінець кожного речення.
- Подумай, який розділовий знак краще поставити в кінці останнього речення.

12. Прочитай речення. Поміркуй, як їх розмістити, щоб утворився текст.

Та раптом дощ як з'явився – так і скінчився.
Вийшов з лісу їжачок побродити.
А на їжачкових голках дощинки так і лишились,
мов приросли.

А тут раптом *äîÛ* припустив.
Згорнувся клубочком їжачок, *í ðèí èøé*.

- Який це текст за типом?
- Запиши речення, в яких ідеться про їжачка.
- Чи є у виділених словах однаковий звук? Який?
- Намалюй ілюстрацію до відтвореного тексту.

13. Прочитай.

Відлітають журавлі

Був ясний осінній день. Тихо надворі, в повітрі пливуть павутинки. А в блакитному небі – ключ журавлів. Пролетіли журавлі над селом, потім повернулись, покружляли й знову полетіли. Але за селом, недалеко від лісу, сіли журавлі на землю. Довго сиділи, немов радились про щось.

Чому це журавлі кружляли над селом, а потім сіли біля лісу? Бо вони вирушають у далеку дорогу. Летять у теплий край. Та хоч і теплий, але чужий. Бо батьківщина там, де народився, зріс і почав літати. Тож їм і тяжко розлучатися зі своєю вітчизною.

А. Нобілі єєлі піїєєє

1. Яку картину спостерігав автор ясного осіннього дня?
2. Над якими питаннями він замислився?
3. Чому журавликам важко розлучатися зі своєю вітчизною?
4. Яким іншим словом можна назвати вітчизну?

14. **Опрацюй самостійно!**

Чому веселиками зуться журавлі

Тому веселиками зуться журавлі,
що прилітають до веселої землі,
що теплий день приносять на крилі
і залишають в нашому селі.

Лиш навесні веселики вони,
а журавлями зуться восени,
бо жураються, у вирій летючи,
бо не заміниш рідний край нічим.

А. І аєаі аѳ-оє

- Коли люди називають журавлів веселиками, а коли журавлями? Чому? Дай коротку і повну відповіді на питання.

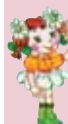

15.

Знайди у тексті „Відлітають журавлі” речення, яке містить питання.

Який розділовий знак стоїть в кінці речення?
Як називаються такі речення?

Речення, в якому про щось запитується, називається *і єòàèüї єї*. У кінці питального речення ставиться знак питання (?).

16.

Відгадай загадку!

Біля нашої *éðèї èö³*
проживає *äèáї à* птиця.
Áї äãї í îñà, äї äãї øèÿ,
у криниці *äçüї äà* миє.
Набира *öááðї* водицю...
Як зовуть цю дивну птицю?

Цебрó – дерев’яне відро.

- Здогадався, про яку дивну птицю йдеться? Як ти гадаєш, чому колодязь-журавель отримав таку назву?
- Спиши запитання і дай усну відповідь на нього.

17.

Прочитай питання і знайди на них відповіді у загадці. Виділені слова вимовляй з більшою силою голосу.

Де проживає дивна птиця?

Яка вона?

Що вона миє в криниці?

Чим набирає водицю?

криниця

- Запиши останні два питання і відповіді на них.

18.

Прочитай віршик Г. Коваля.

Ходить осінь по покосах,
В золото фарбує ліс.

І горять шовкові коси
У зажурених беріз.

- Скільки речень у вірші? Які вони за метою висловлювання?
- Постав і запиши питання до кожного рядка вірша. Використовуй питальні слова: *Хто? Що робить? Де? Які?*

19.

Прочитай уважно текст.

Надходить осінь

Давно повилітали пташенята
з гнізд.

Вилиняли і знову вкрилися
новим пір'ям їхні батьки.

У зграї збиваються пташки, що будуть відлітати
в чужі, далекі теплі краї.

Покинули свої хатки-шпаківниці чорно-рябенькі
шпаки. Величезними табунами літають вони над
ланами, луками. Ось табун опустився на скошений
луг. Перемовляючись, шпаки моторно бігають і
живляться комахами, які ще не поховалися в землю,
під коріння, в щілини.

Здалеку видається, що на телеграфні дроти
нанизано намисто. То сидять сотні ластівок, які
ось-ось полетять на південь. Адже ластівки дуже
рано відлітають від нас, так само, як і соловейки
та інші дрібні пташки.

Поважно бродять по болоту сім'ї лелек у своєму
чорно-білому вбранні.

Незабаром перша паморозь посріблить траву, листя
кущів, дерев. Тоді шпак прилетить до своєї шпаківні
й проспівает прощальну пісеньку.

Çà Ī. Êĭĭ èëăĭ êĭĭ

Паморозь – схожі на іній атмосферні опади, що осідають на
деревах, дротах.

1. Як готуються пташки до відльоту?
2. Чим займаються шпаки на ланах, луках?
3. Де можна побачити ластівок перед відльотом? Що нагадують телеграфні дроти?
4. Які пташки рано відлітають від нас? Чому?
5. А хто поважно бродить по болоту?
6. Які близькі за значенням слова із тексту можна дібрати до слів *швидко, ходять*? Склади з ними речення.

20. **Опрацюй самостійно!** Прочитай вірш М.Підгірянки. Передавай голосом почуття хлопчика й пташки.

Õëïï ÷èê: – Ластівочко мила,
Де хочеш летіти?
Чи тобі не шкода
Гніздечко лишити?

Ëâñò³âèà: – Шкода, милий хлопче,
Але що чинити?
Як зима настане –
Тяжко буде жити.

Õëïï ÷èê: – Путь тобі щаслива,
Хоч і далеченька!
Прилітай здорова
Навесні, рідненька!

- З якими словами звертається хлопчик до ластівочки?
- Що йому відповіла пташка?

21. Прочитай рядки з вірша *М. Рильського*.

Любіть свою Вітчизну, діти.
Любіть свою і братні мови,
До праці зрощуйте любов!

- До чого нас закликає поет?
- Перепиши вірш. Підкресли у ньому звертання.

Речення, у яких висловлюється спонукання до дії (прохання, порада, заклик, наказ) називаються **спонукальними**.

У кінці спонукального речення ставиться крапка або знак оклику, якщо в реченні висловлюється сильне почуття.

22. Працюємо в парах! Прочитайте в особах вірш М. Підгірянки.

- Назвіть спочатку питальні речення, потім розповідні.
- Запишіть спонукальне речення. Поясніть вживання розділових знаків.

23. Працюємо в парах! Висловіть один одному прохання, пораду, застереження.

Щоб не руйнували пташиних гнізд.
Щоб не ображали менших і слабших від себе.
Щоб не гралися на проїжджій частині вулиці.

24. Прочитай речення. Які вони – розповідні, питальні чи спонукальні?

Оленка помила посуд. Сергійко прибрав у кімнаті.
Тарасик забрав сестричку із дитсадка.

- Зміни ці речення на спонукальні за поданим нижче зразком. Запиши.

Зразок. Оленко, помий, будь ласка, посуд.

- До слова *сестричка* добери і запиши перевірене слово.

25. Знайди кінець прислів'я. Як ти його розумієш?

Не квапся язиком,		до чужого проса.
Не журишь,		а спіши ділом.
Не пхай носа		а за діло берись.

- Два прислів'я запиши по пам'яті. Які це речення?

§ 9. Головні і другорядні члени речення

1. Прочитай текст.

Ластівки прощаються з рідним краєм

Багато років під стріхою однієї хатини жили ластівки. Весною вони поверталися з вирію, ластів'ят виводили, а восени відлітали в теплі краї.

У хатині жили батько й мати, була в них дівчинка Оленка. Вона з нетерпінням чекала теплого весняного дня, коли з'являлися ластівки. Це було для Оленки справжнім святом. Улітку дівчинка любила дивитись, як ластівки годують пташенят, вкладають спати.

А восени, коли вони відлітали, Оленці ставало сумно: мовби розлучалася з дорогими друзями.

За кілька днів до відлітання ластівки збиралися великою зграєю, сідали на телеграфних дротах навпроти двору й довго там сиділи. Оленці здавалося, що ластівки сумують. Вона прислухалась до їхнього тривожного щебетання й думала: “Чому це вони так довго сидять?”

І маму питала:

– Чому?

– Вони прощаються з рідною землею. Бо дорога до теплого краю далека й важка.

Оленка підходила до зграйки ластівок, що сиділи на дротах. Їй дуже хотілося, щоб ластівки і з нею попрощалися.

А. Ніоїі єєі пїєєє

1. Що було для Оленки справжнім святом?
2. Де сиділи довго ластівки? Чому?
3. Чому сумувала Оленка?
4. Який це текст за типом?

2. Опрацюй самостійно!

До побачення, птахи!

- Горді птахи перелітні,
Чим злякав я вас?
- Не злякав. Минає літо,
Нам у вирій час.

Бачиш – хмари, наче гори,
Дощ і листопад.
Як мине зима сувора,
Вернемось назад.

- Навесні ви прилітайте,
Хай дзвенить ваш хор.
Де тут мешкає, спитайте,
Хлопчик Никушор?

І а̀òòò Èáðàðà

1. Чому Никушор вирішив, що налякав перелітних птахів?
2. Що йому на це відповіли птахи? Чому вони відлітають у теплі краї?

3. **Попрацюймо колективно!** Прочитайте вірш П. Грабовського.

Хмара небо криє.
Сонечко не блисне.
Вітер вовком виє.
Дощ потоком висне.

- Яку картину ви уявили, прочитавши вірш? Коли так буває – ранньої чи пізньої осені?

Міркуймо разом! Скільки речень у вірші? Про що говориться у першому реченні?

Яке питання поставимо до слова *òì áðà*? Що говориться про хмару?

Яке питання поставимо до слова *éðè*?

- Прочитайте друге речення. Про що в ньому розповідається? Яке питання поставимо до слова *сонечко*? Що говориться про сонечко? Яке питання треба поставити?
- Виділені слова у реченні називаються головними. Зробіть висновок, на яке питання відповідає перше головне слово в реченні. А друге?

Головне слово, яке вказує, про кого або про що розповідається у реченні, називається *і́дмет*. Підмет відповідає на питання *хто?* або *що?*

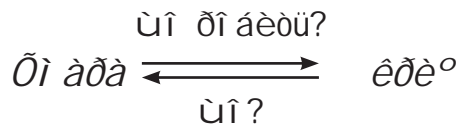

Головне слово, яке вказує на дію предмета, про який йдеться в реченні, називається *присудок*. Присудок відповідає на питання *що робить?* *що сталося?* та інші.

Підмет і присудок – *і́дмет і присудок* речення. Всі інші слова в реченні – *допоміжні* речення. Наприклад: Хмара небо криє.

4. Запиши вірш П. Грабовського.

- Підкресли підмет однією рисою, а присудок – двома.
- Простеж за зв'язком між головними членами у записаних реченнях.
- Від підмета постав питання до присудка.
- Тепер від присудка постав питання до підмета.

- Установи зв'язок між головними членами в усіх записаних реченнях.

5. Прочитай текст. Як його можна назвати?

Здавня люди навчилися передбачати погоду.

І *бджоли* *дівлять* *птахи* *рано з'являються* в наших краях.

Заєць поспішає змінити свою шубку на білу. Це означає, що осінь буде холодна.

1. Про які прикмети ти дізнався з цього тексту?
2. Запиши виділене речення. Про кого в ньому йдеться? Що говориться про мурах?
3. Як називаються головні члени речення? Підкресли їх.
4. Чи є у реченні другорядні члени? Назви їх.

6. Прочитай, поділи текст на речення.

Надійшла осінь білочка готується до зими що вона цілий день носить у дупло білочка сушить гриби і складає на зиму.

- Запиши текст.
- У перших двох реченнях визнач головні члени. Установи зв'язок між підметом і присудком (усно).

7. Розглянь малюнок і дай письмові відповіді на питання.

1. Де живе білочка?
2. Чим вона харчується?
3. Чи подобається тобі лісова красауня?

- У перших двох реченнях визнач і підкресли підмет і присудок. Усно постав питання.

8. Прочитай вірш спочатку про себе і подумай, в якому темпі і з якою інтонацією його треба читати. Тепер прочитай вірш виразно вголос.

Листопад

Сонце мало вже гріє.
Холодок повіва.
Засихає, жовтіє
На узліссі трава.

Небо хмуриється часто,
Потемніла ріка...
Щоб дощами упасти,
Плине хмара важка.

Осипаються клени.
Листя з дуба летить...
Лиш ялинка зелена
Гордовито стоїть.

Ї. Аїеєї

1. Яким настроєм ти перейнявся, прочитавши вірш?
2. Про яку осінь – ранню чи пізню – тут ідеться? Які прикмети про це свідчать?

9. Яких тільки пригод не буває з лісовими мешканцями. Про одну із них прочитай у тексті.

Хто це такий?

Хоча й осінь надворі, горобина ще не достигла.
Та Мишкові байдуже: йому вже і в роті терпко, а він знай жвакає.

Знизу ягоди пооб'їдав, а ті, що вгорі, не може дістати.

“А ну ж, – гадає собі, – на дерево вилізу”. Тільки-но сп'явся, а тонкий стовбур як похилиться, ведмідь – бух у кущі.

Тепер ходить лісом – і сяк-так спереду, а ззаду хтозна на кого скидається, так йому кожуха задерло.

– І що воно за опудало? – перемовляються звірята.

– Мабуть, то не з нашого лісу.

Р. Їòàđíñòáí êї

Жвакає – жує.

Сп'явся – став передніми лапами на стовбур.

Опудало – тут: страшидло, страховидло.

1. Що сталося з Мишком? Чому його не впізнали мешканці лісу?
2. Коли горобину можна їсти?
3. Чим горобина корисна?

10. Опрацюй самостійно!

- Відгадай загадку!

Хоч у нього й шуба є.
Та, як холод настає,
Він не їсть тоді, не п'є
І не ходить, не гуляє,
А у лігво спать лягає.

(*А.....äü*)

11. Перепиши перші два рядки вірша "Листопад".

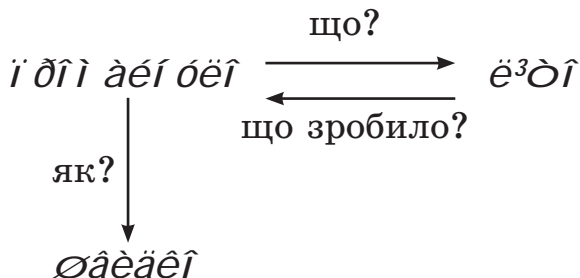
- Скільки тут речень?
- Про що йдеться в першому реченні?
- Що діється з *сонцем*?
- А про що розповідається у другому реченні?
- Що робить *холодок*?
- Визнач і підкресли у перших двох реченнях підмет і присудок. Як ще називаються ці члени речення? Як вони зв'язані між собою?
- У якому реченні, крім головних, є ще й другорядні члени? Назви їх.

12. Працюємо колективно! Порівняйте речення. У якому з них думка виражена точніше? Чому?

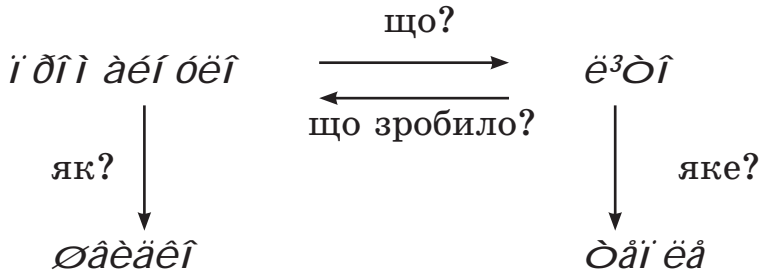
Промайнуло літо.

Швидко промайнуло літо.

- Установимо зв'язок між членами другого речення. Усно ставте питання.

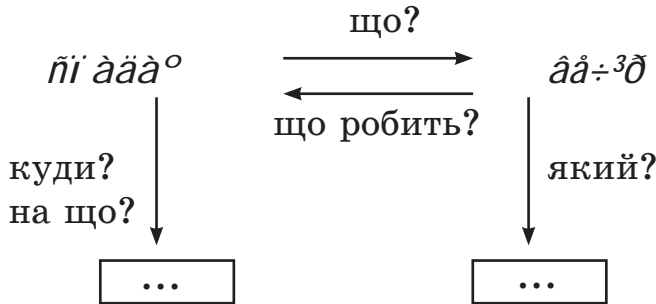

- Додамо ще одне слово, щоб пояснити, *яке* літо. Прочитаймо схему.

13. Прочитай речення і розглянь подану до нього схему. Які другорядні члени речення треба записати до неї?

Тихесенький вечір на землю спадає.

- Чому пишемо літеру *и* в слові *тихесенький*?

14. Прочитай вірш М. Стельмаха.

Відлетіли сірі гуси.
 В лісі осінь вже гуде.
 І маленькая Настуся
 З букварем до школи йде.

- Запиши. Визнач і підкресли підмет і присудок у кожному реченні.
- За допомогою питань установи зв'язок з другорядними членами речення.

Увага! Другорядні члени речення зв'язуються з головними або іншими другорядними членами.

15. Доповни речення другорядними членами.

Ведмідь не заготовляє на зиму (що?)

Всю зиму він спить (де?)

(Коли?) він прокинеться від зимової сплячки.

- Запиши складені речення. Підкресли підмет і присудок.
- Склади звукову модель слова *спить*.

16. Прочитай текст.

Бджоли і муха

Пізньої осені видався погожий деньок. Такі і весною рідко бувають. *Ñâèí òââ³ òì àðè ðíçâ³ÿèèñÿ. Á³òâð óè³ñÿ.* Сонце виглянуло і дивилося так ласкаво, наче прощалося з побляклими рослинами. Світло і тепло викликали з вулика бджілок. Вони весело дзижчали й перелітали з травинки на травинку, вже не шукаючи меду, а так собі, щоб повеселитися й розпростати свої крильця.

Муха, що сиділа поруч на травинці, обізвала їх дурнями. Хіба не знають вони, що усім доведеться загинути з настанням холодів? Вона не знала, що у бджілок є теплий вулик і солодкий мед.

Çà È. Óøèí ñÿèèì

1. Яким видався деньок?
2. Знайди у тексті опис погожого осіннього дня. Як називається ця частина тексту?
3. Що викликало бджілок з вуликів? Чому вони веселилися?
4. Як їх обізвала муха? Чого вона не знала?

17. **Відгадай загадки!**

Не муляр, а комори мурує...

(А...à)

Цілий день літає, всім набридає,
А вечір настане, тоді перестане.

(І ..à)

18. **Опрацюй самостійно!**

Вербова розмова

Каже верба вербі:

– Чом ти, вербо, в журбі? –

Каже вербі верба:

– Хіба це, вербо, журба?

Просто листочків нема,

не за горами зима!

А. Єàì ³í ÷òê

- Про ранню чи пізню осінь йдеться у вірші? Чому ти так думаєш?

§ 10. Закріплення

19.

Відшукай у тексті „Бджоли і муха” виділені речення. Запиши їх.
Визнач у них головні і другорядні члени.

- Як можна поширити друге речення?

20.

Прочитай.

Незабаром зійде (що?)... . Щебетом (що зроблять?)
... сонечко пташки. (Що зробить?) ... зозуля в лісі.
(Які?) ... промені розженуть з галявини туман.
Почнеться (який?) ... день.

- Чи можна назвати написане реченнями? Чому?

- Добери із довідки пропущені слова. Прочитай доповнені речення.
- Перші два речення запиши. Підкресли у них головні члени.

Āī ā³ äē à: сонечко, привітають, закує, сонячні, новий.

21. Прочитай рядки з вірша Д. Мегелика.

Ходить осінь по долині Пахне медом тут навколо
Та збирає спілі дині І гудуть веселі бджоли.
Й сизуваті кавуни, Сонце з хмари вирина –
Бо доспіли вже вони. Просить диньки й кавуна.

- Які питання можна поставити до кожного речення вірша?
- Які ще фрукти й овочі збирають восени?
- Запиши перший рядок. Визнач головні і другорядні члени. Усно став питання.

22. Прочитай. Поміркуй, які підмети треба додати до кожного речення.

Був тихий осінній У яблуневому саду літали
Ось... помітили яблуко. З яблука тече солодкий
Зайшло А в саду пахнуть ..., нагріті сонцем.

çà Ā. Ńōōī ì èèí ñüèèì

Āī ā³ äē à: день, джмелі, вони, сік, сонце, яблука

- Перечитай відтворений текст. Який заголовок до нього можна дібрати?
- Запиши друге речення. Установи у ньому зв'язок слів. Підкресли головні члени речення.
- Скільки звуків і скільки букв у слові *джмелі*?

23. Пошир речення другорядними членами. Усно став питання.

Налетів ... вітер. ... хмари затягли небо. Стихли
... голоси. Надворі ... й непривітно.

Āī ā³ äē à: сизі, шалений, пташині, холодно.

- Запиши речення.
- Підкресли в них головні члени.

ОЙ СНІГУ, СНІГУ БІЛОГО НАСИПАЛА ЗИМА

Слово

§ 11. Слова, що означають назви предметів (іменники)

1.

Ось і заховалась Осінь за золоті брами. На порозі – Зима-чарівниця.

Перший сніг

До кімнати Лесь прибіг:
“Ой, матусю! Перший сніг!
З неба падає легенько,
Стеле стежечку м’якеньку,
Стало скрізь так біло-біло,
І так чисто, любо, мило:

Білий пух лежить на хаті,
На ялині біла вата,
Білим килимом укриті
У садочку трави й квіти.
Навіть білочка мала
Білу шапочку вдягла.

Є. і адає³ні а

1. Яким побачив прихід зими Лесь? Як стало навкруги?
2. Чим укрились хати, ялина, трави й квіти? Як про це сказано у вірші? Які слова використала поетеса замість слова *сніг*?

2. Опрацюй самостійно!

Зима

Він притулився носом до шибки й дивиться надвір. Ну й дива там! Усе біле, як дідова борода. Навіть горобці розгубились. Уклякли на телеграфному проводі. Мабуть, слухають останні вісті про біле диво.

– Мамусю, ходи подивися!

Але маму хіба здивуєш?

– Зима прийшла, Тікушоре.

Ой, як хочеться йому поторкати зиму хоча б одним пальцем.

Вони вийшли на вулицю. Мороз щипає за щоки, бавиться, ніби маленький. Щоки червоніють, мов яблучка.

Він мружить очі від білого блискучого світла, стрибає й кричить:

– Подивись, мамусю, зима вилізла мені на ноги. Ура! Я заплямився зимою. І вантажні машини теж. А дідусь змітає зиму з балкона.

І. ОаеаѢ

Уклякли – задерев'яніли, затерпли від холоду.

1. Які дива побачив Тікушор надворі?
2. Що робили, на його думку, горобці на телеграфному проводі?
3. З чого радів хлопчик? Як він про це говорив?

3. Ще раз перечитай вірш К. Перелісної "Перший сніг".

- Які слова у ньому називають людей і тварин?
- На яке питання вони відповідають?
- А яке питання ти поставиш до слів *хата*, *ялина*, *сніг*, *пух*? Що ці слова означають?

4. Розглянь малюнки.

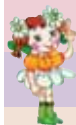
Õòî öå?

Ûî öå?

- Запиши за зразком.

Зразок. (Хто?) Хлопчик,.... (Що?) Простирадло....

Усі слова, до яких ставимо питання *õòî? ùî?*, означають назви предметів. Це – *ʒî áí í èèè*.

До назв людей і тварин, ставимо питання *õòî?*

До усіх інших назв предметів ставимо питання *ùî?*

5. Прочитай і відгадай загадку.

Кружляє ніжно білий пух,
мінє зайчик свій кожух,
вдягає лиска рукавички,
співають весело синички,
ведмідь в барлозі вже дріма...
Яка пора, скажіть?

ʒ. Ñʒ÷îâèè

- Відгадав, яка пора настала? Як лісові звірі і птахи зустрічають зиму?
- Назви тварин. На які питання відповідають ці слова? Що вони означають?

- Добери із загадки три іменники, які відповідають на питання *що?* Що означають ці іменники?
- Запиши перший рядок загадки. Підкресли підмет і присудок. Якою частиною мови є слово-підмет?

6.

Прочитай. За зразком попередньої вправи запиши спочатку слова, які відповідають на питання **хто?**, а потім слова, які відповідають на питання **що?**

Учениця, вітер, машина, садівник, продавець, ворона, голуб, дощ, бджола, трамвай, олівець, сніг.

7.

Прочитай веселий віршик М. Стельмаха.

Взимку лагодив цапок
Віз і борону, й плужок.
В квітні виорав цапок
Огородець і ланок.
Та й засіяв лан цапок
Для цапихи й діточок.

- Назви слова, які відповідають на питання **хто?** **що?**
- Запиши перше речення. Визнач у ньому головні й другорядні члени.

8.

Прочитай тексти.

Сніг

Сніжок! Сніжок! Падає, літає, як пушок. Ось на руку, на рукав спускаються легесенькі кучеряві сніжиночки!

Звідкіля вони летять? Здалека та з висока, з-під неба самого, з хмари зимової, сивої.

А де ж вони там узялися? Туди вони з землі прилинули.

Були вони колись крапельками води у річці, в землі. *Ні і а ÷ е і і д е а д з е і, а і а а і і ÷ а е а і а д б а а д е. А д а і а д а і і е е і о е а а е і і е і е п д а е а о і а д і р.*

çà Ī. ĩ ÷³ëēĭr

Хлопчик хотів приголубити сніжинку

З неба летіла на землю сніжинка. Вона була легка, ніжна, прозора, мов пушинка. І красива, мов зірка.

На землі стояв хлопчик. Він бачив, як падає сніжинка. Хлопчик думав: “Ось впаде під ноги і її затопчуть”.

Ні, не треба падати сніжинці на землю. Не треба її затоптувати.

Хлопчик простяг долоню. Він захотів приголубити сніжинку. А вона впала на теплу, добру руку хлопчика й розтала.

Хлопчик з жалем дивиться на руку. На долоні блищить крапелька, мов сльозинка.

А. Ні́оїї єєї пїєєє

1. Про що ці тексти?
2. На що схожі сніжинки? Які вони? Звідкіля летять?
3. А звідки беруться сніжинки?
4. Чому хлопчик хотів приголубити сніжинку? Що з цього вийшло?
5. Проаналізуй текст В. Сухомлинського. Із скількох частин він складається?
6. Яку назву можна дібрати до кожної частини?
7. Чи можуть підкреслені речення слугувати пунктами плану до прочитаного тексту?

9.

Запиши виділені речення із тексту “Сніг”. Назви в них іменники. На які питання вони відповідають?

10.

Добери з тексту В. Сухомлинського чотири іменники. Які з них відповідають на питання *хто?* які – *що?*

11.

Склади і запиши речення про сніжинку. Подумай, які слова-ознаки ти використаєш у ньому?

- Підкресли іменники прямою лінією, а слова-ознаки – хвилястою.

12. Запиши назву і план тексту “Хлопчик хотів приголубити сніжинку”.

- Перекажи текст за планом (усно).
- У реченні-назві установи зв’язок між словами. Які слова є іменниками? Доведи, що не помиляєшся.

13. Прочитай та відгадай загадку.

Невеличкі дві хатини,
в них і ‘ує’ і теплі стіни.
По і ‘уої’ братиків малих
проживає в хатках тих.

м’який

- Назви іменники. Скільки предметів вони позначають – один чи багато?
- Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

14. Чи знайомий ти з улюбленим героєм усіх дітей – маленьким Гугуце? Якщо ні, то познайомся.

Гугуце

Зима знайшла його під шапкою. Їй сподобався цей маленький хлопчик. Сніжинки накиннулися на нього, обліпили від маківки до п’ят, і став він схожий на сніговичка, в якого з-під шапки випливали клучочки диму.

Гадали сніжинки, що це **вогонь** горить. Е-е, та звідки ж їм знати, що то не вогонь, що то Гугуце дихає. Та й навіщо йому носити при собі вогонь, коли він має теплу шапку!

Сніжинки, покружлявши на подвір’ї, провели хлопчину до хвіртки. Гугуце здивовано протер очі:

дорога зникла. Щоб краще роздивитися, Гугуце виліз на паркан. **Поле** було там, де й завжди, але все біле-біле, та ще й з білими горбами, що тяглися аж до села.

– Хто ж це нагорнув тут стільки горбів? – дивувався Гугуце. – А, та це ж зима їх насипала... .

Гугуце радісно насунув шапку на очі.

– Яка сніговита зима прийшла до нас!

А сніжинки, дивлячись на **клубочки** диму, що здіймалися над парканом, гадали, ніби в Гугуце під шапкою вогонь горить.

Ї. Ааі аає³

1. Де знайшла зима Гугуце? Чи сподобався він їй? А тобі?
2. Якою була шапка в Гугуце?
3. На кого став схожий Гугуце під снігом?
4. Що про нього подумали сніжинки?
5. Яким побачив поле Гугуце, коли виліз на паркан?

15. Опрацюй самостійно!

Зима

Одяглися люди в шуби, Сплять **ведмеді** в теплих лігвах,
Натопили тепло груби. **Сосни** в інею застигли.
Білки гріються в дуплі, І під кригою на дні
Миші в норах у землі. Сплять у річці окунці.

Ї . Çàá³èà

1. Як зустрічають зиму люди? А як звірі і риби?
2. Придумай невеличку казочку за однією із тем: “Ведмедикові сні”; “Сосни дрімають”; “Пригоди окунця”.

16.

Прочитай виділені слова з оповідання “Гугуце”. Постав до них питання.

- Що вони означають – предмети, ознаки чи дії?
- Поміркуй, які із слів позначають один предмет, а які – багато.

17. Розглянь малюнки. Назви зображені предмети.

- Запиши назви предметів у дві групи.

Одяг: кофтушок,...

Взуття: черевики,...

18. Випиши із вірша Н. Забілої виділені іменники – назви багатьох предметів. Напроти запиши за зразком назву одного предмета.

*Балато
люди*

*Один
людина*

*плаття
сукня*

19. Прочитай слова. Які з них є назвами рослин, а які – тварин?

Кукурудза, ясен, гусак, вівця, бузок, липа, корова, каченя, каштан, поросля.

- Запиши іменники за групами.

Рослини: кукурудза, ... Тварини: гусак, ...

- Зміни слова – назви тварин за зразком:

один – балато: гусак – гусаки.

- З двома будь-якими словами склади речення.

20.

До слів, які відповідають на питання *що?*, добери слова, що відповідають на питання *хто?*

- Запиши за зразком:

<i>Ûî?</i>	<i>Õòî?</i>
Трактор	Тракторист
школа	...
сад	...
ліс	...
космос	...

- З будь-якими двома парами слів склади речення.
- Розкажи, ким ти мрієш стати, коли виростеш.

§ 12. Велика буква в іменах людей, кличках тварин, назвах країн, міст, річок

1.

Прочитай текст.

Тут усе є ...
(*Ñêîđî ÷ âí î*)

Галина Іванівна сказала:

– На четвертому уроці у нас малювання. А що як проведемо цей урок надворі? Гляньте, яка гарна погода! Розходьтєся й ліпіть, кому що до вподоби. Буде у нас і гра, і малювання, і праця водночас!

Дівчатка розсипалися врізнобіч. Світланка заходила качати грудوماхи для сніговика, а Оленка вирішила зліпити Чебурашку.

Сергійко з Борисом будують танкодром. Там, де по́рається Олег, поволі виростає вгору стрімка сліпучо-біла ракета.

І лише Вітя не поспішає. Походжає двором, то біля куща щось роздивляється, то коло паркану зупиниться. Підійшла Галина Іванівна:

– А чому ти нічого не ліпиш?

– А я пишу. Ви подивіться, Галино Іванівно, що тут є!

Глянула вчителька – на снігу написано “заєць”, а поруч сніговий горбочок притулився до засохлого стебла якоїсь квітки – ну справжнісінький заєць! Навіть хвостик є.

Біля паркану новий напис – “олень”. Проте як не вдивлялася Галина Іванівна, ніякого оленя не побачила.

– А Ви ось тут станьте, Галино Іванівно!

Ще раз подивилася вчителька в бік паркану. А на ньому повно снігу! З-за паркану визирає засніжена гілка молодого каштана. Як глянути на паркан і гілочку разом – дуже нагадує оленя з ріжками.

– Справді цікаво, – каже вчителька.

А навколо вже зібрався весь клас. Теж розглядають Вітькові знахідки.

– Як цікаво! Урок письма на снігу!

І. а о з і і а

1. Чому Галина Іванівна запропонувала провести урок малювання надворі?
2. Що ліпили діти зі снігу?
3. А чому Вітя не поспішав? Які снігові малюнки побачив хлопчик?
4. А тобі вдавалося коли-небудь читати такі незвичайні письмена?
5. Як по-іншому можна назвати оповідання?

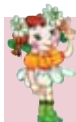

2.

Як звали вчительку з оповідання О. Єфімова "Тут усе є...?"

- Назви імена хлопчиків і дівчаток із цього ж твору. Як вони пишуться?

Імена, по батькові та прізвища людей пишуться з великої букви.

3.

Запиши:

- своє ім'я та прізвище;
- імена своїх мами й тата;
- ім'я, по батькові своєї вчительки;
- прізвище та ім'я свого друга чи подруги.

4.

Прочитай.

Катерина Степанівна розповіла дітям про українських поетів. Іванко Назарчук прочитав вірша Тараса Шевченка. Мар'яна Коваль – поезії Лесі Українки. А Лесик Бабенко – вірш Івана Франка.

- Кого із дитячих поетів ти ще знаєш? Які твори тобі запам'яталися? Один із улюблених розкажи напам'ять.
- Спиши. Поясни вживання великої букви.

5.

Прочитай веселий віршик.

Звуть мене Петро,	маму звать Галя,
батька звать Дмитро,	а сестрицю – Валя,
діда звать Іван,	бабцю звати Катерина –
брата звать Степан,	от і вся моя родина.

- Як звати членів твоєї родини? Запиши за зразком.

Зразок. Мене звати Михайлик.

- Які слова з вірша не можна поділити для переносу з рядка в рядок?

6. Прочитай уважно текст і вірш.

Книга зими

У книзі зими кожен лісовий мешканець розписується своїм почерком, своїми знаками. Люди вчаться розпізнавати ці знаки очима.

А от звірі вміють читати носом. Собака, наприклад, понюхає літери в книзі зими і прочитає:

– Тут щойно пробіг заєць.

Добре відомі вовчі хитрощі. Коли вовк іде звичайною ходою або підтюпцем (риссю), він акуратно ступає правою задньою ногою в слід своєї передньої лівої ноги, а лівою задньою – у слід правої передньої. Тому сліди його лягають прямим, як шнурочок, рядком – в одну лінійку. Дивишся на такий рядок і читаєш:

– Тут пройшов величезний вовк.

От і помилився, правильно прочитати треба так:

– Тут пройшло п'ять вовків! – Попереду йшла мудра стара вовчиця, за нею – молоді вовченята, а останнім – старий вовк. Ступали слід у слід, і так обережно, що й на думку не спаде, що це слід п'ятьох звірів.

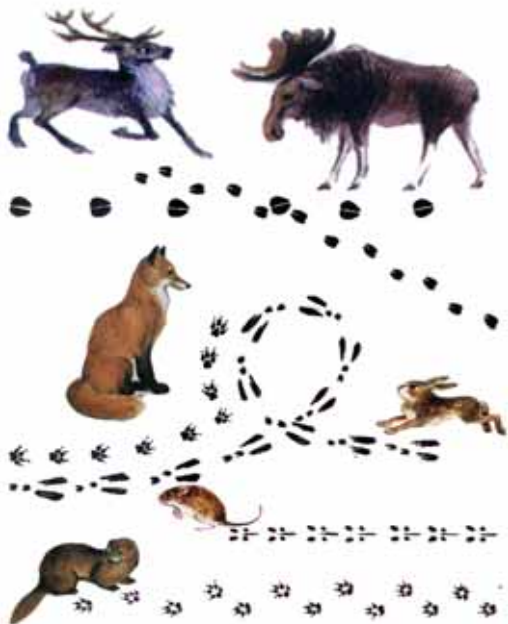
Треба дуже натренувати око, щоб стати слідопитом, – правильно читати сліди на снігу.

çà Â. A³àí é³

1. Про яку книгу зими йдеться у тексті? Як її читають люди? А як звірі?
2. Про які вовчі хитрощі розповідає автор?
3. Що означає *стати слідопитом*? Що для цього треба?

Сліди

На галяві серед гаю,
Де в снігу пеньки старі,
Я сліди щодня читаю,
Як слова у букварі.

А он там пройшла лисиця
Обережно, крадькома.
Слід її ледь-ледь іскриться,
Бо лисиця-витівниця
Замела його сама.
Тут ось ямочок мережка:
Дві, одна і знову дві...
Так і знай:
Це зайця стежка
Через хаці лісові.
А в кущах сліди глибокі.
Видно, лосі йшли гуртом.
Біля них прудка сорока
Розписалася хвостом.

А. Нії і аді айїєє

1. Чи можна назвати поета В. Скомаровського слідопитом? Чому?
2. На що схожі сліди зайця?
3. Як ходить лисиця? Чому автор називає її витівницею? А як би ти назвав лисичку?
4. Ще про чиї сліди ти дізнався з вірша? Які вони?
5. Чи доводилося тобі бачити сліди тварин чи птахів на снігу? Розкажи.

7.

Запиши назви тварин, про яких ти прочитав у тексті "Книга зими" та у вірші "Сліди". Усно постав до них питання.

8.

Прочитай веселий віршик А. Камінчука.

Кіт Василь
Варив кисіль.
Зайчик Степанчик
наливав у жбанчик.
А лисичка-тітка
Роздавала діткам.

- Запиши перші два речення.
- Підкресли назви і клички тварин. Зверни увагу, як вони пишуться.

Клички тварин пишуться з великої букви.

9. Пригадай, із якої казки це речення?

Жили собі на світі двоє мишенят Круть і Верть, та півник Голосисте Горлечко.

- Перепиши речення.
- Які слова в реченні є назвами тварин, а які – їх кличками?

10. Прочитай речення.

У бабусі Мотрі велике господарство.

Ось гордо ходить півень Золотий Гребінчик. Біля нього сокоче курка Рябушка. Котик Мурчик сидить на призьбі і вмивається. А пес Довговух виглядає з будки.

- Запиши будь-які два речення (за бажанням).
- Поясни вживання великої літери.

11. Чи любиш ти цирк? Розглянь малюнок. Придумай тваринам клички і склади розповідь "У цирку".

- Продовж речення, записуючи назви і клички тварин.

Зразок. На арені коник Тімко,...

12.

Прочитай виразно вірш і народну пісню.

Свято Миколая

Дорогий наш любий Отче, за твою опіку всяку.
щедрий Отче Миколаю! Ти ніколи не забудь
Товариство наше хоче української дитини
по вкраїнському звичаю і до нас сюди прибув
принести тобі подяку для веселої гостини.

А. хадзі й

Отéць – *тут*: духовний батько.

Опіка – піклування, турбота.

1. До кого звертаються діти? Що ти знаєш про святого Миколая?
2. Чи отримав ти подарунки на свято Миколая? Розкажи.
3. Вивчи вірш напам'ять.

Ой хто, хто Миколая любить

(Г ади ай а і зні у)

Ой хто, хто Миколая любить,
Ой хто, хто Миколаю служить,
То тому Святий Миколай
На всякий час помагає.
Ой хто, хто к йому прибуває,
На поміч собі призиває,
Ой хто, хто живе в його дворі, –
Миколай на землі й на морі
Сохраняє од напасті,
Не дає од злих пропасти –
Святий Миколай!

- Запитай маму, тата, бабусю, дідуся, може, вони знають іншу пісню про Святого Миколая. Запиши її.

13. Прочитай.

З давніх-давен в Україні існував звичай святкувати День Святого Миколая. Кожній українській дитині Святий Миколай дарував гостинці. Цей звичай зберігся до нашого часу і в українських родинах Молдови.

- Коли святкують День Святого Миколая?
- Як піклується Святий Миколай про дітей?
- Спиши перше й останнє речення.
- Підкресли іменники – назви нашої батьківщини й прабатьківщини. Зверни увагу, як вони пишуться.

Назви країн, міст, сіл, вулиць, річок пишуться з великої букви.

14. Спиши. Підкресли велику букву.

Кишинів, Бельці, Тирасполь – міста Молдови.
Дану, Білявинці, Нагоряни, Миколаївка – українські села Молдови.

Дніпро, Десна, Черемош – ріки України.

15. Розкажи Святому Миколаю:

Батьківщина

Як називається твоє місто чи село?

Як називається центральна вулиця в місті (селі)?

На якій вулиці ти живеш?

- Відповіді на питання запиши.
- Яка річка протікає через твоє місто чи село?

16. Прочитай. Спиши, вставляючи потрібні слова.

Ми живемо в Столиця нашої Батьківщини – місто Наша школа знаходиться на вулиці

Зайці

Вернувшись додому, розказував батько:

– Ішов я через леваду, а заець вискочив просто з-під ніг. І якби хоч злякався, якби дременув, а то ледь-ледь чеберяє лапами, хоч за вуха хапай. Тепер у полі все завіяно снігом.

Зайці до села внадились. На городах та в садах їм легше прогодуватися. Це ж можуть і молоді яблуні в нас пообгризати.

Василько глянув крізь шибку на засніжений садок, одягнув кожушка, озув валянки – й надвір. Поки йшов до погребя, мороз веселенько так і співав під ногами.

У погребі Василько набрав моркви, з капусти надрив листків і побрів городом до саду.

Під стовбурами молодих яблунь він клав де морквину, де капустає листя. І радів: уночі зайці не стануть обгризати кору на деревах, матимуть смачнішу поживу.

Зосталося іще трохи моркви, то Василько перейшов до сусідського садка. Та тут під грушею хтось уже поклав моркву. А також майстерно прилаштував дротяне сильце. Василько, гамуючи хвилювання, відв'язав мудру пастку і шпурнув її подалі в дерезу...

Вранці сусід розказував Васильковому батькові:

– Ох і зайців у нас цієї зими! І, мабуть, здорові, бо вчора зірвали у мене біля груші па́стку. А слідів не лишилося. За ніч усе снігом замело.

Василько прислухався до їхньої розмови. Він прив'язував шматочок сала на калині – для синичок – й хитро всміхався.

а. Ёооаеї

Чеберяє – тут: ледве-ледве рухається.

Вна́дились – часто заходили.

Дереза́ – колючий кущ.

Шпурну́в – рвучко, з силою кинув.

1. Чому зайці внадилися до садка?
2. Чим був занепокоєний Васильків тато?
3. Що зробив хлопчик? Чому він радів?
4. Чим підгодував Василько зайців?
5. Що він побачив у сусідському садку?
6. Чому Василько хитро всміхався, слухаючи розмову батька з сусідом?
7. Чи подобається тобі Василько? Чим?

18.

Знайди у тексті Є. Гуцала “Зайці” три іменники, що означають істот, і три, що означають неістот. Запиши їх.

- Чому іменник *Василько* пишеться з великої літери?

Візьми до уваги! Прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви країн, міст, сіл, вулиць, річок – це **власні назви**: *Ї їеяїаа, ї дбò, Ої аде, ²ааї еї, хїдї їаò.*

Назви, що даються багатьом предметам, – це **загальні назви**. *Ї аї деееаа: ї ³нòї, абеєою, оеїї ÷еє, едаї а.*

Зроби висновок, як пишуться власні та загальні іменники.

19. До власних іменників допиши за зразком загальні назви і навпаки.

Дунай-річка

дівчинка Оленка

Бухарест – ...

коза ...

Сергійко – ...

країна ...

Леся Українка – ...

вулиця ...

- Розкажи, що ти знаєш про видатну поетесу Лесю Українку.
- До слів *країна* та *вулиця* склади звукові моделі.

20. Зміни слова за зразком. Поспостерігай за зміною приголосних звуків.

Луг – на лузі

вухо – у вусі

Нога – ...

пух – ...

Дорога – ...

кожух – ...

- Склади і запиши речення з будь-яким словом, де підметом буде іменник *зайчик*.

21. Перепиши, вставляючи пропущені букви.

Укрилась білим к...лимом
за вікнами з...мля.

Сніжиночками білими
видзвонює з...ма.

кймм

- У другому реченні установи зв'язок між словами.
- Скільки букв і скільки звуків у слові *видзвонює*?

22. Скільки розваг взимку! І лижі, і ковзани, і гра у сніжки. Недаремно люблять зиму і дорослі, і діти. І не лише діти ...

Подумали санчата

На вулиці випав сніг.

Зраділи санчата на четвертому поверсі висотного будинку, відв'язалися од балкона і стрибнули на сніг.

І снігу повно, і гора гарна, а санчатам не катається.

Прибіг хлопчик. Побачив свої санчата на снігу, зрадів. На гору витягнув. Спустився вниз – раз, вдруге ... Покинув санчата. І хлопчиків не катається!

Ось прибігло багато дітей.

– Гляньте, санчата! Можна, ми з гори з'їдемо?

– Можна.

Так по черзі і з'їжджали.

“У гурті мене дужче люблять!” – подумали санчата.

І коли дійшла хлопчикова черга, він так прудко сів на санчата, що хруснула одна дощечка й зламалася.

– Нічого, полагодимо, – весело вигукнув хлопчик.

“По одному мене дужче жаліють!” – подумали санчата.

А коли їх, відремонтовані, з новенькою дощечкою, знову підв'язали до балкона, санчата гірко подумали: “Найстрашніше в світі – самотність”.

А. Аїааеє

Полáгодимо – відремонтуємо.

1. Коли і чому зраділи санчата?
2. Коли їм було найвеселіше?
3. Знайди у тексті слова, в яких висловлена головна думка.
4. Над чим ти замислився, прочитавши цю дивну історію?

23.

Опрацюй самостійно!

Снігова баба

Що за гамір,
Що за гра?

Ліпить бабу
Дітвора!

Ой же баба
Снігова,
Біла в баби голова.
Ой, у баби горб на спині,
І ломака

Он яка!
Ніс у баби
З картоплини,
Рот у баби
З буряка!

І . І ʒăăʒdʒı ēă

Ломáка – товста палиця.

1. Чи сподобався тобі вірш? З яким настроєм ти його читав?
2. опиши снігову бабу.
3. А ти ліпив цієї зими бабу? Розкажи.

24.

Назви п'ять іменників із вірша М. Підгірянки "Снігова баба".
Постав до кожного питання.

25.

Прочитай. Розташуй слова так, щоб вийшли речення. Запиши їх.

ліпили бабу Ми снігову.
зробили з вуглинок Очі двох.
моркви З ніс.
з буряка Губи червоного.
голові На шапки замість відро.
бабуся Гарна вийшла.

- Перечитай записані речення.
- Чи можна стверджувати, що це текст? Добери до нього заголовки.
- У другому реченні визнач головні і другорядні члени.

26.

Прочитай і відгадай загадку.

В клас зайшов Грицько, за нею – Говорійка,
за Грицьком – Стецько, наостанку – Гнат...
за Стецьком – Марійка, Скільки всіх хлоп'ят?

- Порахував? Запиши відповідь за зразком. Підкресли власні іменники.

Зразок. У клас зайшло ... хлоп'ят: Грицько,...

27. До кожного слова з першого рядка добери протилежне за значенням слово з другого рядка і запиши їх за зразком.

Зима, радість, гамір, день.

Сум, тиша, літо, ніч.

Зразок. Зима – літо, ...

28. Знайди зайве слово!

Хата, будинок, споруда, дім, дим, будівля?

- Які це слова – близькі чи протилежні за значенням?

29. Прочитай і відгадай загадку.

Іній сів на гілочки –

гілочки, мов їжачки.

Їжачка я в *дббб* взяв –
він затік мені в *дббб*.

Є. Оааааї

- З чим автор порівнює гілочки? Чому?
- Як ти розумієш вираз “він затік мені в рукав”?
- Спиши. Підкресли іменники. Які з них позначають один предмет, а які – багато?
- Які ще слова-родичі ти можеш дібрати до виділених слів?

§ 13. Слова, які означають дії предметів (дієслова)

1. Прочитай виразно і вдумливо вірші.

Ходить, ходить зима гаєм...

Ходить, ходить зима гаєм – білосніжка,
килимочки простеляє по доріжках.

Беріз коси стрічками заплітає,
по ярочках з потічками розмовляє.
Ходить, ходить зима в полі, білосніжка,
розклада в полях перини на ліжках.
Накрива дбайливо ниви в час негоди,
щоби спали без пригод озимі сходи.
Ходить зима по узбіччям, то в діброві,
то шелесне, то шепоче в чар-розмові.

Ї . Ї зää³дуй ёà

Узбіччям – тут: збоку від дороги чи стежки.

В чар-розмові – незвичайній, чарівній розмові.

1. Якою постала в твоїй уяві Зима-білосніжка?
2. Що робить зима в гаї, по ярочках в полі, в діброві? Дай відповідь рядками вірша.
3. Які перини розкладає зима в полі? Нащо?
4. Що з описаного можна побачити, а що – почути? Як ти гадаєш, про що шепочеться зима з деревами, лозами, річкою?
5. Якою зобразила поетеса зиму: дбайливою господаркою чи ледачою і безтурботною? Чому ти так думаєш?

2.

Опрацюй самостійно!

Пряля

Сидить пряля та й пряде –
сніг іде-іде-іде –
нитка рветься де-не-де, –
а вона пряде й пряде.
Вже напярля хуртовин
на шапки для верховин –
на сувої полотна –
на завіску для вікна –
на хустину й укривало –
мало-мало-мало-мало –

сніг іде-іде-іде, –
а вона пряде й пряде...

Є. Єîñòâî êî

1. Про яку прялю розказала тобі Л. Костенко?
2. Якою ти уявляєш прялю-чарівницю?
3. Чим схожі Зима-білосніжка з вірша М. Підгірянки і Пряля-чарівниця?

3. Прочитай текст М. Коцюбинського.

Взимку

Повівав холодний вітерець. З краю неба насувались білі, наче молочні, хмари. Дорога була слизька. На обидва боки від дороги, скільки окинеш оком, розстелилось поле, вкрите снігом, мов білою скатертиною. Твердий синявий сніг грав на сонці самоцвітами. **Вітер дужчав. Насунули снігові хмари і оповили небо. Сонце сховалось за хмари. Посипав сніжок.**

Самоцвіти – коштовні камені.

1. Яким постає зимовий день у тексті?
2. Яким був вітер? Хмари? Дорога? Сніг?
3. З чим порівнює письменник засніжене поле?

4. Знайди у вірші М. Підгірянки слова, які допомагають зримо уявити, що робить зима.

- На які питання вони відповідають?
- Що означають?

Зима *ùî ðî áèòü?* **ходить** (гаєм)
простеляє (килимочки)
заплітає (коси)
розмовляє (з потічками)

- Продовж самостійно.

5. **Попрацюймо колективно!**

- Змініть слова-дії за зразком.

Зима			
Її дії аєòü?	Її дії аєëà?	Її аоää дії аєòè?	Її дії аєòèì á?
ходить	ходила	буде ходити	ходитиме
простеляє			
заплітає			
розмовляє			

- Зробіть висновок, на які питання можуть відповідати слова-дії.

Слова, які означають дії предметів, відповідають на питання *Її дії аєòè?* *Її дії аєòü?* *Її дії аєëà?* *Її аоää дії аєòè?* називаються *á³°ñëíâì è*.

6.

Перепиши два останні рядки вірша “Ходить, ходить, зима гаєм...”. Знайди дієслова. На які питання вони відповідають? Дії якого предмета означають? Підкресли дієслова двома рисками (=====).

7.

Пошир перше речення другорядними членами. Запиши.

Пряля сидить та й пряде.

Аа?

Її?

- Визнач підмет і присудок. Якою частиною мови є присудок?

8.

Перечитай текст М. Коцюбинського „Взимку”.

- Спиши виділені речення.
- Підкресли двома рисками дієслова. Усно постав питання.

Синичка

Коли я снідав, над головою враз щось цвірінькнуло. Глянув – по кімнаті пурхає зелененька пташка з чорною манишкою.

Синичка!

Надворі було холодно, пташці й захотілося погрітись, а квартира у вікні була відчинена. Мабуть, ще й їсти хотіла.

Я причаївся. Сиджу й не ворущусь. Тільки очима зорю за пташкою. Пурхала, пурхала, потім опустилася на край канапи й крутить голівкою: до мене придивляється. Оченята блищать, як краплинки чорнила. Я посміхнувся.

Синичка пурхнула й сіла край столу, а біля мене стояла вазочка з грудкою масла. Синичка – скік, скік, скік, потім стрибнула на вазочку й заходилася клювати масло. Перед самим моїм носом.

– Може, ти цукор будеш їсти? – спитав я і підсунув їй цукерницю.

Синичка відскочила на край столу, зиркнула на цукор, – подумала, мабуть, що це білий сніг і пурхнула на буфет.

Снігу вона й надворі скільки завгодно наїсться, а от гарбузове насіння – це не часто трапляється. Дивлюсь, лущиння з-під її дзьобика розлітається на всю кімнату.

Від задоволення вона навіть цвірінькнула. Я повернувся до неї і кажу:

– *Ñèí è÷éî, ñèí è÷éî, çàëáí àÿ ï òè÷éî, çàñîí ³ààè!*

Ñèí è÷éà ï ³áí ÿèà áîë³áèó é çàò-á³ð³í ùèàèà. À ï î ò³ ï î óðóí óèà ³ áèèà ò³èà í ààá³ð.

Другого ранку синичка знову залетіла в мою кімнату – і просто до масла.

Тепер ми щодня снідаємо вдвох.

ї . ї à ї ÷

Канáпа – широкий низький диван.

Зорю́ – *тут*: дуже уважно дивлюсь.

1. Чому синичка залетіла в кімнату?
2. Чим поживилась гостя? Що здивувало автора в поведінці пташки?
3. Як письменник описує зовнішній вигляд синички? Що говорить про її оченята? Прочитай.
4. Чи допомагаєш ти взимку пташкам? Розкажи.

10.

Опрацюй самостійно!

Годівнички

Я ладнаю годівнички

Для горобчика й синички,

Для малого снігурця

Крихт насиплю і пшонця.

Прилітайте, друзі милі,

Не лякайтесь заметілі.

А. Єàì ³í ÷óê

- Що ти можеш сказати про героя вірша? Нащо він ладнає годівнички?

11.

Перепиши із тексту „Синичка” виділені речення.

- В якому із них висловлене спонукання?
- До кого звертається автор? Як звертання виділяється в усному й писемному мовленні?
- Підкресли двома рисками дієслова. Усно став питання. У якому дієслові міститься спонукання?

12.

Прочитай дієслова, які розповідають, що робила синичка.

Залетіла – вилетіла, відскочила – прискочила.

- Які це слова за значенням?
- З однією парою слів склади речення.

13.

Чи уважно ти читав текст? Якщо так, то добери з тексту і допиши до кожного слова дієслова, близькі за значенням.

Літає, ..., ; заходилася, ... ; зиркнула,

- Склади речення з присудком-дієсловом *літає*. Усно заміни це слово дібраним із тексту. Чи змінився зміст речення?

14.

Прочитай вірш А. Камінчука "Годівнички".

- Які дієслова є у вірші?
- До слів *будую* і *не бійтесь* добери із вірша слова, близькі за значенням.
- Запиши спонукальне речення. Підкресли дієслова, які виражають спонукування.

15.

Попрацюймо колективно! Розгляньте малюнки.

Дайте дітям імена. За поданим початком, питаннями та опорними словами складіть зв'язну розповідь.

Татко з ... і ... вирішили змайструвати годівничку.

Як вони її робили? (дошки, молоток, цвяхи, збивав, подавала, притримував)

Зачин

Головна частина

То ж не лінуйся сипнути крихіток горобчикам та синичкам. Вони, пообідавши, звеселять пісеньками весь зимовий сад.

Нагорни довкола яблунь і груш снігу, щоб їхні стовбури не обморозило. А восени вони щедро обдарують усіх соковитими плодами.

Допоможи таткові чи дідусеві прорубати для риби ополонки на ставу. Коротцям, карасикам, пліточкам та верховодкам поступатиме повітря.

Сутужно – важко.

Çà Ī. Ēóí ð³í èì

1. Чому тваринам важко живеться взимку?
2. Як можна допомогти пташкам, деревам, риbam?
3. А як природа віддячує людям за допомогу?
4. Чи піклуєшся ти про природу взимку? Розкажи.

18.

У вірші І. Блажкевич "Взимку" знайди рядки, де йдеться про те, що зробив Василько. Випиши всі дієслова.

Василько (що зробив?) почув,...

19.

Прочитай текст.

Горобець

Зима... А свитка на горобчику сіренька, блаженька. Вітер подме, то й спинка засвітиться.

Як захурделить, то горобець знайде, куди сховатись. Залізе під стріху та й перечекає. *Ī Ī äâĪđó âĪ-đĪá÷èè ñòðèää°, èðèððè çàèðà°.* Як надзьобається, то й тепліше йому стане.

Çà Ā. ðãðáĪ ĩĪ

- Що нового ти дізнався про життя горобчика взимку?
- Прочитай речення, в яких описується птах.
- Перепиши виділене речення. Підкресли головні члени.
- Якою частиною мови виражені присудки?

У реченні дієслова виконують роль присудка.

20. Допиши речення, використовуючи слова з довідки.

Горобець ... Соловейко ..
Зозуля ... Гуска ...

Āīā³āēā: гелґоче, тьохкає, кує, цвірінькає.

- У третьому реченні підкресли підмет і присудок.
- Пошир речення за схемою.

як? _____ _____ .

21. Прочитай скоромовку. Вивчи її напам'ять.

Зранку завірюха зла
Землю зовсім замела.

- Запиши скоромовку з пам'яті. Перевір себе за підручником.
- Визнач у реченні головні і другорядні члени.

22. Відгадай загадку.

Взимку метелиться, падає, стелеться,
Вітром підніметься, закаруселиться.

- Запиши загадку й відгадку.
- Підкресли дієслова.

23. Чи знайомий ти з давнім народним звичаєм щедрування?
Прочитай про нього в тексті.

Щедрівочка

Перед Новим роком дідусь Демид навчав Дмитрика щедрувати:

Щедрий вечір, хато-світлице,
Сійся-родися, житечко й пшенице...

Дмитрик співав разом з дідусем та уявляв, як він прийде із дзвіночком до дядька Івана, до дядька Юхима і сам лунко, як дзвіночок, щедруватиме, як йому дякуватимуть, пригощатимуть цукерками, горіхами. Він ще й посіватиме з правої руки:

Сію-сію, посіваю,
з Новим роком вас вітаю!

– Щедрування – це дуже давній народний звичай,
– сказала мама.

– **Хто давнє забуває, той теперішнього не знає,** –
щиро зауважив дідусь.

– **Жито, пшениця,** – теж давнє, але щороку нове
родить, – додав тато.

А Дмитрик, щоб не забути, пошепки повторював:
Щедрий вечір, хато-світлице... *А. І. уїп̄е̄з̄аїїе̄е̄е̄*

1. Чому навчав дідусь Дмитрика?
2. Як хлопчик ставився до дідусевого повчання? З чого це видно?
3. Прочитай виділене речення. Як треба розуміти слова дідуса?
4. А у вашій родині дотримуються звичаю щедрування? Розкажи.
5. Які щедрівки ти знаєш?

Ой сивая та зозуленька (Ї ääð³âèà)

Ой сивая та зозуленька –

ї дèїї ³а:

Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я*.

Усі сади та і облітала,
А в одному та і не бувала.
А в тім саді три тереми:
А в першому – красне сонце,
А в другому – ясен місяць,
А в третьому – дрібні зірки.
Ясен місяць – пан господар,
Красне сонце – жінка його,
Дрібні зірки – його діти.

* Приспів повторюється після кожного рядка.

24.

Опрацюй самостійно!

Щедрівка

Я несу щедрівочку в будинки,
Сію-вію житечко з торбинки.
Сію-вію зернята-зоренята.
Хай добром проміниться кожна хата!
Як моя торбиночка порожніє, –
Та навколо радістю світ повніє.

Ї. Аєіі àі єі

- Одну із щедрівок вивчи напам'ять.

25.

Поспостерігай, які дієслова зі значенням *говорити* використовує А. М'ястківський у тексті "Щедрівочка". Випиши їх.

Мама Дідусь Тато

26. Запиши виділене речення із тексту "Щедрівочка". Підкресли дієслова.
- До кожного дієслова добери протилежне за значенням.

27. Зміни слова за зразком *один – багато*:

Один, одна

Багато

Хто? Що робить?

Хлопчик щедрує.

Скрипаль грає.

Бабуся сидить.

Хто? Що роблять?

Хлопчик*и* щедру*ють*.

...

...

- Які літери з'явилися в кінці змінених слів? Візьми їх у рамочку.
- Чи вийшли у тебе речення? Яким членом речення виступають дієслова?

28. Прочитай перші три рядки "Щедрівки" С. Жупанина, замінивши слово *я* на *ми*. Чи треба змінити дієслова-присудки?

29. Склади речення, в яких підметами будуть подані іменники.

Учитель ...

Будівельники ...

Лікар ...

Комбайнери ...

- Одне речення запиши.
- Визнач у ньому головні і другорядні члени.

30. Прочитай, розкриваючи дужки.

Увечері під Новий рік діти (ходити) селом від двору до двору, співаючи щедрівок. І всі люди радо (зустрічати) щедрувальників. Господарі (частувати) їх гостинцями. Діти *щеді* (дякувати).

- Випиши головні члени кожного речення. Усно став питання від підмета до присудка.
- Склади звукову модель виділеного слова.

31. Ти помітив, який гарний настрій у всіх людей навколо. То ж незабаром свято! Усі готуються до зустрічі Нового року. Прочитай про це в оповіданні і вірші.

Ялинка

Ось уже кілька років ми не купуємо новорічних ялинок, а прикрашаємо ту, що росте на подвір'ї біля Оленчиного вікна. Сталося це після зустрічі з Карпом Івановичем. Несли ми того вечора з базару пишне деревце. Аж тут підходить лісник.

– Скільки за цю красуню?..

– Два карбованці заплатили.

– Жаль, – якимось болісно зітхнув Карпо Іванович.

– Що жаль? – перепитую.

– Отаку красу нищити... І в селі, і в містах кожний неодмінно хоче придбати ялинку на свято. ² І а-а³òü í á î îäòì à°, ùî äëü òîâî, àáè àèðîñèà îñü òàèè, üè ó ààñ, òðååà ùîî àèí áí øá ääñüòü ðîè³â ÷áèàðè! Вèáè ì îü âîèü, òî ü ääòü àè çàáîðîíè èâ ðóáààðè é îðîäàààðè üèèí èè. Геть! Постоїть вона в хаті для втіхи тиждень-два – і на смітнік. Хіба це по-людському?..

Çà Ñ. Í. Í îñàí àî

1. З ким і за яких обставин зустрівся автор оповідання?
2. Яка розмова відбулася між ними?
3. Чому Карпу Івановичу стало болісно?
4. Поміркуй, чи передають виділені речення головну думку твору.

Ялинка

Раз я взувся в чобітки,
Одягнувся в кожушинку,
Сам запрягся в саночки
І поїхав по ялинку.
Ледве я зрубати встиг,
Ледве став ялинку брати,
А на мене зайчик – плиг!
Став ялинку відбирати.

Я сюди, а він туди...
– Не віддам, – кричить,
– Нізащо!

Ти ялинку посади,
А тоді рубай, ледащо!

Не пуцу, і не проси!
І цяцьками можна
гратись.

Порубаєте ліси –
Ніде буде і сховатись.

Î . Î eăñü

1. Чи перегукується зміст вірша з попереднім текстом? Доведи свою думку.
2. Чому зайчик не хотів віддавати ялинку?
3. У яких рядках вірша висловлена головна думка? Чому ти так думаєш?

 32. Добери із оповідання "Ялинка" п'ять дієслів.

33. Які дієслова у вірші "Ялинка" передають дії героя? Запиши їх.

- Чиї дії передають дієслова *не віддам* і *кричить*?

34. Знайди і перепиши речення, яке містить звертання зайчика до героя вірша. Підкресли дієслова. Чому в кінці речення стоїть знак оклику?

35. Виділені слова заміни дієсловами.

Плиг! – плигає **Пурх!** – ...
Скік! – ... **Стук!** – ...

- Склади і запиши речення про синичку і про дятла.
- Як ти перевіриш написання слова *синичка*?

36. Подумай і скажи, хто із тварин:

1) літає; 2) бігає; 3) плаває; 4) повзає.

37. Допиши, хто як подає голос.

Собака Жаба Кішка Ворона

38. Прочитай і відгадай загадку.

Стоїть баба снігова –
Здоровенна голова.
Поглядає баба скоса:

“Хто украв у мене носа?”
Всі ви знаєте, мабуть,
Як того злодюжку звать.

І . Аєаєі аєє

- З чого ніс у баби? Хто вкрав у баби носа?
- Спиши. Підкресли дієслова.
- Яке із слів вірша близьке за значенням до дієслова *зиркає*? Які ще слова з цим значенням ти знаєш?

39. Хочеш дізнатися про веселі новорічні пригоди? Прочитай вірш-пісеньку І. Неходи.

Пісня про ялинку

У лісі, в лісі темному,
де ходить хитрий лис,
росла собі ялинонька,
і зайчик з нею ріс.

Старий, веселий Дід Мороз,
із снігу борода...

Сміється сірий заїнько,
з торбини вигляда.

Ой снігу, снігу білого
нашипала зима!
Прибіг сховатись заїнько,
ялиноньки – нема.

Маленький сірий заїнько,
іди, іди до нас!

Цвіте твоя ялинонька
в палаці у цей час.

Ішов тим лісом Дід Мороз,
червоний в нього ніс.
Він зайчика-стрибайчика
у торбі нам приніс.

*Оа³òá, аї дєòü, єдаїо°òüñü
уєєі еà є³їі аа...*

Стрибає сірий заїнько
і пісеньку співа.

1. Де жили зайчик і ялинонька?
2. Хто приніс дітям зайчика?
3. опиши Діда Мороза. Як про нього говориться у вірші?
4. Як ти гадаєш, чому зайчик, виглядаючи з торби, сміявся?
5. Чи сподобалась тобі новорічна пригода? Чому?

40. **Опрацюй самостійно!**

Новорічна ялинка

Ой весела в нас зима,
веселішої нема, –
грає срібними зірками,
в'ється синіми димками,
снігом землю обійма.

Ой струнка ялинка в нас!
Скільки сяє тут прикрас!
Ми зібралися юрбою,
разом піснею новою
рік Новий зустріти час...

Ї . Дèëÿñüèèé

1. Чи згоден ти з тим, що зима весела? Чому?
2. Як ти готуєшся до зустрічі Нового року?

41. Запиши виділене речення із "Пісні про ялинку". Як ти розумієш його зміст?

- Підкресли дієслова.

42. Прочитай речення, добираючи із дужок потрібне дієслово.

(Чимчикував, ішов, біг) тим лісом Дід Мороз.
(Регоче, усміхається, сміється) сірий заїнько.

- Упізнав, із якого твору ці рядки? Запиши друге речення. Установи в ньому зв'язок слів.

43. Дай письмові відповіді на питання.

Який ніс у Діда Мороза?
Кого ніс Дід Мороз у торбі?

- Постав питання до слова *ніс* у першому і другому реченнях.
- Якими частинами мови є ці слова?

44. Які дієслова треба вставити замість крапок?

Ми з нетерпінням ... свята Нового року. На уроці праці ми ... ялинкові іграшки.

45. Прочитай дієслова. Випиши тільки ті з них, які допоможуть тобі розповісти, як виготовляють новорічні гірлянди.

Бігати, намалювати, вирізати, кинути, клеїти, розфарбувати, зім'яти.

- Розкажи, як ти виготовляв гірлянду. А які ще ялинкові прикраси ти вмієш робити?

46. Із першого стовпчика вірша "Новорічна ялинка" випиши дієслова і зв'язані з ними іменники.

Грає (чим?) зірками.

- Хто виконує дії, виражені виписаними дієсловами?
- Склади і запиши речення про зиму. Визнач і підкресли в ньому підмет і присудок.

47. Прочитай вітальну листівку, яку написав своїм бабусі і дідусеві Андрійко.

- Ти не забув привітати зі святом своїх близьких?
- Що ти їм побажаєш?

48. Напиши новорічну листівку своїм дідусеві і бабусі.

49. За поданими виразами і словами розкажи, як ти наряджав новорічну ялинку.

Наряджали лісову красуню; подавав з коробки кúльки, ліхтарики, гірлянди; повісили горішки, цукерки; прикрасили верхівку; Дід Мороз і Снігуронька, гарний настрій.

- Запиши 2–3 речення.

50. Прочитай.

На колядку

Глянь, дитино,
Глянь, кохана,
Наступає
ніч різдвяна.
Будуть зорі
мерехтіти,
на колядку
йтимуть діти.
Йтимуть діти
із козою,

із козою-дерезою.
Із ведмедем
волохатим,
з колядою
йтимуть в хату.
Глянь, дитино,
Глянь, кохана,
йде у гості
ніч різдвяна.

А. А́дєї їєї

1. Розкажи, що ти знаєш про святкування Різдва Христового та пов'язані з ним народні звичаї.
2. Чи знаєш ти колядки? Розкажи.
3. Вивчи ще одну колядку і заколядуй на свято Різдва.

Коляд, коляд, колядниця

Коляд, коляд, колядниця
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте, тітко, пирога.
Як не дасте пирога,
Візьму бика за рога.
Поведу на торжок,
Куплю собі пиріжок.

Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте, дядьку, п'ятака.
Одчиняйте скриньку
Та давайте сливку,
Одчиняйте сундучок
Та давайте п'ятачок.

51. Які дієслова у вірші В. Гринько відповідають на питання *що зроби? що робить? що будуть робити? що робитимуть?*

52. Прочитай.

Різдво починається Свят-Вечором. Це вечір останнього дня перед самим Різдрвом. До свята

готуються ввесь тиждень. У час вечері горить воскова свічка. Ніхто не говорить голосно, не вигукує, не пустує. Ніхто не гнівається.

Çà ĩ . Âîëèĭ üêîî

- Про яке свято йдеться у тексті?
- Розкажи, як у вашій родині проходить Святий вечір.
- Випиши дієслова. Зверни увагу, як пишеться не з дієсловами.

53.

До слів із лівого стовпчика добери слова, протилежні за значенням із правого стовпчика. Запиши їх парами.

говорить

радіє

гнівається

зачиняє

відчиняє

закінчує

розпочинає

мовчить

- З однією парою дієслів склади речення за моделлю:

_____ = , а _____ = .

54.

Спиши, вставляючи пропущені букви.

На Святий вечір діти н...сут... в...черю *ñâîĭ* родичам. Ставлят... в...черю на стіл і кажут...: “Тато й мама кличут... вас в...черяти”. Господарі дякуют... колядникам і *ĭõĭ ʒĭ* бат...кам, а потім дають ... гостинці.

- Які однакові звуки є у виділених словах?
- У першому реченні визнач головні і другорядні члени.

55.

Прочитай рядки вірша Й. Струцюка.

Хай за вікном хурдеча злиться,

А нам співати і радіти.

Горить ялинка у світлиці –

З Різдвом Христовим, любі діти!

- Спиши. Підкресли дієслова.
- Чому в кінці другого речення стоїть знак оклику?

56. Прочитай.

Рідні краєвиди

А сьогодні – сніг. Вибігаєш надвір – чисто, біло і пахне снігом. Ти здивувався, що він може пахнути. Хай там яблука пахнуть, ромашки... А то сніг... Дивишся на нього й чуєш його тонкий-тонкущий запах. І так навкруг урочисто, тривожно, ніжно...

Працювала земля ціле літечко,
Діткам хлібця приробила,
Ще й золоту мережечку.
А сама перкалєву сорочку
Наділа та й забіліла
На свято біле.

А свято те – Новий рік. Тобі доведеться пометикувати – як ялинку прибрати, яку прикрасу зробити, яку пісню заспівати.

Хоч би скільки було в тебе різних справ, забав і веселоців, однак ти не забудеш своїх крилатих друзів. Допоможеш їм у неgodу, бо знаєш: вони стануть тобі в пригоді весною і влітку, сторицею віддячать тобі – своєю невтомною працею в гаї, саду, на городі, у лісі. Вони трудилися разом з тобою, твоїми батьками цілісінький рік. Як трудилися бджоли, дерева, трави, квіти, поля і луги.

Одвеселилися квіти,
Одмолоділи дерева,
Наліталися птахи,
Наврожаїлась осінь.
Тепер сивий дід
Підіймає стежку,
Зачиняє браму –
Замикає рік.
А коло брами

Уже Новорічень стоїть.

Приходить до тебе Новорічень, і ти помчиш із ним на веселі різдвяні канікули, довіриш йому найцікавіші ігри, найтаємніші таємниці, найнесподіваніші відкриття...

Ти вирушатимеш знов і знов у мандрівку – до поля, до річки, до лісу. Але хоч би в яку ти виходив дорогу – близьку чи далеку, – скрізь знайди оте чарівне й неповторне, що заворює душу, зворушує своєю красою. Бо це твоя земля, твоя домівка...

А. Хаддзієвіч

Перкалєва сорочка – сорочка з тонкої бавовняної тканини.

Сторіцею – у багато (буквально – у сто) разів більше.

1. Як ти розумієш вислови *одвеселилися квіти, одмолоділи дерева, наврожайілась осінь*?
2. Що це за дід “піднімає стежку” й “зачиняє браму”?
3. А ти помічав, що сніг пахне? Чим?
4. Що говориться про землю влітку і взимку?
5. Про що ти не повинен забувати під час канікул?
6. До чого закликає тебе автор?

57. Опрацюй самостійно!

З поля біла віхола
на вітрах приїхала.
Зашуміла віхола,
холодом задихала.
А в хлоп’ят канікули,
не бояться віхоли.
З нею позмагаються,
з гірки ген катаються.

А. Єддзієвіч

1. Чи боїшся ти зимової віхоли?
2. Розкажи, як ти розважатимешся під час різдвяних канікул?

58.

Склади і запиши два речення – одне про літо, друге – про зиму.

59.

Уяви собі, що ти зустрівся з Старим роком.

Про які свої гарні справи ти б йому розказав? За що подякував?

60.

Склади і запиши речення, чого ти чекаєш від Нового року.

61.

Випиши з вірша В. Кравчука дієслова, які розповідають, що робить віхола. Допиши ще три своїх дієслова.

- З виписаними дієсловами склади розповідь, кінцівка якої буде такою: „Побачила віхола, що не злякати їй малят, та й з досади подалася в поле”.

62.

Знайди зайве слово.

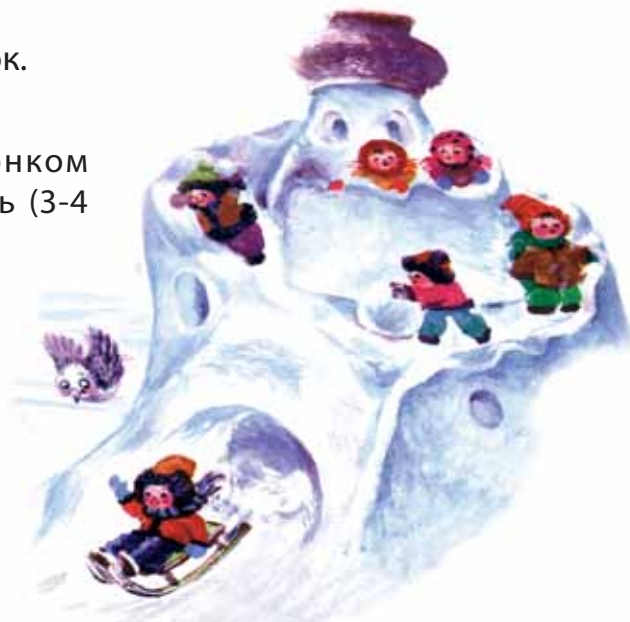
Віхола хурделиться, злиться, замітає, спить.

63.

Розглянь малюнок.

- Дай дітям імена.
- Склади за малюнком зв'язну розповідь (3-4 речення). Запиши.

КАЗКА – ВИГАДКА, ТА В НІЙ ЩОСЬ ПОВЧАЛЬНЕ РОЗУМІЙ

Слово

§ 14. Слова, які виражають ознаки предметів (прикметники)

1.

Прочитай казку.

Курочка ряба і лисиця

I

Жила-була на світі курочка **ряба**. Та сама, що колись бабусі з дідусем яєчко знесла – не **просте**, а **золоте**. І ось сталося, що в курник до тієї курочки влізла лисиця. Як стрибне до неї, зубами як клацне! Та не встигла **хитра**. Курочка миттю злетіла на сідало й питає:

- Лисице, а чому в тебе такі **гострі** зуби?
- Щоб вороги боялися! – пробурчала лисиця.
- А хто твої вороги?
- Ті, кого я їм.
- Виходить, і я твій ворог?
- Звісно!

І лисиця знов кинулася до курочки, але чубарочка ще вище злетіла. Лисиця стрибала, стрибала й раптом хвостом зачепила двері курника. Ті з розмаху зачинилися.

Дуже злякалася лисиця: як тепер на волю вибратися?

А курочка знов питає:

– Лисице, а чому в тебе такі гострі зуби?
 – Щоб оберігатись від ворогів, – ласкаво відповідає хитра лисиця.

- А хто ж ті вороги?
- Вовки та орли.
- То ти мені друг?
- Атож! Чубарочко, випусти мене, будь ласка, я тобі зла не зроблю!

– Добре, – відповідає курочка, – скажу тобі, як відчинити двері. Але спершу відгадай три загадки, що я чула від бабусі й дідуся. Коли хоч раз вгадаєш, підеш звідси. А ні – дідусь зробить із твоєї пухнастої шкурки коміра для бабусі.

II

Лисиця одразу погодилася, і курочка почала:

– Ану скажи, хитрухо, що люди і звірі люблять понад усе на світі?

Лисиця дзявкнула:

- Звісно, м'ясо!
- Ні, ти помиляєшся, – докірливо похитала головою чубарочка. – І звірі, і люди понад усе люблять життя... А що **гостріше** від ножа?

– Ну, це для мене дуже легка загадка, – відповіла гордо лисиця. – Мої зуби!

– Ні, лисичко. Це думка розумної людини.

У лисиці навіть лапи затреміли. Адже іще одна неправильна відповідь – і вона не вийде на волю!

А чубарочка каже:

– Слухай тоді третю загадку. Що то: червоне, тепле, хто спить – збудить, всі йому раді?

“Нарешті, нарешті! – зраділа лисиця. – Тепер я вже вгадаю!”

І вона крикнула:

– Це півень! Таки ж так – півень! Хоч би й увісні я почула його запах, одразу прокидаюся!

– Ні, не так! Це сонечко на світанку, – сказала курочка і сердито додала:

– У тебе, лисице, тільки лихе в голові. Не можу я тебе випустити.

І вона голосно закудкудакала.

Р. Вді ёø

1. Чому лисиця влізла в курник?
2. Як повела себе курочка ряба?
3. Які загадки загадала курочка лисиці?
4. Чи правильно хитруха їх відгадала? Як ти гадаєш, чому?
5. Хто виявився розумнішим – курочка чи лисиця?

2.

Прочитай уважно приказки. Яка з них може слугувати висновком до казки “Курочка ряба і лисиця”?

Хто за чуже хапається, свого позбувається.
Де сила не візьме, там розум допоможе.

- Запиши цю приказку.

3.

Ще раз повернися до казки і прочитай виділені слова. На які питання вони відповідають?

- Що ти про них знаєш з першого класу?

Слова, до яких ставимо питання *ÿêêê?* *ÿêà?* *ÿêâ?* *ÿê³?*, виражають ознаку (прикмету) предмета. Це прикметники: *ÿêà?* цікава (казка); *ÿêâ?* яскраве (сонце).

Поміркуй, чи зв'язані за змістом слова **прикмета** і **прикметник**. Спробуй зробити висновок, чому прикметник отримав таку назву.

4.

До поданих слів добери із казки слова-ознаки і запиши їх замість крапок.

Курочка (*ÿêà?*)

Лисиця (*ÿêà?*)

Яєчко (*ÿêâ?*) ...,

Зуби (*ÿê³?*)

5.

Розглянь малюнки. Назви предмети і їх ознаки за кольором.

- Запиши за зразком.

Зразок. Цибуля (яка?) зелена, ...

6.

Назви зображені предмети та їх ознаки за матеріалом, з якого вони виготовлені.

- Запиши за зразком попередньої вправи.

Äîâ³äêà: фарфорова, дерев'яна, полотняна, глиняний, скляна, паперова.

7.

Відшукай у тексті казки “Курочка ряба і лисиця” третю загадку. Які слова-ознаки допомогли тобі її відгадати?

- Які ще прикметники ти міг би до неї додати?

8.

Запиши складену тобою загадку про сонце. Прикметники підкресли хвилястою лінією.

9.

Прочитай казку.

Ворона й рак

Якось-то виліз на землю рак із своєї печери, а ворона поблизу стрибала, побачила та й ухопила його.

Вхопила, держить у дзьобові міцно та й думає, як би то за нього краще взятися, щоб з’їсти.

Бачить рак, що неперелівки, та й пустився на хитрощі. Каже вороні:

– Ой, вороно, вороно! Знав я твого батька – що ж то за хороший птах був! Розумний який, боже!

– Угу, – каже ворона, а сама так цупко держить рака, не розтуляє дзьоба нітрішки.

– Ой, вороно, вороно! – промовляє знов рак.

– Знав я й твою матір, і що ж то за моторна мила птаха була – куди іншим воронам до неї!

– Угу, – знов обережно проказує ворона.

– Ой, вороно, вороно! – таки одно править рак, – знав я й братів твоїх та сестер – що ж то за гарні та вдатні були! Сказано – хорошого роду!

– Угу! – все однаково відмовляє ворона.

– Але ж, – каже рак, – ти всіх їх переважила: такої прехорошої, такої розумної, такої премилої птахи і в світі нема! Правда ж?

Від тих слів ворона так втішилася, що забула за все та й гукнула:

– Еге!

Мовивши теє, ворона і розщепила рота: рак тоді плюсь у воду! Тільки його й бачила ворона!

Отак-то піддуриw рак ворону, а чим: облесливим словом! Велику силу має воно...

Ġ. ĩ ÷³ëëà

Неперéливки – важко, скрутно.

Цўпко – міцно.

Мотóрна – спритна.

Облéсливе (слово) – яке улещує, облещує.

1. Як рак ворону піддуриw?
2. Знайди речення, в якому висловлена головна думка тексту.
3. Чому тебе навчила ця казка?
4. Прочитайте казку в особах.

10.

Добери із казки “Ворона й рак” слова-ознаки, якими рак схарактеризував ворону і весь її рід.

11.

Запиши, які бувають предмети за смаком. Усно став питання.

Лимон ..., персики ..., сіль ..., гірчиця ..., цукерки

- У якому слові всі приголосні звуки тверді?

Предмети можна описати за їх ознаками.

12.

Визнач предмети за їх ознаками. Допиши слова, які їх означають.

Кругле, солодке, запашне, червонощоке – це

Довгий, зелений, хрумкий – це

Білий, холодний, іскристий – це

Āġā³äëà: сніг, огірок, яблуко.

13.

Склади опис дині і смородини за такими ознаками: розмір, форма, колір, смак.

14. Прочитай вірш Г. Бойка.

Ой смачні, ой смачні бублики у Тані:
медяні, запашні, з маком, ще й рум'яні.
Медяні, запашні Танечка поїла,
а для нас і для вас дірочки лишила.

- Які бублики були у Тані?
- Запиши перше речення. Прикметники підкресли хвилястою лінією.

15. Сьогодні ти познайомишся ще з однією лисичкою-сестричкою і з ... ким? Прочитай, і дізнаєшся.

Лисичка-сестричка і вовк

Нанюхала лисичка під лісом рибку в возі. Бо то чумаки везли з Дону та стали осторонь на відпочинок, а самі пішли по воду. Лисичка підбралась до воза, насмикала собі рибки та й їсть. Аж іде вовчик. Бачить, що лисичка їсть рибу, та й питається:

– Де ти, лисичко-сестричко, рибки взяла?

– Наловила, – каже лисичка.

– Де?

– А он там, у річці. Коли хоч, то й тебе поведу.

– Добре, – каже вовчик-братик.

От і пішли. Привела лисичка вовчика до річки, до ополонки, та й каже:

– Ось устроми сюди хвоста, то рибка й начіпляється.

Вовк устроїв хвоста, а лисичка стоїть та й приказує: “Мерзни, мерзни, вовчий хвіст... Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!”

– Що ти там, лисичко-сестричко, говориш? – питає вовк.

– Та то я кажу: “Ловися, рибко, велика й маленька!”

– А, то добре! – каже вовчик.

Та згодом і пита:

– А що, вже, може, й начіплялось рибки?

– Та вже, може, й начіплялось трохи, – каже лисичка, – спробуй потягти!

Вовк спробував – коли трохи важко тягти.

– Щось тяжко, – каже вовк – мовби щось не пуска!

– Е, – каже лисичка, – то рибка начіплялась; тільки ще подерж, то ще більше вловиш. А сама все приказує: “Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!” А вовчик дума, що вона каже: “Ловися, рибко, велика й маленька!..”

Знов хотів вовк витягти хвоста, – коли вже й не можна: хвіст уже зовсім вмерз – ні сюди, ні туди!..

А тут і чумаки йдуть. Побачила їх лисичка та як зарегочеться і гукає вовкові:

– Он люди йдуть! Вони тобі допоможуть витягти рибу!

А сама дременула в ліс.

Прийшли люди й убили вовка. Так він і пропав через те, що повірив лукавій лисичці-сестричці.

Г. І. ³ëèà

1. Де лисичка нанюхала рибку?
2. А що вона сказала вовкові?
3. Як хитруха вчила вовка рибку ловити?
4. Через що пропав вовк?

16. Прочитай.

Налетіла птаха біла, білі житла, білі люди,
розпустила білі крила. біле плéтиво доріг...
Біло, біло стало всюди: Випав білий, білий сніг.

Â. Âîéòîâè±

- Випиши прикметники та іменники, з якими вони зв’язані за зразком.

Птаха (яка?) біла.

17. Прочитай виразно вірш В. Лучука.

Червоні снігурі	Синиці голубі
Стрибають на дворі.	Співають на вербі.
В задумі чорний крук	На зиму омелюх
Присів на білий сук.	Пошив рудий кожух.

- Назви іменники і зв'язані з ними прикметники. Усно став питання.
- Перепиши перше і третє речення. Визнач у них головні члени. Якими членами речення є прикметники?

18. Запиши за зразком.

Один	Багато
(Який?) светр теплий.	(Які?)
(Яка?) шуба нова.	(Які?)
(Яке?) пальто зимове.	(Які?)

19. Чи буває таке, щоб миша обдурила kota? Буває, буває ... Прочитай і зроби висновок, коли таке може бути.

Кіт і миша

Одного разу зловив старий кіт Мурлика для свого малого синка Мручка живу мишу.

– Тримай добре, щоб не втекла! – сказав і пішов до своєї роботи.

Котик тримав мишу сильно і придивлявся до неї цікаво. Миша була вся сіра, лиш хвостик мала чорнявий, і він був весь обмащений салом, бо якраз вертала з комори. Це була стара і досвідчена миша. Вона зараз пізнала, що її тримає **молодий котик**. Для того примружила свої хитрі очі і сказала тихесенько:

– Котику-братику!

– Говори голосніше, бо я не чую! – сказав Мручок грубим голосом, удаючи басок. Він хотів, щоби всі вважали його старим, і думав, що, як буде удавати грубий голос, будуть його всі поважати.

– Коли не можу, – шепотіла миша, – бо ти мене, пане Мручок, так страшно тиснеш: ти такий дужий!

– Еге, правда, що я маю сильну руку, – сказав малий хвалько і підніс трохи лапу, котрою притискав мишу.

– Я ще ніколи не бачила такого страшного і сильного кота, – стала підлещуватись миша. – А які ти маєш страшні очі! Ой! – вона примружила очі, а цілим тілом випрочувалася, щоб видобутися з кігтів кота.

– Любиш ти молоко? – спитала нараз.

– Молоко як молоко, але сметану дуже люблю!

– Ага, ага, сметану! Я знаю таке мудре латинське слово, що як його сказати, відчиняться двері комори самі. Можеш тоді їсти і молоко, і сметану, і ковбасу – все, що хочеш!

– Ну, скажи це слово!

– Пустити, то скажу!

Мручок пустив.

– Фік-мік! – крикнула миша, і тільки її кіт і бачив.

2. *Èdèi 'yèââè÷*

1. Хто зловив мишу?

2. Кому віддав мишу старий кіт?

3. Якою була миша? Дай відповідь словами із казки.

4. А яким був Мручко?

5. Як миша розмовляла з котиком? Чому?

6. Як вона підлещувалась до Мручка? Що з того вийшло?

20.

Прочитай і поміркуй, якими прикметниками можна схарактеризувати мишу і котика із прочитаної казки.

Миша (яка?) ...

Котик (який?) ...

хвалькуватий, стара,
недосвідчений, хитра,
досвідчена, молодий.

• Які із прикметників протилежні за значенням?

21. Порівняй предмети за їх ознаками.

За кольором: вугілля ..., а крейда

За смаком: цукор ..., а перчиця

За величиною: ведмідь ..., а білка

За висотою: дерево ..., а гриб

За шириною: дорога ..., а стежка

- Склади за поданою схемою два речення і запиши їх.

_____ , а _____ .

22. Прочитай. Які слова з вірша “зблукали”?

Струмку говорила ріка:

– Ти вузький, а я

Ти мілкий, а я

Про одне забула ріка,

Що вона почалась із струмка.

глибока
широка

- Назви прикметники, протилежні за значенням. За якими ознаками вони протиставляються?
- Перепиши перші два речення. Прикметники підкресли хвилястою лінією.

23. Відгадай загадку.

Чорна корова всіх людей поборолла,

А білий віл усіх людей підвів.

(í.÷, ä..ü)

- Запиши загадку і відгадку до неї. Назви слова, протилежні за значенням.

24. Прочитай українську народну казку.

Про бабу, внучку та Жучку

Жили собі в одному селі баба, внучка та Жучка. Прийшла весна. Всі на полях та в городах працюють, тільки баба, внучка та Жучка з двору не виходять.

– Ох, ох, недовго вже мені ряст топтати, – охає баба.

– Помру до осені, нащо ж даремно
сіять-садить?

– Ах, ах, яка я вродлива! –
ахає перед дзеркалом онучка.

– До осені заміж вийду, навіщо
мені працювать?

– Гав, гав, загину я без баби і
внучки, нехай хоч перед смертю
відлэжусь, – думає Жучка.

Прийшла осінь. Баба не вмер-
ла, внучка заміж не вийшла,
Жучка не згинула. А комора
порожня. Як їм зиму перезимувати?

– Отак-то! Поки живеш на світі – працюй!

Ряст топтати – жити.

Вродлива – гáрна, красíва.

1. Про кого розповідається у казці?
2. Чому баба, внучка і Жучка не працювали? Як вони міркували?
3. Що ж сталося, коли прийшла осінь?
4. Знайди слова, які передають головну думку казки.

25.

Опрацюй самостійно!

Руки

Тепла і ніжна – в матусі рука.

Дужа й солона вона – в моряка.

У сталевара – міцна, мозолиста.

Легка́, мов крило, – в піаніста-артиста.

В лікаря – чуйна,

Шорстка – в хлібороба...

Тільки ніяка рука – у нероби.

Є. Наа́-оё

- Поясни, чому у людей різні руки.

26. Ще раз повернися до казки “Про бабу, внучку та Жучку”.

- Якою себе вважала внучка? Дай відповідь словами із казки.
- Якими іншими прикметниками можна замінити слово *вродлива*?

27.

Перепиши перші два речення з вірша Л. Савчук “Руки”. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

28.

Прочитай слова. Які з них близькі, а які протилежні за значенням?

Груба, важка ніжна ласкава, легка, чуйна рука

- Які руки у твоєї мами? Розкажи.

29.

Склади і запиши речення про те, які руки у лікаря та у хлібороба.

_____ ~~~~~, ~~~~~ . _____ ~~~~~, ~~~~~ .

30. Прочитай прислів'я. Як ти розумієш їхній зміст?

Лінивого й ноги не носять.

Лінивому завжди ніколи.

- Запиши. Прикметники підкресли. Добери до них слово, близьке за значенням.

31.

Зустрілися якось лисичка і рак... Що сталося потім? Прочитай і дізнаєшся.

Лисичка і Рак

Зустрілася Лисичка з Раком. Стала собі, дивиться на нього, як він помаленьку лізе, а далі давай над ним насміхатися.

– Ну, та й швидкий же ти, нема що мовити! Правдивий неборак! А скажи мені, Раче-небораче, чи то правда, що тебе раз у п'ятницю по дріжджі послали, а ти аж за рік у суботу з дріжджами прийшов та й ті посеред хати розілляв.

– Може, коли й правда була, – каже Рак, – а тепер дуже на брехню подобає.

– Ова! Значить, ти тепер прудкіший зробився?

– Прудкіший чи не прудкіший, а тобі на насмішки не здатний. Коли хочеш знати, який я прудкий, то давай побиймося об заклад, що я швидше від тебе до того кущика добіжу.

– Що? Що? Що? – дивувалася Лисичка. – Ти хотів би зі мною об заклад бігати?

– Не тільки побіжу, а ще й тобі один скок випередки дам і швидше тебе при меті буду, – мовить Рак.

Побилися об заклад. Стала Лисичка на один скок поперед Рака, а Рак учепився їй кліщами за хвіст. Рушила Лисичка, біжить щодуху, аж курява здіймається. Добігла до мети та й кличе:

– А де ти, Раче?

Нічого не чути.

– Ну, Раче, де ти там? – ще раз кличе Лисичка та й обернулася хвостом до мети.

Отоді Рак пустився від хвоста та й каже:

– Та осьде я! Давно вже жду на тебе, аж трохи поза мету забіг...

2. *Òđàí êî*

1. Про що ця казка?
2. Як Лисичка насміхалася над Раком?
3. Як неборак перехитрив Лисицю?
4. Чому нас навчає ця казка?

32. Прочитай і відгадай загадку.

Має клешні й довгі вуса.
Я і сам його боюся.
Він щипає, мов гусак,
І зовуть щипаку

- Які у рака клешні й вуса?

33. Прочитай уривок із казки В. Біанкі "Хвости".

Прилетіла муха до рака.

– Віддай мені твого хвоста, раче!

– Не можу віддати, відповідає рак. – Ніжки у мене слабкі, тоненькі, – я ними гребти не можу. А хвіст у мене широкий, сильний. Я ним як лясну по воді, мене так і підкине. Лясь, лясь – і пливу, куди мені треба. Хвіст у мене замість весла.

- Чому рак не може гребти лапками?
- Що йому служить замість весла? Чому?

34. Розглянь уважно малюнок (стор. 139). Пригадай, що ти дізнався про рака із казок та загадки. За поданим планом склади опис тваринки.

1). Де живе рак?

4). Який хвіст?

2). Які в нього
вуса й клешні?

5). А які очі?

3). Які лапки?

6). Чим покрите
тільце тваринки?

- Який текст у тебе вийшов – розповідь чи опис? Добери до нього заголовок.

35. Запиши складений текст.

36. Прочитай казку.

Вовк та козенята

Була собі коза. У неї було семеро козенят. Зробила вона собі хатинку в лісі. Кожного дня ходила коза в ліс за їжею. Сама піде, а діткам накаже замкнути хатинку і нікому дверей не відчиняти. Повернеться коза, постукає ріжками в двері й заспіває:

– Ой ви, діточки, козеняточка!

Відімкніться, відчиніться!

Ваша мати прийшла, молока принесла.

Козенята почують матір і відімкнуть двері. Мати їх погодує і знову піде в ліс, а козенята міцно-преміцно замкнуть двері і чекають матір.

Вовк підслухав, як коза співає. Тільки коза пішла в ліс, а вовк підбіг до хатинки і заявив грубим голосом:

– Ой ви, дітки, козенятка!

Відімкніться, відчиніться!

Ваша мати прийшла, молока принесла.

А козенята відповідають:

– Чуємо, чуємо, – та не материн це голосок. Наша матінка співає тонесеньким голоском та й приказує не так.

Не відчинили козенята вовкові. Постояв він, постукав і пішов.

Повернулася коза додому і похвалила діток за те, що вовкові дверей не відчинили.

- Прочитай правильно слова: *накаже, заявив, приказує*. Як ти розумієш їх значення?

1. Де жила коза з козенятами?
2. Чому коза залишала діток самих? Що вона їм наказувала?
3. Чи відчинили козенята вовкові двері? Чому?
4. За що коза похвалила козенят?
5. Назви дійових осіб казки. Хто тобі сподобався, а хто ні? Чому?

37.

Прочитай слова. Які з них допоможуть тобі схарактеризувати вовка, а які – козу?

Добра, голодний, злий, чуйна, гарна господиня, сірий.

- Які голоси мали вовк та коза у казці? Склади і запиши речення за схемою:

_____ ~~~~~, а _____ ~~~~~ .

38.

Прочитай текст.

Корисний чи шкідливий звір вовк? Вовк, який нападає на овець або на інших домашніх тварин,

завдає людям шкоди. Проте цей же вовк у лісі полює на слабких, хворих тварин. Знищуючи їх, вовк приносить користь лісу та його мешканцям.

²ç èàèáí ààðÿ

- Запиши перше речення. Чому в кінці речення стоїть знак питання?
- Підкресли прикметники (~~~~). Які вони за значенням (близькі чи протилежні)?
- Чи можна дати якусь одну відповідь на поставлене питання? Чому?

39. Склади і запиши загадку.

..., як куля, ..., як трава, || солодкий, круглий,
..., як кров, ..., як мед. || червоний, зелений.

- За якими ознаками ти здогадався, що йдеться про кавун?
- Поясни написання слів *зелений* і *червоний*.
- Назви слова, які не можна переносити з рядка в рядок.

40. Прочитай. Дай відповіді на питання. Що це?

Ясне, блакитне, безхмарне || вітер
Яскраве, тепле, ласкаве || небо
Сильний, холодний, різкий || сонце

- Запиши доповнені речення.
- До яких слів близькі за значенням прикметники *дужий, рвучкий, крижаний*?

§ 15. Прийменник

1. Підготуйся до читання казки в особах.

Лисичка і журавель

Лисичка з Журавлем у велику приязнь зайшли, навіть десь покумалися. От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості.

– Приходи, кумцю! Приходи, любочку! Чим хата багата, тим і погощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тонесенько по тарілці й поставила **перед** кумом.

– Живися, кумочку, не погордуй! Сама варила.

Журавель стук-стук дзьобом, – нічого не спіймав. А лисичка тим часом лиже та й лиже кашу: аж поки сама всієї не з'їла. А коли кашки не стало, вона й мовить:

– Вибачай, кумочку, більше не маю Вас чим пригостити.

– Спасибі й за те, – пісним голосом промовив Журавель. – А ти б, кумонько, до мене завтра в гості прийшла!

– Добре, кумочку, прийду, чому не прийти, – мовить Лисичка.

На другий день приходить Лисичка, а Журавель наварив м'яса, бурячків, квасольки, картопельки, покрав усе те **на** дрібні шматочки, зложив у високе горнятко з вузькою шийкою та й поставив **на** столі **перед** Лисичкою.

– Живися, кумонько! Не погордуй, любя моя, – припрошує Журавель.

Нюхає Лисичка – добра страва! Встромляє голову до горнятка, не йде голова! Пробує лапкою, годі витягнути.

Крутиться Лисичка, заскакує відси й відти довкола горнятка, – нічого не порадить. А Журавель не дармує. Дзьоб-дзьоб у горнятко, та й їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не виїв.

– Вибачайте, кумонько, – мовить, випорожнивши горнятко, – чим хата багата, тим і рада, а більше на сей раз нічого не розстарався.

Розсердилася Лисичка, навіть не подякувала за гостину. Вона, бачите, думала, що **на** цілий тиждень наїсться, а тут прийшлося додому йти, облизня спіймавши.

Відтоді й зареклася Лисичка з Журавлями приязнь водити.

2. *Ōđàí êî*

Зайшли у приязнь – стали приятелями.

Живіся – пригощайся.

Гостіти – тут: пригощати.

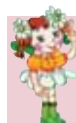
Спійма́ти облизня – зазнати невдачі.

1. Як ти розумієш зміст висловів: *промовив пісним голосом; покраяв на дрібні шматочки; зареклася приязнь водити.*
2. Як пригощала Журавля Лисичка?
3. Чим їй “віддячив” Журавель?
4. Чому нас вчить ця казка?

2.

Повернися до казки “Лисичка і Журавель”. Спробуй прочитати її, опустивши виділені слова. Чи не порушився в реченні зв’язок між словами?

Слова **у, до, в, з, на, по, над, від, із, під, біля, при, через** – прийменники.

3.

Перепиши перші два речення казки. Прийменники підкресли.

Поспостерігай і зроби висновок, як пишуться прийменники з іншими словами.

Прийменники пишуться окремо від інших слів.

4. Прочитай. Подумай, які прийменники “заблудилися”.

Поклала баба колобок ... вікно. А він
... вікна – ... призьбу, ... призьби – ...
землю. Побіг ... дорозі ... лісу.

З, на,
до, на,
на, по.

- Пригадав, із якої казки ці речення?
- Запиши їх, вставляючи замість крапок потрібні прийменники.

5. Прочитай вірш Б. Чепурка.

Скаче дощик по долині – Із сонечком подружився ...
Зупинився на ст...жині. У в...селку перелився.

- Перепиши, вставляючи пропущені літери. Прийменники підкресли.
- Назви дієслова. Дію якого предмета вони означають?

6. Прочитай українську народну казку.

Хліб і золото

Якось покотилася до во-
ріт одного пана паляниця:

- Прийміть мене до себе! Усе будете ситі!..
- У нас і калачів досить! – каже пан.

Хлібина покотилася далі. Докотилася вона на край села, до хати бідняка. Надворі бавилися діти. Побачили її, вхопили в обійми і радо занесли до хижі. Тут же діти почали краяти ножем та їсти. З’їли майже всю, залишився тільки окраєць. А з окрайця виросла нова хлібина. І так у хаті бідного був хліб, і не було більше голоду.

Одного разу з високої гори відірвалося золото. Покотилося золото й зупинилося перед хатою бідняка. Стукає у двері й просить, щоб його прийняли. Вийшов бідняк, подивився й каже:

– У нас тепер є що їсти, нам тебе не треба...

Покотилося золото далі й зупинилося перед па-
лацом. З того часу не стало в пана хліба. Як не шко-
дував, а взяв кусень золота і поніс до бідняка, щоб
поміняти на хліб.

Бідняк не взяв золота, але відрізав половину
хлібини панові, половину залишив собі. З крайця
у бідняка виросла нова хлібина. З крайця у пана
хлібина не виросла...

Добить – достатньо.

Хіжа – дуже бідна, убога хатина.

1. Чому в убогого чоловіка хлібина знову виросла, а в багача – ні?
2. То ж що для людини важливіше – хліб чи золото? Чому ти так гадаєш?

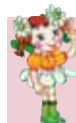

7.

Випиши із казки “Хліб і золото” п’ять прийменників разом зі
словами, з якими вони зв’язані.

Для чого слугують прийменники в реченні?

Прийменники слугують для зв’язку слів у ре-
ченні.

8.

Поспостерігай, як прийменники зв’язують між собою слова.

Ми з мамою, приїхали **до** бабусі, хліб **на** скрині,
пекла **в** печі, з’їли **до** крихти.

- За опорними словами склади невеликий текст. Придумай до нього заголовок.

9.

Кожну пару слів зв’яжи за допомогою прийменників. Запиши.

Комбайн, поле; лід, річка; кладка, струмок;
підійшли, берег; сховався, дерево; книга, малюнки.

- Склади два речення (усно).

10. Прочитай. Які прийменники треба вставити замість крапок?

Зерно сіється ... полі.

Кропить дощ його доволі.

... снігами ... борозні

тепло зернятку ... сні.

ві

у

в

під

- Перепиши, вставляючи потрібні прийменники.
- У першому реченні визнач головні та другорядні члени речення.

11. Прочитай.

Цікава казочка

(Ааџеіі і а÷і а)

– Був собі дід Нетяжка,
була у нього

синя сермяжка,

на голові – шапочка,

на спині – латочка, –

чи хороша моя казочка?

– Хороша,

– відказує слухач.

– І ти кажеш “хороша”.

І я кажу “хороша”.

Був собі дід Нетяжка,

була у нього

синя сермяжка,

на голові – шапочка,

на спині – латочка, –

чи хороша моя казочка?

– Погана!

– І ти кажеш “погана”,

І я кажу “погана”.

Був собі дід Нетяжка,
була у нього

синя сермяжка,

на його лобі – шапочка,

на спині – латочка, –

чи хороша моя казочка?

– Відчепись!

– І ти кажеш “відчепись”,

І я кажу “відчепись”.

Був собі дід Нетяжка,

була у нього

синя сермяжка,

на його лобі – шапочка,

на спині – латочка, –

чи хороша моя казочка? –

“Слухаюча голова”

мовчить.

– І ти мовчиш, і я мовчу...

І . І ÷³ëèà

Сермяжка – верхній одяг із грубого домотканого полотна.

1. Чи сподобалася тобі "Цікава казочка"?
2. Чому вона "безконечна"?
3. Які з прочитаних казок тобі найбільше сподобалися?
4. Які ще казки ти знаєш? Розкажи.

12.

Назви прийменники, які допоможуть тобі відповісти на запитання за змістом "Цікавої казочки".

У кого була синя сермяжка?
Де в нього була шапочка?
А де латочка?

13.

Прочитай вірш Т. Шевченка.

Вітер (з) гаєм розмовляє, пливе човен (по) Дунаю
шепче (з) осокою; один (за) водою.

- Спиши, розкриваючи дужки.
- Які слова з'єднують прийменники?
- Поділи для переносу слово *осокою*. Скільки у цьому слові букв, а скільки звуків?

14.

Прочитай. Змінюй слова в дужках так, як того вимагають прийменники.

Коло (вікно) літала синичка.
Вона перепурхувала з (гілка) на (гілка).
Потім сіла на (рама) кватирки і вмить опинилася
в (кімната).
Ми спостерігали за (пташка).

- Що сталося далі? Придумай свою кінцівку.
- Запиши текст, розкриваючи дужки.

15.

Із розсипаних слів склади речення, додаючи потрібні прийменники.

Небі, хмарки, синьому, пропливають, легенькі.
Будинку, бурульки, даху, звисають.
Бурульками, небезпечно, ходити.

ОТАКА У НАС СІМ'Я!

Споріднені слова

§ 16. Споріднені (спільнокореневі) слова. Корінь слова

1.

Прочитай виразно вірш Л. Компанієць “Зимовий вечір”.

Зимовий вечір

Вечірній час...

Метелиця мете.

Вітрисько дме в шибки
та у причілок...

Татусь читає,
мама щось плете, –
зима для хлібороба –
відпочинок.

Під завірюхи

нескінченний спів

вмикаєм телевизор –
я і тато, –

і на екрані
“Танець лебедів”
танцюють молоденькі
лебедята.

4. Поспостерігай за групами слів.

**Змінені слова <--- Заслухався ---> Споріднені слова
(тато)**

Що зробила? **заслухалася**
(мама)
Що зробило? **заслухалося**
(маля)
Що зробили? **заслухалися**
(ми)
Що зроблю? **заслухаюся** (я)

Що? **слух**
Який? **слухняний**
Що? **слухавка**
Що робити? **слухати**
Що зробив? **послухав**

- Споріднені слова запиши. Познач у них спільну частину.
- З будь-якими двома словами (на вибір) склади речення.

Будь уважним! Розрізняй споріднені і змінені слова.

5. Прочитай групи слів. Які з них змінені, а які споріднені? Усно став питання.

Маленька (дівчинка)
маленької (дівчинки)
маленькій (дівчинці)
з маленькою (дівчинкою)

Малий
малесенька
мало
помалу

- Запиши споріднені слова. Познач у них спільну частину.
- Назви всі звуки у слові *малесенька*. Якими літерами вони позначаються?

6. Прочитай і поміркуй.

Родовідне дерево

Одного хлопчика запитали, як звуть його бабусю.
А він і не знав.

– А як же ти дідуся кличеш?

– Діду, дайте меду.

Смішно та й не дуже. Більше сумно, що є такі хлопчики. Може, вони позабували, як і тата й маму звать.

– Е-е-е, – каже дід Петро. – Хто не має коріння, той як перекотиполе. Куди вітер подме, туди й котиться.

А гарні дітки знають свій рід: і батьків, і дідів, і прадідів, і прапрадідів знають. Вони мають такий альбом, де вміщують знімки своїх родичів і добре слово про них. І складають **родовідне дерево**. Воно коренисте, гіллясте, а що гілка, то й член красного роду. Чим глибше коріння в такого дерева, тим міцніше воно стоїть на землі. А яке коріння у твого дерева?

А. xāđāāī ē÷āī ēī

1. Чого не знав хлопчик?
2. Що йому на те сказав дід Петро? Як ти розумієш його слова?
3. Що таке родовідне дерево?
4. Розпитай у дорослих і розкажи про коріння твого родовідного дерева.

7. Опрацюй самостійно!

Сім (Ė³÷èèèà)

Мама, тато, дід, бабуся –
Всіх назву, не помилюся.

Старший братик

і сестричка –

В нас сімейка невеличка.

Не спиняйте, бо зіб'юся:

Мама, тато, дід, бабуся...

Старший брат, сестра і я –

Отака у нас сім'я.
Нам лічилочку на “сім”
Повторити треба всім.

А. А́деї йеї

- А яка у тебе сім'я? Розкажи, скільки членів у твоїй родині. Як їх звати? Якого вони віку?
- Вивчи лічилку напам'ять.

8. Які слова-родичі ти знайшов у тексті “Родовідне дерево”?

9. Відшукай зайве слово. Доведи, що не помиляєшся.

Ліс, лісок, лісочок, лісник, ліз, пролісок, узлісся.
Дзвін, дзвінок, дзвіночок, дзвінкий, дзвенить,
дзвякнути.

10. Поміркуй, як назвати одним словом.

Маленьку краплю.

Хлопчика, який учится.

Того, хто лікує.

Дуже маленьку краплю.

Того, хто навчає дітей.

Те, чим лікують.

- Запиши за зразком.

Зразок. Пір'їна, пір'їнка, пір'їночка.

11. Прочитай. Усно став питання до кожного слова.

Дерево, косити, футболіст, росяний, дерев'яний,
роса, футболити, косар, росинка, деревина,
футбол, коса, задерев'яніти, футболка, росити, коса-
рик.

- Випиши споріднені слова групами. Кожну нову групу починай писати з нового рядка.
- З двома будь-якими словами склади речення.

12.

Який “чужинець” проник у родину слів: *лічилка, лічити, лікувати, лічба, незліченні*?

- Запиши споріднені слова. Познач у них спільну частину.
- Які ще спільнокореневі слова “заховалися” в лічилці “Сім”. Назви їх.

13.

Прочитай виразно вірші.

Все починається з мами

Можна у світі чимало зробити:
перетворити зиму на літо,
можна моря й океани здолати,
гору найвищу штурмом узяти,
можна пройти крізь пустелі та хащі...
Тільки без мами не можна нізащо,
бо найдорожче стоїть за словами:
В світі усе починається з мами!..

А. Єтїпòàöüèèé

Здолати – підкорити.

Хащі – густі зарослі дерев, кущів.

- Як ти розумієш слова “В світі усе починається з мами!”?

В тебе, травичко, також є мати

В тебе, травичко, також є мати?
Є кому слово любові сказати.
Тож як почнеш навесні зеленіти,
Шли своїй мамі зелені привіти.
Квітко, у тебе також є мати?
Є кому слово любові сказати.
Тож як почнеш у саду майоріти,
Шли своїй мамі червоні привіти.
Зіронько, в тебе також є мати?
Є кому слово любові сказати.

Тож як на небі почнеш ти горіти,
Шли своїй мамі вогнисті привіти.

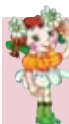
Ї. А³⁰дб

- До кого звертається поет? Що він їм радить?

 14. Прочитай уривок із вірша О. Пархоменка.

Вечір. А хлопець рибалить,
рибка блищить, як срібло.
Бо хлопчик – рибалка завзятий.

- Випиши спільнокореневі слова. Познач у них спільну частину.

Спільна частина споріднених слів називається коренем: *ттеа, ттеїіаеє, øедіеіттеєє.*

15. У поданих словах визнач спільну частину – корінь.

Зелень, зеленуватий, зеленка.

- Добери до них з вірша Григоре Вієру споріднені слова і запиши їх.
- На які питання відповідає кожне слово? Що воно означає?

16. **Попрацюємо колективно!** Прочитайте віршик О. Орача.

– Ма-а! – кличе малятко.

– Ме-е! – кличе телятко.

Мамами мами усі називаються,
миттю вони до дітей озиваються.

- У виділених словах визначте корінь.

Міркуймо разом! Щоб визначити в слові корінь, треба дібрати до нього споріднені слова. “Родичами” слова малятко є маля, малий, маленький. Спільна частина в усіх цих словах – мал. Це і є корінь слова малятко.

17.

До поданих дієслів добери спільнокореневі іменники та прикметники і запиши їх на місці крапок. Познач корінь.

Зразок. Дружити, дружба, дружній.

Працювати, ..., Миритись, ...,

Вірити, ...,

18.

Прочитай оповідання. Подумай, чому воно так називається.

Якщо ти сильний і мужній...

Одного вихідного дня ми пішли в ліс усією сім'єю: батько, мати, п'ятикласник Толя і чотирирічний Сашко.

Батьки показали дітям чудову галявіну, на якій цвіли конвалії. Поряд ріс кущ шипшини. На ньому зацвіла перша квітка – рожева, запашна.

Раптом насунули хмари, заgrimів грім. Дощ полив, як з відра.

Тато віддав свій плащ мамі, і дощ їй був не страшний.

Мама віддала свій плащ Толі, і йому дощ був не страшний.

Толя віддав свій плащ Сашкові, і дощ йому був не страшний. Сашко спитав:

– Мамо, чому це так: тобі віддав свій плащ тато, Толі віддала плащ ти, а мене накрити своїм плащем Толя?

– Кожний повинен захищати того, хто слабкіший, – відповіла мама.

– А я чому нікого не захищаю?

– спитав Сашко. – Значить я найслабкіший?

– Якщо ти нікого не захищаєш, ти справді і *àññààé³øèé, – óñì³óì óèàññì* мама.

– Але я не хочу бути найслабкішим! – рішуче сказав Сашко.

Він підійшов до куща шипшини, відгорнув полу плаща й накрив рожеву квітку, яка була зовсім беззахисна.

– Тепер я сильний, мамо?

– Так, тепер ти сильний і мужній, – відповіла мама.

Çà Â. Ñóõî ì èèí ñüèèì

1. Назви дійових осіб оповідання.
2. Що трапилось на прогулянці?
3. Як вчинили старші члени родини?
4. Про що запитав Толя маму? Яку відповідь вона йому дала?
5. Яким хотів бути Сашко? Що він для цього зробив?
6. Що, на твою думку, означає бути “сильним і мужнім”? А яким хочеш бути ти?

19. Опрацюй самостійно!

Все не так

Сьогодні все навкруг –	У чому ж річ?
не так...	Скажу вам прямо:
Чомусь задача –	Образилась на мене
непроста,	мама...
чомусь цукерка –	Піду
несолодка,	пробачення попрошу –
проміння сонячне –	хай знову стане
холодне...	все хорошим!

Â. Êîñðàõüèèèè

1. Чому “все не так” у героя вірша?
2. Вивчи вірш напам’ять.

20.

Випиши виділені слова із оповідання В. Сухомлинського. Добери до них споріднені і познач у них корінь.

21. Заміни виділені іменники спорідненими прикметниками і запиши за зразком.

Зразок. Будинок із цегли-цегляний будинок, ...

Варення з малини, стрічка з *оїаеб*, каша з *ад̇÷:еє*, кисіль з *ае̇оаї ь*.

22. До поданих слів добери споріднені. Познач у них корінь.

Співи – співак, син – ...ок, квіти – ...ник, море – ...як, кобза – ...ар, гніздо – ...ечко, трава – ...ичка, хата – ...инка, виховувати – ...тель.

- З двома-трьома словами (за вибором) склади речення.

23. До поданих прикметників добери спільнокореневі іменники.

Вечірній – ...	Журавлиний – ...
Дубовий – ...	Весняний – ...
Прохолодний – ...	Цукровий – ...

- “Родичі” яких слів “заховалися” у вірші Анатолія Костецького “Все не так”?

24. Прочитай оповідання і подумай, чому воно отримало таку назву.

Той ще не музика, хто в дудку дме

Ішов Дениско з дідусем повз крамницю. А там у вітрині стільки іграшок, що просто очі розбігаються!
– Дідуню, – став благати Дениско. – Купи мені дудочку. Я про неї все життя мрію.

Денисків дідусь – добра душа, внукові не відмовить. От і купив.

Та невдовзі від тої дудочки нікому в хаті спокою не стало.

Дениско ні на мить не випускав її з рук. Від світання до смерку він видобував з дудочки такі оглушливо

могутні, такі розкотисті звуки, що здавалося, то без упину грякає молодий, повний сили весняний грім.

Качки й кури ходили у дворі якісь знервовані. Пес Кудлай боявся вилізти з буди. А кіт Муркаш – той і зовсім з обійстя втік.

Коли бабуні урвався терпець, вона заткнула пальцями вуха, глянула з докором на дідуся й вигукнула:

– Ну, старий, і купив же ти дуду на свою біду!

– Ваші грають – наші плачуть, – винувато усміхнувся дідусь.

– Гарно грає, але танцювати неохота, – зітхнула мама.

– А звісно, – буркнув тато. – Бо той ще не музика, хто в дудку дме.

Дениско сторопів:

– Та я ж вам!.. Для вас старався. Щоб веселіше було...

Усі мовчали. Мар'янка церемонно вклонилася Денискові й сказала:

– Красенько дякуєм. Але не за те, що грали, а за те, що перестали.

А. Аїдеїї дббб

Обійстя – садиба, двір.

Сторопів – розгубився, збентежився від несподіванки.

- Як ти розумієш зміст слів і висловів: *очі розбігаються, став благи, все життя мрію, від світання до смерку, урвався терпець, церемонно?*

1. Що подарував дідусь онукові?
2. Чому від дудочки нікому в хаті спокою не стало?
3. Як відреагували на це домашні тварини?
4. А що сказали старші члени родини?
5. Знайди в тексті прислів'я. Як ти розумієш їхній зміст?

25. **Опрацюй самостійно!**

Любий, добрий наш дідусю

Любий, добрий наш
 дідусю,
 Ми, твої внучата,
 Прибігаємо до тебе
Ї аїòу побажати.
 Хоч твій волос сивиною
 Густо посріблився,
 Ти для нас,
 дітей маленьких,
 Другом залишився.
 Ти нас батькові й матусі
 Помагаєш вчити,
 Як зробитись чесним,
 добрим,

Як по *і ðàâá³* жити.
 Ми твої слова розважні
 Пам'ятати будем
 І в життя твою науку
 Понесемо всюди.
 Хай тебе в своїй опіці
 бог не опускає,
 Хай тобі тривке *çâîðîâ'у*
Й ñèëó посилає.
 А до того, наш дідусю,
 Хай ще на додаток
Âîðä³ñòü дасть тобі й утіху
 З нас, твоїх внучаток.
 Д. *Çàâââîâè÷*

1. Що тебе приємно вразило в цьому вірші?
2. З чого видно, що онуки люблять і поважають свого дідуса?
3. Розкажи про свого дідуса.

26. Знайди в оповіданні А. Григорука "родичів" слова дудка. Випиши їх і познач корінь.

- Порівняй звуковий склад слів дудка і дуда.

27. До слів *розбігаються, відмовить, вилізти* добери і запиши споріднені. Познач корінь.

28. Запиши прислів'я, яке промовив дідусь. Підкресли в ньому дієслова. Добери до них споріднені іменники.

29. Прочитай уривок із вірша М. Підгірянки "Мій дідусь".

Мій <i>ä³äóñï ñòàðäîí üèèé,</i>	І мене малого,
Як голуб <i>ñèââîî üèèé,</i>	Онучка свого,
По <i>ñäâî ÷èó</i> ходить	За рученьку водить.

- До виділених слів добери споріднені. Познач у них спільну частину.
- Як вимовляємо – дзвінко чи глухо – звуки [д] і [б] у словах *дід, сад, голуб?*

30. Знайди „зайве” словечко.

Водить, заводить, приводить, хоровод, вода, водій.

31. Випиши з вірша Р. Завадовича виділені слова. Постав до них питання. Добери і запиши через риску споріднені слова, які б відповідали на питання *який?*

Зразок. (Що?) Щастя – (який?) щасливий.

- Склади звукову модель слова *щастя*.

32. Прочитай оповідання.

Сім'я у нас одна

Левко завжди допомагав мамі. Він і посуд мив після обіду, і в кімнаті прибирав. Але якось Левко залінився. І день, і другий не допомагає мамі.

Тут і неділя підійшла. Батько каже за обідом:

– Погано наша сім'я працювала. Не підемо нікуди сьогодні.

От тільки шкода маму. Увесь тиждень у полі та вдома працювала. І сестричку Таню шкода. Хороші оцінки принесла. Та й я теж увесь тиждень працював на фабриці.

Левко почервонів увесь, говорить:

– Ну й ідіть самі! А я з кицькою залишусь.

– Та ні вже, куди ми підемо, – відповідає батько. – Адже сім'я у нас одна. Всі один за одного відповідаємо.

Çà Ā. Î ñ^{oo}âîŗ

1. Як батько оцінив роботу мами і доньки?
2. Чому ж він зробив висновок, що сім'я працювала погано?
3. Яка головна думка цього твору?

33. Прочитай виразно вірш Л. Компанієць "Працьовита в нас сім'я".

...Сів мій тато до стола, Працьовита в нас сім'я,
Я вечерю подала, Отака росту і я.
Засміявсь татусь до мене: Недаремно каже мама:
– Ах, хазяєчка мала! – Помічниця ж ти моя!

1. Як назвав дівчинку тато? А як мама? Які ці слова за значенням?
2. Розкажи, як ти допомагаєш своїм татові й матусі.

34. Запиши речення, в яких висловлена головна думка оповідання "Сім'я у нас одна". Підкресли прийменники. До слова *відпо-відаємо* добери споріднені (усно).

35. Відшукай до слів *праця, сміх* спільнокореневі слова у вірші Л. Компанієць. Поміркуй, від якого слова утворилося слово *вечеря*.

36. До дієслів *залінився* та *працювала* добери споріднені іменники й прикметники.

Зразок. Захворів – хвороба – хворий.

37. Прочитай текст.

По суботах ми всією сім'єю *і дєаєдà'і і* в квартирі. Мама із старшою сестрою перуть білизну, готують обід. Ми з татком витрушуємо доріжки, *÷ єñòèì і* пилюсо́сом килим, міняємо воду в акваріумі.

Коли прибирання завершено, накриваємо разом на стіл, п'ємо чай, розмовляємо. Всюди чисто і затишно. А ми хоч і втомлені, але задоволені.

- А що ти робиш у суботу? Як ваша сім'я проводить вихідні дні?
- Спиши перший абзац. До виділених слів добери споріднені із другого абзацу. Запиши їх парами.

38. Склади і запиши два-три речення про те, як ти допомагаєш батькам по господарству.

ДО МОГО ВІКНА ПІДІЙШЛА ВЕСНА

Звуки і букви. Склад. Наголос

§ 17. Голосні і приголосні звуки. Наголошені і ненаголошені голосні

1.

Чи доводилося тобі коли-небудь розмовляти зі Сніговою Бабою? Ні? А от Хлівчику пощастило. І тепер він знає, чому і куди вона втекла. А ти хочеш дізнатися?

Чому Снігова Баба втекла

Шаленіє хуртовина: У-у-у! У-у-у!

Вітер кидає пригорщі снігу до вікон: ш-шись! Ш-шелесь!

– Рип-рип, угомонися, Вітре, чого носишся? Давай порозмовляємо...

– У-у-у! У-у-у!

Не слухає *Ā³òáđ*. Крутнувся в тісному дворі раз, крутнувся вдруге та й помчав у поле.

Глянув Хлівець ліворуч – ні з ким поговорити. Повів очима праворуч – стоїть самотня Снігова Баба. Петрик і Гриць відбили їй руку по лікоть, одне око забули намалювати. А вона мовчить та ще й усміхається.

Отак думаючи про Снігову Бабу і жалкуючи, що нема з ким погомоніти, Хлівець заснув.

А коли прокинувся, здивувався! “Потепліло!.. Як хороше!..” До двору зазирнуло сонце! Хлівець солодко позіхнув і раптом помітив, що Снігова Баба плаче.

– Чого ви, бабусю?

– Від радості плачу, Хлівчику.

– А яка ж у вас радість?

– Була у мене дурненька посмішка аж до вух. Надокучила вона, бо частіше не хотілося усміхатися...

– А чого ще вчора усміхалися?..

– Лютий холод ту посмішку й *āīēīñ* мій скував. Лиш тепер, коли тепло прийшло, мовби удруге на світ народилася. Ось-ось розтану, обернуся струмком і втечу з двору.

– Куди?

– На волю! На луку, в поле чи в *ě³ñ*. До зайців, білочок... Обридло мені у дворі посміховиськом бути.

Отак сказала Снігова Баба, обернулася струмком і побігла до лісу.

– І що в тому лісі цікавого? – здивувався Хлівець.

Ā. Ñòđòòèí ñüèèé

Шаленіє – злитися, сердиться.

Погомоніти – тихенько поговорити.

Скува́в – заморозив.

1. Як ти думаєш, чому Вітер так шаленів?
2. Кого побачив у дворі Хлівець? Якою була Снігова Баба?
3. Що помітив Хлівець вранці? Яка розмова відбулася між ним і Сніговою Бабою?
4. То ж чому Баба з таким нетерпінням чекала весну?
5. Чого не зрозумів Хлівець?

2.

Попрацюймо колективно! Перечитайте перші два речення тексту. З чого вони складаються?

- А з чого складаються слова?
- Вимовте голосні звуки у виділених словах. Як при цьому повітря проходить через рот: вільно чи натрапляє на перешкоди?
- А тепер вимовте приголосні звуки. Чи натрапляє повітря на перешкоди?
- Вимовте один за одним звуки [б], [п], [в], [м], [ф]. Що не пропускає повітря?
- Вимовте звуки [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [р]. Яка перешкода не пропускає повітря?

3.

Випиши з тексту на стор. 164 виділені курсивом слова. Заміни в них один звук так, щоб вийшло інше слово з новим значенням. Запиши, підкресли букви, що позначають різні звуки.

Зразок. Кува́в-кива́в-кида́в.

Зроби висновок, які бувають звуки. Для чого вони нам слугують? Чим відрізняються від букв?

Звуки ми чуємо і вимовляємо. Вони бувають *аїєїїї*³ і *і дєаїєїїї*³. Із звуків творяться слова.

За допомогою букв ми позначаємо звуки на письмі. Букви ми читаємо і пишемо.

4.

Пригадай український алфавіт (при потребі повернися до стор. 8). Скільки літер в українському алфавіті? За допомогою яких із них ми позначаємо голосні звуки?

В українській мові шість голосних звуків: [а], [е], [і], [и], [о], [у]. На письмі вони позначаються десятьма буквами: *à, á, ³, è, î, ó, ù, ρ, °, ÿ*.

5.

Склади і запиши три речення про Снігову Бабу. У словах першого речення підкресли червоним олівцем букви, які позначають голосні звуки.

6.

Прочитай виразно вірш П. Воронька та оповідання А. Назаренко.

Дід Мороз і Весна

Дуже хвастив Дід Мороз: “Я страшніший бур і гроз. Вже кого полоскочу – Не до сміху, до плачу. Я нікого не боюсь, Всім дошкулити берусь”.	Дід у ліс як дремене І кричить з кущів: “Ой, Весно! Зовсім це уже нечесно! Ти мені, красуне мила, Сиву бороду спалила!”
Тут з’явилася Весна, Уклонилася вона і сказала: “А мене?..”	А красуня, знай, сміється: “Хай Мороз не задається!”

1. Як задавався Дід Мороз?
2. Що з ним сталося з приходом Весни?

Який це місяць?

Востаннє сердиться зима. Жбурляє, крутить снігом. Уночі підморожує, а вдень відпускає.

Теплий вітер помагає сонцю. Тануть сніги, біжать гомінливі струмки. Видзвонюють краплинами бурюльки.

До своїх гніздівель повертаються граки. Прилетіли польові жайворонки, шпаки.

В синяву неба глянули проліски. Стрепенулася береза: “Як хороше!” Вся кора берези вже прогрілася. Кожна гілочка соком наливається. Сонечко зимовий сон геть прогнало. Цей місяць люди назвали її ім’ям. А як?

1. Які зміни відбулися в природі з приходом весни?
2. Як називається перший весняний місяць? Чому він отримав таку назву?
3. А як називаються інші весняні місяці? Чому?

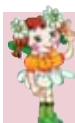

7. Прочитай уривок із вірша Ф. Петрова.

Січень січе,	Квітень квітує.
Лютий лютує,	Травень під ноги
Березень плаче,	Стеле травицю...

Випиши парами споріднені слова. Поділи їх на склади. Пригадай, як правильно визначити, скільки складів у слові?

У слові стільки складів, скільки голосних звуків.

- Побудуй звукову модель слова *помагає*.
- Знайди спільні звуки у словах *помагає* і *теплий*. Якими літерами вони позначаються?

8. Прочитай пари слів. Поділи їх на склади.

Земля – ялина, люблю – чую, синє – вітає, ряст – бур’ян, їжак – з’їв.

Коли букви *я*, *ю*, *є* позначають один звук і м’якість попереднього приголосного, а коли два?

- Скільки звуків позначає буква *ї*?

Букви *й, р, ь* позначають два звуки [йа], [йу], [йе] на початку слова і складу та після апострофа.

У середині складу букви *й, р, ь* позначають один звук [а], [у], [е] та м'якість попереднього приголосного звука.

Буква *ї* завжди позначає два звуки: [йі].

9. У другому абзаці тексту "Який це місяць?" відшукай слова з літерами *я, ю, є, ї*. Вимов їх по складах.

- Запиши тільки одно-, дво- і трискладові слова. Які звуки позначають в них букви *я, ю, є, ї*?
- Які з цих слів не можна переносити?

10. До поданих частин слів додай склади, щоб утворилися слова.

Вер... , **схили...ся**, пух...сті, коти... .

- У виділеному слові назви всі голосні і приголосні звуки.
- З утвореними словами склади два речення.

11. Перепиши перші три речення тексту "Який це місяць?". Червоним олівцем підкресли букви, що позначають голосні звуки.

- У першому реченні підкресли підмет і присудок.

12. Прочитай виразно вірш.

Весна і мама

Березень. Подув ласкавий вітер.

Засиніли оченята квітів.

Котики муркочуть на вербичці,

І не спиться під снігами річці.

І ведмедик вже не хоче спати

Там, під снігом, у ведмежій хаті.

Він штовхає маму волохату:

– Вже весна, мамуню. Можна встати?

І малому проліску не спиться.

Поспішає пролісок родиться:

– Ой, матусю, кучугура тане.

Вже весна. Хутчіше проростаймо!

І листочку в брунечці обридло,

З бруньки ж нічогісінько не видно.

Він товчеться в бруньці і бурмоче,

Він на волю, непосида, хоче.

Знову закрутились каруселі.

Засурмили слончики веселі.

Розчихався коник кольоровий,

А Весна сказала: – Будь здоровий!

Якось я спитала у Весни:

– Ти чому приходиш, поясни?

І Весна мені сказала прямо:

– Поспішаю я на Свято Мама!

Поспішають квіти проростати,

Поспішають журавлі вертати,

Поспішає сонечко теплішати,

Поспішають діти розумнішати.

В Африці далекій, пам'ятаю,

Говорив мені Премудрий Слон,

Що якби на світі мам не стало,

То й Весни на світі б не було!

Ще сказав: – Ви помічали, може, –

Кожна Мама із Весною схожа? –

І відкрив мені він таємницю,

Що Весна із Мамою – сестриці...

2. Аєєаі еі

Хутчіше – швидше.

Обридло – надокучило.

Засурмили – заграли в сурми.

1. Як рослини, тварини, річка радіють приходу весни?

2. Якою таємницею поділився з тобою Слон?

13. **Опрацюй самостійно!**

Весна

До мого вікна
Підійшла весна,
Розтопилася на шибці
Квітка льодяна.

Видалось мені,
Що лежу я в сні,
Що співає мені мати
Золоті пісні,

Крізь прозоре скло
Сонечко зайшло
І поклало теплу руку
На моє чоло.

Що мене торка
Ніжна і легка,
Наче те весняне сонце,
Мамина рука.

А. І. Ааеєè÷êĭ

1. У яких рядках вірша говориться про прихід весни?
2. З чим поет порівнює весну? Чому? Як ти думаєш?

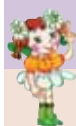

14.

Ще раз прочитай перший рядок вірша "Весна і мама". Спиши.

- Усно поділи слова на склади. Який склад вимовляється з більшою силою голосу? Постав над ним знак наголосу.

Склад, який вимовляється з більшою силою голосу, називається **наголошеним**.

Голосний звук у наголошеному складі теж називається **наголошеним**.

Решта складів – **ненаголошені** і голосні звуки в цих складах – **ненаголошені**. Наприклад: ве-сня-не́, со́н - це

15. Відгадай загадку-недомовку. Запиши.

Тільки сонечко пригріло – Клен радіє: певно зна –
і розтанув килим білий. в гості йде до нас...

- Назви спочатку односкладові слова, потім дво- і трискладові. Визнач у них наголошені і ненаголошені голосні звуки.

16.

Попрацюймо колективно! Перепишіть другий стовпчик вірша І. Жиленко "Весна і мама". Назвіть споріднені слова.

- Виділіть букви, що позначають наголошені голосні звуки.
- Зробіть звуко-буквений аналіз слова *хоче*.

Аèêîí óéòà òàè:

1. Вимовте слово вголос.
2. Назвіть у ньому послідовно і правильно всі звуки. Побудуйте звукову модель.
3. Поділіть слово на склади, позначте їх на моделі.
4. Визначте і позначте наголошений склад (звук).
5. Запишіть слово.
6. Вимовте окремо голосні звуки. Якою літерою позначено кожний звук?
7. Вимовте приголосні звуки. Якою буквою позначено кожний звук?

17.

Запиши з пам'яті перший стовпчик вірша Д. Павличка "Весна". Визнач наголошені і ненаголошені склади у кожному слові.

- Зроби звуко-буквений аналіз слова *шибці*.

18.

Прочитай оповідання.

Петрусь і подарунки

Бабуся приїздила до Петруся часто. І завжди привозила іграшки, цукерки, черешні або великі апельсини. Тільки-но бабуся ступала на поріг, як Петрусь біг до неї і запитував:

– Що ти мені привезла?

Бабуся виймала подарунки, і Петрусь цілував її.

Одного разу хлопчик, як завжди, побіг назустріч бабусі, але подарунків у неї не було... Бабуся дуже поспішала до свого внука і нічого не встигла купити. А Петрусь набурмосився, одвернувся і не став цілувати бабусю.

Наступного разу бабуся привезла гостинець. Петрусь зрадів, кинувся її цілувати, та бабуся зупинила внука:

– Не треба, Петрусю, – сказала вона. – За подарунки кажуть спасибі, а кого люблять, того цілують і без подарунків.

І Петрусеві стало дуже соромно. *Çà^a. Ààøáí êí*

1. Чи сподобався тобі Петрусь? Що він робив не так?
2. Чи зрозумів хлопчик свою помилку? З чого це видно?
3. Визнач головну думку оповідання.
4. Який висновок ти зробив для себе, прочитавши оповідання?

19. **Опрацюй самостійно!**

Бабуся нездужає

Дуже нездужає наша бабуся.

Я за недужу бабуся боюся.

Каже бабуся: “Уже я стара...”.

Каже бабуся: “Вмирати пора...”.

– Що ти, бабусенько, ти молоденька!

Тільки натруджена, тільки сивенька.

Я викликаю “швидку допомогу”

І виглядаю машину з-за рогу.

Потім з рецептом біжу до аптеки.

– Зараз, бабусенько, тут недалеко...

– Дайте цілющих настоїв трави!

Випий, бабуся, сто років живи!..

Î. Î ðà÷

1. Які почуття викликав у тебе вірш?
2. Спробуй голосом передати тривогу онука за здоров'я бабусі.
3. Розкажи про свою бабусеньку.

20.

Зміни слова за зразком: *один – багато*. Визнач наголошені і ненаголошені склади. Поспостерігай, як – чітко чи нечітко – вимовляються в них звуки [а], [о], [у], [ї].

Ха́та – хати́, пальто – ... , шапка – ... , зоря – ... , море – ... , поле – ... , жук – ... , кут – ... , тюлень – ... , дід – ... , вітер – ... , місто –

- Запиши за зразком. Познач наголошені склади.

21.

Прочитай.

Воду но́сять – рука бо́лить,
Ка́шу ва́рять – рука бо́лить.
А каша го́това – і рука здо́рова.

- *Поекспериментуй!* Спиши словосполучення зі словами *но́сять, ва́рять*. Знак наголосу у дієсловах постав над першим складом. Що у тебе вийшло!
- З одним із словосполучень склади речення.

22.

Прочитай слова. Виділяй голосом наголошений склад. Запам'ятай правильну вимову цих слів.

До́чка, украї́нський, ста́рий, но́вий, о́динáдцять, чо́тирна́дцять, дро́ва, сто́ляр, шо́фёр.

- Запиши слова за алфавітом. Бери до уваги не тільки першу, але й другу літеру в словах.
- У кожному слові познач наголошений склад.

23.

Розглянь серію малюнків і склади за нею розповідь "В гостях у бабусі".

24.

Перепиши перші два речення з тексту "Петрусь і подарунки". Над кожним словом постав знак наголосу.

§ 18. Ненаголошені голосні звуки [е], [и]. Позначення їх на письмі

1.

Прочитай оповідання.

Тарас Шевченко

Дорогі, найрідніші для дітей мати й батько. Вони ночей недосипають, милують, ростять, плекають дітей. І Тарас любив свою ніжну, ласкаву трудівницю-маму. Вона часто хворіла і, коли йому було дев'ять років, тяжко занедужала й померла. Гірко плакав Тарас за ненькою, але що можуть допомогти сльози? Другого дня викопали у вишняку яму і там, як заповідала мати, поховали її.

Тяжке *æèðòú* настало для сиріт. Нікому було приголубити, їсти зварити, сорочку випрати, за господарством доглянути. Батько щодня на панщині, змарнів... Тяжко-важко жилося *ñèðíòàì*. Так Шевченко пізніше й писав: “Тяжко-важко в світі *æèðè ñèðíò³* без роду...”

Батько часто вирушав з панською хурою в далеку дорогу і застудився. Зима була дуже люта, а одежина яка там у кріпака – блаженька: свита з дірками, що аж вітер поза спиною гуляє. Привезли здалеку зовсім хворого. Недовго лежав Григорій Іванович. Перед смертю батько ласкаво подивився на Тараса і сказав, що з господарства синові нічого не треба, з нього вийде неабищо. Не помилився батько – з Тараса Шевченка вийшов великий художник і народний поет...

А. *Êðàñèöüèèè*

Хура – великий віз або сани для перевезення вантажів.

Вийде неабищо – щось незвичайне.

1. Як ти розумієш зміст словосполучень: *нікому приголубити, батько змарнів, одежіна блаженька?*
2. Що ти дізнався про батьків Тараса Шевченка?
3. Яким було дитинство Тараса? Як про це писав сам Шевченко?
4. Що сказав батько Тарасові перед смертю? Чи збулися його слова?

2.

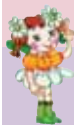
Випиши з тексту виділені слова. Постав у них наголос. Підкресли склади із ненаголошеними [e], [и].

- Чи чітко вимовляються наголошені звуки [e] та [и]?
- До якого звука наближається ненаголошений [e]? А [и]?

Порівняй!

[й] жити – [и^е] життя [é] одéжа – [e^и] одежіна

Наголошені звуки [e] та [и] вимовляються чітко, виразно.

Ненаголошений звук [e] наближається у вимові до [и] → [e^и]. Ненаголошений [и] наближається до [e] → [и^е].

3.

Знайди в оповіданні Д. Красицького чотири слова з ненаголошеними голосними [e], [и]. Правильно вимовляй звуки в ненаголошених складах.

4.

Зміни кожне слово так, щоб ненаголошений склад став наголошеним. Підкресли букви, що позначають ненаголошені і наголошені звуки [e], [и].

Один

Багато

Один

Багато

Степ –

степі.

Син – ...

Стежка – ...

Лист – ...

Серце – ...

Сич – ...

5.

Попрацюймо колективно! Прочитайте пошепки ряди споріднених слів. Поміркуйте, яке з ряду споріднених слів допоможе встановити пропущену літеру.

Кл...но́к, кл...но́вий, кл...н.

С...ні́чка, пос...ні́в, с...ні́й.

- Запиши. Підкресли букви, що позначають ненаголошені [e], [и].

Щоб дізнатися, яку букву – е чи и – писати в ненаголошеному складі, треба змінити слово або дібрати до нього споріднене так, щоб ненаголошений звук став наголошеним. Наприклад: *пòа́аеó*, бо *пòéа́еà*; *а́еèа́оéеé*, бо *а́еùа́іéі*.

6. До поданих слів добери і запиши перевірні.

Гр...чаній – гречка

д...рев'яний – ...

м...довий – ...

ц...гляний – ...

сл...вовий – ...

м...ленький – ...

- У споріднених словах познач спільну частину. Як вона називається?

7. Прочитай виразно вірш Т. Шевченка.

І барвінком, і рутою, в...сна з...млю, мов дівчину,
і рястом квітчає в з...леному гаї.

- Написання якого слова не треба було перевіряти? Чому?
- Як ти перевіриш написання інших слів?
- Спиши, вставляючи пропущені букви.

8. Прочитай виразно вірші Т. Шевченка.

* * *

Встала весна,
чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила;

і на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю,
убрану весною,
вранці зустрічають...

1. Які слова вірша допомагають уявити весну, як живу істоту?
2. Подумай, з яким почуттям треба читати вірш.

Вранці

Защебетав жайворонок, защебетав соловейко —
угору летючи; і̇ ̇³øëà ëóí à áà°ì ;
закувала зозуленька, червоніє за горою;
на дубі сидячи; плугатар співає.

- Прочитай вірш не поспішаючи, передаючи радість народження ранку. Зверни увагу на виділені слова. Які образи вони передають?

Зоре моя вечірняя

Зоре моя áâ÷³đí ŷŷ, Розкажи, як за горою
зійди над горою, сонечко сідає,
поговорим ðèòáñáí ŷêî як у Дніпра веселочка
в неволі з тобою. воду позичає...

1. До кого звертається поет?
2. Про що він просить зорю?
3. Як ти розумієш вислів “у Дніпра веселочка воду позичає”?
4. Один із віршів (за бажанням) вивчи напам'ять.

9.

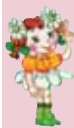
Прочитай уривок із вірша В. Скомаровського.

Тихо надворі. Ні вітру. Ні хмар.
Ані ш...лесне в...рба в...соченька.
Í àøà Í éáí éà á³áéðèëà “Êí áçàð”.
Вголос ч...тає Тараса Шевченка.

- Перепиши вірш, вставляючи пропущені літери **е** чи **и**. Поясни свій вибір.
- У виділеному реченні визнач головні і другорядні члени речення.

10.

Відшукай у вірші Т. Шевченка „Вранці” слова з ненаголошеними [е], [и]. Чи до кожного з них можна дібрати перевірне слово?

Якщо написання слова з ненаголошеними [е], [и] не можна перевірити за правилом, то його треба запам'ятати або перевірити за орфографічним словником.

11. Запам'ятай написання словникових слів. Запиши їх за алфавітом. Підкресли букви, що позначають ненаголошені [е], [и].

Цибуля, вулиця, медаль, герой, диван, виразно, редиска, метелик, дитина, гудзик.

- Склади звукові моделі слів *вулиця* і *цибуля*.

12. Склади загадку із розсипаних слів.

4 5 8 7 1 3 6 2
под...вився, так, залився, і, Як, неї, сльозами, на.
(Ц я)

- Запиши складену загадку і відгадку до неї.

13. Перепиши перший стовпчик вірша Т. Шевченка "Зоре моя вечірняя". Поясни написання ненаголошених [е], [и] у виділених словах.

- Зроби звуко-буквений аналіз слова *моя*.

диван

14. Прочитай виразно вірш.

Пролісок

Я – перша квіточка весни,
я – пролісковий цвіт.
Я пережив зимові сні
і знов родивсь на світ.
Зелені рученьки мої
листочками зовуть.
Я полюбив ліси й гаї,

живу я здавна тут.
У мене очі голубі,
такі, як неба синь.
Росту між кленів,
між дубів,

люблю і сонце й тінь.
І вірю: люблять всі мене,
як весну золоту,
бо знають, що зима мине,
коли я розцвіту.

І . І їсі аї пїєа

1. Що розказав про себе пролісок?
2. Які слова допомагають уявити пролісок, як маленьку дитину.
3. Чи подобається тобі ця квіточка?
4. За що її люблять люди?

15. Опрацюй самостійно!

Берізонька

Берізонько, берізонько,
ти мавка лісова,
зелені твої кіски
вітрисько розвіва.

Стоїш ти при дорозі
у травах і кущах
і білі свої ноги
все миєш на дощах.

Прошу вас, із берези
ви соку не точіть,
ви краще їй сестричку
зелену посадіть.

Ви краще їй шпаківню
поставте на гілках,
щоб прилітав до неї
друг лісу, добрий птах!

Є. Чаааааааа

Мавка – казкова лісова істота.

1. Які слова змальовують берізку, як живу істоту?
2. Як ти думаєш, чому поетеса називає деревце *лісовою мавкою*?
3. Які поради висловлює нам у вірші автор?

ждйворонюк

16.

Випиши з вірша М. Познанської слова з ненаголошеними голосними звуками [е], [и].

- Чому вони так пишуться?

17. Спиши, вставляючи пропущені літери.

У бер...зні все починає ож...вати. На багатьох д...-
ревах бруньки бл...щать і набухають. Скоро зацвіте
б...реза. Жайворонок співає в...селу пісню. Він вітає
нас із в...сною.

Çà Ĩ. Êĭĭ èèáĭ êĭĭ

18. Чи бував ти в лісі навесні? Що ти там бачив? За власними спостереженнями і поданим планом склади текст-розповідь "Весна в лісі".

Зачин

1. Яка пора року прийшла?

Основна
частина

2. Як почало гріти сонце?

3. Що зробилося зі снігом?

4. Що діється з травою, деревами,
квітами?

5. Хто повернувся з вирію?

Кінцівка

6. Як весною в лісі?

19. Запиши складений текст. Виділяй абзацом кожную частину.

§ 19. Дзвінкі і глухі приголосні звуки

1. Прочитай текст.

Весна у лісі

У білки народилися маленята-білченята. Вони зовсім безпомічні, сліпі, голі, схожі на мишенят, тільки більші трохи. Білка-мати перші дні й не покидає їх самих, усе відігриває, годує.

А от зайченята зовсім інші... Минулого року, на початку березня місяця, ми з товаришем швидко

вийшли з-за кущів та заростей торішнього бур'яну. Вітер був сильний... Глядь, зайчиха пострибала в другий бік від нас. А на вогкому бур'яні, біля сніжку, метушаться двоє малесеньких зайченят. Вони страшенно перелякались, побачивши таке страхіття – дві довгоногі високі постаті.

Ми їх не чіпали, і вони наче крізь землю провалились, так швидко сховались в колючому чагарнику...

А ось кажан, летюча миша, ще висить вниз головою у дуплі. Але вже сняться йому сни про те, що він безшумно літає і ловить нічних комах. Він уже незабаром вилетить. А зараз нехай досинає свою зиму.

Ось мурашина купа, і мурашки починають прокидатись. Сонні вони які, неповороткі... Мабуть, ще й не чують, що навколо співають синиці, коноплянки, чижі...

І. Ёїї ёёаї ёї

1. Поясни значення слів: *відігрівáє, торішнього, метушáться, страхіття, неповороткі.*
2. Про які "лісові" таємниці ти дізнався з тексту? Розкажи про маленьких мешканців лісу.

2. Прочитай і відгадай загадку.

Ні птах, ні звір – щось змішане,
а спить завжди підвішене.

- Спиши. У слові *птах* вимов усі звуки. Які з них голосні, а які приголосні? Як ти їх розрізняєш?
- Назви приголосні звуки у словах *звір, спить, завжди.*
- Які звуки позначає літера **щ**? Знайди слово з цією літерою. Склади його звукову модель.

3. Прочитай речення.

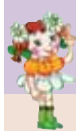
У лісі *ăĉâʒî êî* співають пташки. *Ăĉŗđ÷èòü äæâ-đâêî*. Джерельна вода чиста й холодна.

- Спиши. Назви приголосні звуки у виділених словах. Якими буквами вони позначаються?

4. **Попрацюймо колективно!**

- Вимовте приголосні звуки [в], [м], [н], [л], [р], [й]. Як вони вимовляються – з голосом і шумом чи тільки з шумом?
- Вимовте звук [ф]. Як він вимовляється – дзвінко чи глухо?
- Порівняйте пари звуків. Які з них вимовляються дзвінко, а які – глухо? [г] – [х], [ґ] – [к], [д] – [т], [ж] – [ш], [з] – [с], [дж] – [ч], [дз] – [ц].

Приголосні звуки, які вимовляються з участю голосу і шуму, називаються **дзвінкими**.

Приголосні звуки, які вимовляються тільки з участю шуму, називаються **глухими**.

В українській мові дзвінкі і глухі звуки можуть утворювати пари: [г] – [х], [ґ] – [к], [д] – [т], [д'] – [т'], [ж] – [ш], [з] – [с], [з'] – [с'], [дж] – [ч], [дз] – [ц], [дз'] – [ц'].

5. Прочитай. Поміркуй, який парний глухий приголосний звук треба вставити, щоб утворилося нове слово.

жити – шити

билина – ...илина

гори – ...ори

дітоньки – ...ітоньки

гуля – ...уля

коза – ко...а

- Запиши. Букви, що позначають парні дзвінкі і глухі приголосні звуки, підкресли.

6. Допиши речення.

Не *ĉâé÷âî ŷòà* безпомічні, сліпі й голі, а ...

Не білченята сплять *âĭ èç* головою, а ...
Не кажанята сонні й неповороткі, а ...

- У виділених словах підкресли букви, що позначають дзвінки приголосні звуки однією рисою, а глухі – двома.

7.

Прочитай текст.

Сади цвітуть

Неначе густим молоком облити фруктові дерева. Ось виструнчились у весняному святковому вбранні вишні, сливи, черешні, груші. І очей від них не одведеш! Тягне до них, підійдеш, милуєшся і не намилуєшся. Очі радіють, душа радіє.

Радість і для невтомних трудівниць – бджіл. Снують вони по квітах, перелазять моторно з однієї квітки на другу, щоб *øâèäøâ* набрати меду. А набравши, – одна, друга зриваються з квітів, і, ніби золоті шнурочки простяглися в повітрі, мчать бджілки до своїх хаток-вуликів. *øâèäèĭ* треба скласти *ñĭèĭâèèèè* прозорий *ĭ ää* у стільники і повернутись за новою маленькою порцією меду. Адже це перший весняний взяток. Поспішати треба!

Здається, тихо гудуть розквітлі дерева, коли бджоли, джмелі, якісь мушки кружляють над ними.

А на землі синьоокі проліски, перші фіалки соромливо піднімають *âĭ è³âèè* і сила-силенна вже справжніх весняних квітів.

Недаром же цей місяць зветься – квітень.

Ĭ. Èĭĭ èèâĭ èĭ

1. Як змінилася природа в квітні?
2. Як ти розумієш слова "Очі радіють, душа радіє"?
3. Про яких невтомних трудівниць розповів письменник? Чому він їх так називає?
4. Які ще весняні квіти зацвітають у цю пору?

8. **Опрацюй самостійно!**

Весело було

Дмитрик з Наталею цілу годину не гралися – працювали, прополювали *а́дӯя́еб* цибулі.

– Це бур'янець, а це цибулька, – казала Наталя.
– Бур'янець виривай, а цибулька хай росте.

– Молодці! – похвалила обох Наталина мама, а потім спитала:

– Ви не стомилися?

– Ні, нам було весело, бо на акації горобчики цвірінчали, наче на цимбалах грали, – веселили нас за роботою: – жив-жив, жив-жив, – похвалився Дмитрик.

А. І 'у́пòè³а́йїеèé

1. Що робили Дмитрик із Наталею?
2. Як треба прополювати городину?
3. Чому дітям було весело?

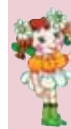

9. Допиши слова за зразком.

Багато	Один	Один	Багато
Гриби –	гриб	зубок –	зубки
сади – ...		дубок – ...	
луги – ...		візок – ...	

Прочитай слова парами. Чітко вимовляй дзвінки приголосні в словах другого стовпчика.

В українській мові дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляються дзвінко: *ёба́, ёа̀сёа̀, øе́а́е́а̀*.

10.

Випиши з тексту “Сади цвітуть” виділені слова. Правильно вимовляй дзвінки приголосні звуки.

- У якому слові всі приголосні дзвінкі?

11. Запиши слова, вибираючи із дужок потрібну літеру.

Са(д/т), кни(ш/ж)ка, ду(ж/ш)ка, наро(д/т),
рі(з/с)кий, ва(ш/ж)кий, ка(с/з)ковий, моло(д/т)ший,
обі(д/т), гара(ш/ж), голу(б/п), жолу(д/т)ь, хлі(п/б).

12. Перепиши прислів'я. Як ти розумієш їхній зміст?

1. Легкого хліба не шукай. 2. Був би сад, а солов'ї прилетять. 3. Швидко казка кажеться, та не швидко діло робиться.

- У словах *легкого* та *швидко* познач корінь.

§ 20. Тверді і м'які приголосні звуки

1. Прочитай оповідання.

Серце матері

Одного разу сидів я на лавці в парку. Приємно пригрівало вранішнє травневе сонце. Десь кувала зозуля. На акації стрекотала сорока. М'яка зелень дерев і кущів милувала очі. Повітря було свіже, запашне.

На гілку розкішного клена сіла синичка. Вона тримала в дзьобику зеленого хробачка. *Ðàì òîì ì î ÷ òâñÿ ì èñê ì àèáí ùèâîáî áîðîááí ÿðè. Áîîî âèè àèè ç áî³çàà³ áîðîàèîñÿ â áîñò³é òðàâ³.*

Несподівано до синички підлетів старий задиркуватий горобець. Він хотів відняти у неї їжу. Між ними зчинилася бійка, і хробачок упав на землю. Та ось горобець не витримав натиску, пурхнув у кущі. Синичка заспокоїлась і шурхнула в траву. Вона скоро знайшла свою здобич. Горобеня запицало знову. Воно

хотіло їсти і широко роззявляло дзьобик. Синичка зупинилася, а пташеня намагалося наблизитись до неї.

Я сидів і дивився, що буде далі. Як синичка поведеться з чужим пташеням? І тут вона рішуче ткнула йому в роззявлений ротик свого хробачка. Потім щось пропищала, спурхнула і зникла в золотавому сонячному промінні.

çà ì . Ôîä÷ái êîì

Хробачок – личинка, черв'ячок.

1. Чи сподобалося тобі оповідання? Що тебе в ньому вразило?
2. Поміркуй, чому автор дав таку назву своєму творові. Як по-іншому можна було б його назвати?
3. Із скількох частин складається текст? Про що йдеться в зачині? Головній частині? В кінцівці?
4. Підготуйся до переказу тексту за планом.

1. Одного разу в парку.
2. Синичка і горобеня.
3. Бійка.
4. Як повелася синичка з чужим пташеням?

2. **Опрацюй самостійно!**

Через ð³÷êó, через áð³ä
Ôîäèèü Чапля на обід –
Í îñèèü вредних жабенят
Для ì äèái ÿèèò ×ai êai ÿò.

- 3. Прочитай уголос складу. В яких із них приголосні звуки тверді, а в яких – м'які? Які літери "підказують", що приголосний звук треба вимовляти м'яко?

да – дя, де – дє, ди – ді, до – дьо, ду – дю.

- За поданим зразком утвори і запиши складу зі звуками [л] і [н].
- У першому абзаці тексту „Серце матері“ відшукай слова, які містять складу: ді, рі, ці, ря.

4.

Перепиши із тексту вправи 1 виділені речення. У словах *маленького, гнізда, борсалоя, густій* назви приголосні звуки. Які з них тверді, а які м'які? Як ти визначив?

- Підкресли синім кольором букви, що позначають тверді приголосні звуки, зеленим – м'які.
- Який приголосний звук завжди м'який?

Приголосний звук **й** завжди м'який.

5.

Прочитай виразно вірш Л. Біленької.

Хитрий витівник – м'який знак

Після “Ща” та перед “Ю”

В алфавіті я стою.

Де з'являюся у слові –

Там пом'якшую вимову.

Ще й творити звик дива –

Зовсім змінюю слова:

На столі пухкенька **БУЛКА**.

А я встряв – і вийшла **БУЛЬКА**.

Якось я скакав на **ПАЛЦІ**,

Мить – не палка вже, а **ПАЛЬЦІ**.

На широкий вибіг **ЛАН** –

На лану з'явилась **ЛАНЬ**.

Був на пляжі – скрізь там **ГАЛЬКА**.

Втік – злетіла в небо **ГАЛКА**.

У торбину сипав **РИС**,

З торби вискочила **РИСЬ**.

Витівник я отакий,

Підписався – **ЗНАК М'ЯКИЙ**.

Запиши виділені слова парами. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки. Яка буква не позначає звука? Для чого вона слугує?

М'якість приголосних звуків на письмі позначають букви *й, р, ь, 3* та *ї*.

6. Прочитай виразно віршик Г. Вієру.

Поросятко спохватилось:
 “*І́ є́* як довго я не милось!
 Я *÷èñðáí ùèèì* бути мушу”.
 Та *й çàè³çèî* у *êàёрæó*.

- Чому в кінці першого речення стоїть знак оклику?
- У виділених словах назви м'які приголосні звуки.

7. Зміни слова за зразком. Запиши. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки.

Багато	Один	Багато	Один
Лебеді –	лебідь	Учителі – ...	
зайці – ...		хлопці – ...	
лосі – ...		портфелі – ...	

- Зроби звуко-буквений аналіз слова *заець*.

8. Прочитай. Зміни слова за зразком:

Я –	вони	Я –	вони
слухаю –	слухають	спостерігаю – ...	
лізу – ...		малюю – ...	
іду – ...		ходжу – ...	

- Назви всі звуки у слові *малюють*.
- З будь-якими двома словами склади речення (усно).

9. Прочитай веселу “Лічилку”.

Лічилка

Качка з річки йшла,	Це – качатко сиве,
Гурт качат вела:	Це – як жовта слива,

Це – брудненький
квачик,
Це – маленький м'ячик,
Це – як вовни жменька,

Це – кривеньке,
Це – сніжок побіг...
Скільки ж їй усіх?
Полічи! *А. Єтєї і з'ою*

- Полічив? Молодець! А тепер скажи, скільки було каченят і опиши кожне.
- Випиши слова, які містять **ь**. Поділи їх для переносу.

Пригадай! При переносі слова букву **ь** не можна відривати від попередньої літери: **жовтень-ке** або **жовте-ньке**.

10.

Прочитай пошепки колискову пісеньку, яку написав для тебе Дмитро Чередниченко. Подумай, яку літеру треба вставити замість крапок. Чому?

На добраніч

На *аїадаі* ^{з'}, мої *еуєа* [÷] *еє*,
мої *цає* [÷] *еєє* і ведмедики.
На добраніч, мої котики,
і слухняники і вередики.
Позаплющуйте свої вічен...ки,
та постулюйте свої вустон...ка,
ніжен...ки простягніт...,
спіт... .

- А тепер прочитай колискову виразно.
- У виділених словах першого речення назви усі м'які приголосні звуки. У яких ще словах заховався м'який приголосний **й**?
- Спиши другий стовпчик, вставляючи пропущені літери. Виділені слова поділи для переносу.

11.

Перепиши віршик із вправи 2. У виділених словах підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки. Слово *маленьких* поділи для переносу.

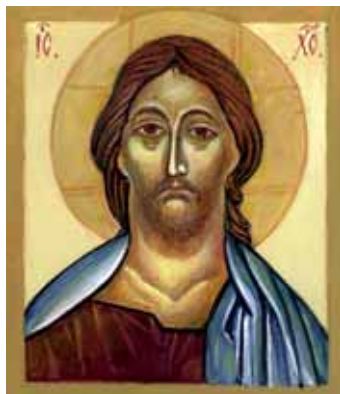
1. Прочитай правильно: Вели́кдень, хльб́скали, урочі́сто, задзвоні́ли, спові́стіло, приту́люймо, перехресті́мося, воскресі́нням.
2. Яка картина постає в уяві після читання цього тексту?
3. Як святкують Великдень у твоїй родині?

13. Опрацюй самостійно!

Христос воскрес!

Христос воскрес! Радійте, діти!
Біжіть у поле, у садок,
Збирайте зіллячко і квіти,
Кладіть на Божий хрест вінок!

Нехай бринять і пахнуть квіти,
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.

На вас погляне Божа Мати,
Радіючи, з святих небес...
Збирайтесь, діти, нум співати:
– Христос воскрес!
Христос воскрес!

Є. Аѣзѣѣ

1. З яким закликом звертається до дітей поет?

14. Прочитай уривок із вірша В. Бичка.

На луках від цвітінь-краси
Червоно, синьо, жовто, біло.
Палають крапельки роси,
Немов їх сонце запалило...

- Прочитай слова з м'яким знаком. М'якість яких приголосних він позначає?
- У якому слові **ь** позначає м'якість приголосного перед **о**?

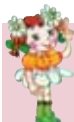

Пам'ятай! М'якість приголосного перед о позначається ь (м'яким знаком): *ñëÿîçà, äçÿîá, äî íÿîäî.*

15.

Добери з тексту А. М'ястківського „Настав Великдень” п'ять слів із м'яким знаком. Запиши їх.

- Слова *хльоскали* і *виходьмо* поділи для переносу.

Пам'ятай! Буквосполучення **ьо** при переносі розривати не можна: *ñèíÿî-äî* або *ñè-íÿîäî.*

16.

Відтвори пропущені слова. При потребі звертайся до довідки.

Кожній квітці навесні
кольорові сняться сни:

_____ сняться жовті,

_____ – червоні

і дуже-дуже голубі

_____ лісовому.

_____ бузкові сняться сни,

_____ – волошкові,

_____ – срібні від роси,

_____ – фіалкові.

А. Ёîñðäöüèèé

Äîä³äèä. Бузку, ромашці, фіалці, тюльпанові, кульбабі, дзвіночку, волошці.

- Запиши перший стовпчик вірша. Слова з м'яким знаком поділи для переносу.
- Склади звукову модель слова *дзвіночок*.

17.

Прочитай речення. Розташуй їх у такому порядку, щоб вийшов текст. Добери до нього заголовки. Запиши.

Оленка принесла квітів. Федько і Ляоня – крашанки і пасочку. До дідуся Йосипа на Великдень прийшли онуки. Усі раді і щасливі.

- У першому реченні назви прийменники.

18.

Перепиши перший стовпчик вірша Л. Глібова.

- Склади звукові моделі слів *радійте* і *кладіть*.

19.

Чи бачив ти калину? А знаєш, чому ця рослина так називається? Ні? Прочитай казку і дізнаєшся.

Калинка (Еаџеа)

Колись давно-давно в одному селі жила привітна й ласкава дівчинка. Звали ту дівчинку Калинкою. Дуже вона любила квіти. Яких тільки квітів не росло у неї попідвікonnéю! Їх вона попереносила з лісу. Видно, й рослинам була до вподоби ця маленька дівчинка, бо ще жоден кущик, жодне стебельце не зів'яло. Всі люди в селі любили Калинку за її добре та щире серце.

Навесні Калинка, як завжди, пішла в ліс. Нелегко було їй сюди добиратися. Довгий курний шлях пролягав од села до лісу. А обабіч ні деревця, ні кущика. “Дай, – думає Калинка, – посаджу тут щось, нехай росте”.

Так і зробила. Викопала в гущавині лісу тонісіньке стебельце і посадила край шляху. А щоб прийнялося воно, Калинка аж від своєї хати з криниці воду носила та поливала.

Звеселилося стебельце. Росло воно в гущавині, ніколи не бачило ясного сонечка і водиці не пило доволі. А тут, на привіллі, швидко розрослося у великий крислатий кущ.

Іде якомсь шляхом подорожній.
Стомився, піт витирає. Бачить –
рясний кущ. Підійшов ближче.
Під кущем трава зеленіє. Польові
квіти привітно голівками кива-
ють. Пташечки між віттям радісно
щебечуть. Ну як ти не сядеш тут
перепочити?

Усміхнувся весело подорожній
і сказав:

– Спасибі тим роботящим ру-
кам, що цей кущ посадили, і тому
доброму сердцю, що його викохало!

Тут увесь кущ од сну стрепенувся.

Гіллячки напружились, листячко поширшало.
Гульк – і враз укrywся білим-білим цвітом.

Дивиться перехожий – що ж воно далі буде? Обсипавсь
цвіт, замість нього ягоди червоні, як намистини,
виблискують. І дивно – в кожній ягідці заховано зернятко,
схоже на маленьке серце. Прийшла й Калинка до свого
улюбленця – і здивувалась. Звідки такі зернятка?

А кущ нахиляється до неї і шепоче:

– Це на згадку про твоє добре серце. А щоб люди
тебе не забули, подаруй мені своє ім'я, Калинко.

Відтоді всі так і називають той кущ, ту рослину
– калиною.

Ї. Аїї ÷ аї еї

Обабіч – край шляху, на узбіччі.

Крислатий – розлужистий.

Стрепенувся – сильно здригнувся, колихнувся, гойднувся.

Напружились – зробилися пружними, тугими.

1. За що всі люди в селі любили Калинку?
2. Чому дівчинка вирішила посадити стебельце край шляху?
3. Кому і за що дякував подорожній?
4. Знайди опис калини. Прочитай.

20. Попрацюймо колективно! Прочитайте рядки з вірша А. Чокану.

Стигле сонячне *êîëîññÿ*
дружно в полі *ďîçëèëîñÿ*.

- Вимовте вголос виділені слова. У якому слові м'який приголосний звук вимовляється подовжено? Як він позначається на письмі?
- Скільки букв і скільки звуків у слові *колосся*?

İ *ʒďëóéòâ*: “У слові *êîëîññÿ* 7 букв, а звуків 6. Звуків менше, бо один подовжений звук [с'] позначений двома однаковими літерами – *ññ*”.

- Складемо звукову модель цього слова.

Візьміть до уваги! Подовження звука на моделі позначається двокрапкою:

21. Склади прислів'я. Як ти їх розумієш?

Маленька праця краща		легко у труді.
Важко у навчанні –		буде й уміння.
Є терпіння –		за велике безділля.

- Запиши складені прислів'я. Склади звукову модель слова *безділля*.

22.

Відшукай у тексті казки про калину слова з подовженими м'якими приголосними звуками. Випиши їх. Два останні слова поділи для переносу.

Пригадай! Переносити можна так: *узбіччя* або *узбіч-чя*.

23. Утвори слова за зразком і запиши їх парами.

Читати – читання	знати – ...	шити – ...
малювати – ...	жити – ...	садити – ...

- З будь-якою парою слів склади речення (усно).

24. Прочитай текст.

Весняна сівба

Тепле весняне проміння нагріло землю. Почалися польові роботи. Трактористи висівають насіння у теплу ріллю. Усі працюють із завзяттям. Гарний буде врожай.

- Випиши слова з подвоєними буквами. Поділи їх для переносу.

25. Спиши слова, вставляючи замість крапок потрібні букви.

Узлі...я, зі...я, ёіѠ³...ў, ві...я, галу...я, гі...я, умі...я, камі...я, змага...я, суцві...я.

- Склади звукову модель виділеного слова. Поділи його для переносу.

26. Спиши, вставляючи потрібні букви.

Калина тішит... людей не тіл..ки своєю красою. Суцві...я, корі...я і ягоди рослини цілющі. Їх використовують... при лікува...і багат...ох хворо... .

27. Відшукай у тексті "Калина" опис калини і ще раз його перечитай. Склади опис рослини за планом.

1. Де росла калина?

2. Яке у неї листя?

3. Який цвіт?

4. Які ягоди?

5. На що схоже зернятко?

6. Чи сподобалася тобі рослина?
Чим?

Зачин

**Головна
частина**

**Заключна
частина**

- Добери до тексту заголовки.

28. Запиши складений текст про калину.

§ 21. Апостроф

1.

Прочитай текст.

А в городеньку зілля

Біля нашої хати завжди ростуть квіти. Моя мати дбайливо їх доглядає, з кожною квіточкою тихенько розмовляє. Найперше зілля в городі – хрещатий барвінок. Його листочки сміються на всі чотири сторони світу, а тому барвінок є символом вічного життя.

Велику життєву силу має і цвіт безсмертника, що ніколи не *â'ÿí â*. Барвінок та безсмертник прикрашають хату і влітку, і взимку. На свято Трійці мама сплітає віночки, щоб посвятити у церкві. А вплітає у них ще деревій, *ì 'ÿòó*, любисток, ромашку – всього дванадцять трав.

Мама каже, що число дванадцять – особливе, а кожна з трав оберігає наше здоров'я, наш дім, приносить в нього силу і радість.

Та й не тільки нам. На Зелені свята всі сільські діти *â'ròï* віночки з польових квітів і прикрашають ними худібку й домашню птицю. Яка це радість, коли весела квітчаста череда вертає з поля додому!

А я люблю квіти, бо в них добра і красива душа. І хата наша у квітах – як дівчина у віночку.

ì . xóì àđí à

1. Чи любиш ти квіти? Які?
2. Що нового ти дізнався з тексту?

2. Опрацюй самостійно!

Соловейкова сім'я

П'ять веселих солов'ят заспіває всім на втіху,
у гніздечку тихо сплять, скільки срібних голосочків
а дванадцять солов'яток обізветься у лісочку?
будять хлопців і дівчаток. Скільки всього солов'їв
А як мама-солов'їха в соловейковій сім'ї?

Іç êí èãè „Í à á³ëîì ó ñâ³ð³”

3. **Попрацюймо колективно!** Прочитайте виразно скоромовку, яку склала для вас Л. Костенко.

Бурячкові бур'янець
Бубонить: – Буряче,
Бережися – баранець
Бозна-звідки скаче.

Бурячок до бур'янця:
– Бійся ти, будяче,
Бо не бачу баранця,
Бачу – сапка скаче.

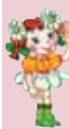
- Знайдіть звертання. Як воно виділяється в усному і писемному мовленні?
- Вимовте виразно слова *бурячок* і *бур'янець*. Складіть звукові моделі цих слів. У якому з них звук [р] м'який, а в якому – твердий? Які звуки позначає буква **я** після **р** у кожному слові?

4. Прочитай слова. Приголосні звуки після апострофа вимовляй твердо. На місці букв **я, ю, є, ї** чітко вимовляй по два звуки: [йа], [йу], [йе], [йі].

Ім'я, в'яжу, пір'я, б'ю, торф'яний, реп'ях.

Зроби висновок, в яких випадках після букв **б, п, в, м, ф, р** пишеться апостроф.

Апостроф пишеться після букв **б, п, в, м, ф, р** перед **я, ю, є, ї**, які позначають два звуки: п'ю [пйу], в'юн [вйун].

5. Запиши виділені слова з тексту “А в городеньку зілля”. Поясни вживання апострофа.

6. Відгадай загадку.

Прилетіли ластів'ята,
Сіли край віконця.

Принесли у нашу хату
весняного сонця.

- Запиши перше речення загадки з пам'яті. Поясни вживання апострофа.
- Поясни написання слів *принесли* і *весняного*.

7. Зміни слова за зразком. Запиши.

Голуб – голуб'ятко
хлопець – ...
соловей – ...

дерево – дерев'яний
солома – ...
трава –

- З однією парою слів склади і запиши речення. Визнач у ньому головні і другорядні члени.

8. Прочитай текст.

Пташина сім'я

За віконцем горобчики в...ють собі гніздечко. По пір...нці і соломинці носять вони під покрівлю. Ось гніздечко і готове. Сидять горобчики по черзі на маленьких яечках.

П...ятеро гороб...яток вилупилось у гніздечку. Дзьобики у них жовті, м'якенькі. А замість пір...ячка тільки ріденький пушок. Цілими днями носять батьки своїм малятам їжу: черв...ячків, личинок, жучків.

Іç êàëáí ààðÿ

- Перекажи текст.
- Випиши слова з крапками. Який знак у них пропущено?

9. Назви у вірші-загадці "Соловейкова сім'я" слова з апострофом. Які з них споріднені?

- Перепиши останнє речення. Чому в кінці речення стоїть знак питання?
- Склади звукову модель слова *сім'я*.

ВСЕ ТРУДОМ СЛАВИТЬСЯ!

§ 22. Повторення вивченого за рік

1.

Прочитай веселу і повчальну казку, яку написала для тебе Н. Забіла. Підготуйся до її інсценізації.

Сорока-білобока

У сороки-
білобоки
П'ять малят-сороченят.
Усі чисто
Хочуть їсти.
Треба всім їм дати лад.
От сорока-
білобока
Поскакала на поріг
І до хати

Працювати
Поскликкала діток всіх.
Цей, здоровий,
Носить дрова,

Той, швидкий,
пшоно товче...

Третій в чашку
Цідить бражку,
А малий млинці пече.
Тільки п'ятий
Хоче спати,
Помагати не біжить, –
У садочку
В холодочку
Ліг на травці та й лежить.

У сороки-
білобоки
Все вже зроблено як *ñě³ä*.
Вся родина
Й господиня
Посідали за *îá³ä*.
Ті – до *êàøêè*.
Ці – до *áðàæêè*,
Ще й млинців по п'ять,
по шість.

А ледаче
Хай поплаче! –

Хто не робить,
той не їсть.

Як почув
це братик п'ятий, –
Не схотів
на травці спати,
Аж підскаочив:
– Як це так?!
Ви – в господі,
Я – в городі,
До роботи я мастак!
Ось він в полі
Бараболю
Обгортає залюбки,
До городу
Носить воду,
Поливає огірки.
Ще й на вишню
На найвищу
Лізе ягідок нарвать.
Вже й приносить
Вишень досить,
Щоб усіх почастувать.
І сорока-

білобока
Не нахвалиться сама:
– В мене діти
Працьовиті,
Зовсім ледарів нема!

Залюбки – охоче, із задоволенням.

1. Якими поетеса зобразила сороку і сороченят?
2. Коли п'яте сороченя зрозуміло, що треба трудитися?
3. Як воно допомогло родині?
4. Як ти розумієш зміст виділених речень?

2.

Запиши виділені речення. Поясни вживання знаку оклику. Як називаються такі речення?

- У другому реченні підкресли дієслова. Визнач у них кількість букв і звуків.

3.

Випиши із тексту казки по два дво-, три- і чотирискладових слова. Визнач у кожному слові наголошений склад.

- Чи є в казці слова, які не можна переносити? Чому?

4.

Відшукай у прочитаному тексті іменники, що означають: а) назви істот; б) назви страв; в) назви овочів і фруктів. Запиши.

5.

Вимов вголос виділені курсивом слова. Назви в них усі приголосні звуки. Які з них дзвінкі?

- Вивчи свою роль, щоб узять участь в інсценізації казки "Сорока-білобока".

6.

Прочитай текст.

Смітник

Зіна вчиться вже у другому класі. Мама хоче, щоб Зіна була в неї помічницею. Вона сказала:

– Зіно, щодня будеш хату підмітати. А сміття на смітник виносити.

Стала Зіна щодня хату підмітати. Але не захотілося їй виносити сміття, бо смітник далеко. Подивилася Зіна на смітник, огорожений низьким тином, та й вирішила: можна ж сміття під шафу

підмітати. Підмете Зіна в хаті; а сміття – під шафу. Шафа біля її ліжка стоїть.

Прийшла раз Зіна зі школи, бачить, сидять тато і мама. Ось узяли вони шафу і перенесли на інше місце. Там, де стояла шафа, лежить купа сміття.

Опустила голову Зіна, почервоніла.

Приніс батько з двору парканчик і ставить його коло сміття.

– Що Ви робите, тату? – питає Зіна.

– Та смітник треба ж загородити. Тепер смітник буде в нас у хаті. – Ставить тато паркан і Зініне ліжко огорожує разом із смітником.

Заплакала Зіна і просить:

– Ой таточку, я винесу сміття! Не хочу, щоб у хаті був смітник...

Зіна взяла відро і винесла сміття аж за город, на смітник, потім помила підлогу.

А. Ніоїї єєї нієєє

1. Назви головних героїв оповідання.

2. Що хотіла мама?

3. Чи можна сказати, що дівчинка допомагала мамі?

4. Хто допоміг Зіні виправитися?

5. Про що цей текст? Із трьох поданих варіантів вибери правильну відповідь:

1) Про смітник.

2) Про Зіну.

3) Про те, як тато навчив Зіну бути справжньою помічницею і господинею.

5. Яка головна думка цього тексту?

6. Розглянь малюнок. Розкажи, як ти допомагаєш батькам по господарству.

7.

Опрацюй самостійно! Прочитай виразно вірш.

Працьовита дівчинка

Беручка, чемненька
дівчинка Оленка, –
цілий тиждень у роботі,
а все веселенька.

В понеділок пряла,
у вівторок ткала,
а в середу у череду
овечки загнала.

У четвер білила,
у п'ятницю мила,
а в суботу всю роботу
до кінця скінчила.

А прийшла неділя –
сорочечка біла,
в ній дівчинка, мов квіточка,
між подруг сиділа.

І . і зааабуї еа

1. Чи сподобалася тобі Оленка? Чим?
2. З ким порівнює поетеса дівчинку? Як ти гадаєш, чому?

8.

Назви дійових осіб тексту "Смітник". Запиши. Які іменники ти записав з великої літери? Поясни.

- Напиши ім'я та прізвище свого друга чи подруги. В якому місті чи селі він (вона) мешкає?

9.

Із скількох частин складається текст "Смітник"? Прочитай зачин оповідання.

- Запиши перше речення. Підкресли підмет і присудок.

10.

Перепиши останнє речення. Чи є у ньому прийменники? Які слова в реченні вони зв'язують?

- Які дієслова у реченні розповідають, що зробила Зіна?
- До слова *город* самостійно добери з тексту однокореневі слова. Визнач у них спільну частину. Як вона називається?

11.

А чим займалася дівчинка Оленка із вірша М. Підгірянки від понеділка до суботи?

- Запиши назви днів тижня. Написання яких із них треба запам'ятати або перевірити за словником?

12.

Відшукай у вірші “Працьовита дівчинка” прикметники, які змальовують Оленку. Запиши за зразком.

Зразок. Оленка (яка?)..., ..., ...

- Назви слова з ненаголошеним голосним звуком [e]. Як ти перевіриш написання цих слів?

13.

Прочитай оповідання.

п'ятниця

Айстри

Побачив Сергійко у дворі сестру Юлю і одразу до неї.
– Дивись, які насінинки, – і розтулив кулак. – З них айстри будуть. Дядько Семен дав.

– Дай мені, – попросила Юля.

– Не дам, я сам посаджу.

Дуже хотілося Юлі виростити свої квіти. Вона вже давно про це мріяла.

– Хочеш, – запропонувала вона братові, – бери за них мої кольорові олівці.

Повагався трохи Сергійко і згодився: виміняв олівці на чотири насінинки, а решту собі залишив.

Посадила Юля насінинки в горщик. Щодня поливала. А як з'явилися стебельця – горщик на балконі поставила, щоб і сонце пестило квіти, і дощик напував. Чудові в неї вирости айстри! А Сергійкові насінинки так і лишилися лежати в коробочці.

Прийшли якось до мами гості та їй кажуть:

– Гарні які у вас квіти! Де ви їх дістали?

Почервоніла Юля від похвали і зніяковіло усміхається. А тут Сергійко де не візьмись:

– Це мої айстри.

– Як це твої? – здивувалась Юля.

– А я ж тобі насінинки дав! Пам'ятаєш?

– Так то ж насінинки, а не квіти.

– Ну то й що?! Значить, і квіти мої.
Так чи не так?

Г. Абоаї у

Повага́вся – не зразу вирішив, як йому вчинити.
Зніяковіло – збентежено, засоромлено, розгублено.

1. Що виміняла Юля у брата на кольорові олівці?
2. Як Юля виростила айстри?
3. Хто з дітей тобі більше подобається? Чому?
4. Дай відповідь на питання останнього речення твору. Поясни, чому ти так вважаєш.

14. **Опрацюй самостійно!** Прочитай виразно вірш.

Я навчаюся у тата

Мої руки незупинні Я навчаюся у тата
то у фарбі, то у глині. молоток в руках тримати.
Що не вміють руки нині, Скоро буду майструвати,
перейнять скоріш повинні. бо навчаюся у тата.

Г. Гіаа-оє

1. Як хлопчик ставиться до праці? З чого це видно?

Прислів'я

Все трудом ставиться, все трудом славиться.

15. Запиши прислів'я. Як ти розумієш його зміст?

- Як треба правильно вимовляти буквосполучення **-ться**?

16. Склади чотири питання до оповідання "Айстри". Розпочинай їх зі слів:

Хто? Що? Як? Чому?

- Запиши. Який розділовий знак ти поставиш у кінці питальних речень?

17. Розглянь малюнок. Дай дітям імена. Склади за малюнком розповідні речення і запиши їх.

- У першому реченні встанови зв'язок між словами.

18. Відшукай у оповіданні О. Буцня "Айстри" слова з апострофом. Поясни їх написання.

- Добери до знайдених тобою слів протилежні за значенням.

 19. Перепиши перший стовпчик вірша "Я навчаюся у тата".

- Підкресли слова, які римуються. Які м'які приголосні звуки є в цих словах? Як вони позначаються на письмі?
- Розкажи, чого ти хочеш навчитися від своїх тата і мами. Як ти допомагатимеш їм влітку?

Acest manual este proprietatea
Ministerului Educației al Republicii Moldova

Școala _____				
Manualul nr. _____				
Nr. crt.	Numele de familie și prenumele elevului	Anul școlar	Aspectul manualului	
			la primire	la restituire
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Dirigintele verifică dacă numele elevului este scris corect.

Elevul nu trebuie să facă niciun fel de însemnări în manual.

Aspectul manualului (la primire și la restituire) se va aprecia folosind termenii: *nou, bun, satisfăcător, nesatisfăcător*.